

Rakennushistoriallinen selvitys Teiskon kirkko

Viivi Koski

OPINNÄYTETYÖ
Toukokuu 2024

Rakennusarkkitehdin tutkinto-ohjelma

TIIVISTELMÄ

Tampereen ammattikorkeakoulu
Rakennusarkkitehdin tutkinto-ohjelma

KOSKI, VIIVI:
Rakennushistoriallinen selvitys Teiskon kirkko

Opinnäytetyö 109 sivua, joista liitteitä 1 sivu
Toukokuu 2024

Opinnäytetyössä laadittiin rakennushistoriallinen selvitys Teiskon kirkosta. Rakennushistoriaselvitys käsittelee kohteen rakennusvaiheita koko sen elinkaaren ajalta. Selvityksen tarkoituksena on toimia tulevien muutostöiden suunnittelun tukena, sekä laajentaa ymmärrystä kohdetta ja sen erityispiirteitä kohtaan. Rakennushistoriallisen selvityksen tilaajana toimi Tampereen seurakunnat.

Selvityksessä tutkitaan ja tuodaan esiin kohteen rakentamisprosessi, siinä tehdyt korjaus- ja muutostyöt sekä nykyhetken tila koottuna yhdeksi raportiksi. Tutkimus perustuu nykyhetken inventoinnin lisäksi kohteesta kertoviin arkistolähteisiin ja tehtyihin tutkimuksiin syventymiseen. Tutkimuskohde oli Tampereen Teiskossa sijaitseva, vuonna 1788 rakennettu Teiskon kirkko. Se on tärkeä rakennushistoriallinen kohde, joka edustaa suomalaisten kirkonrakentajien kädentaitoja, ja on ainoa 1700-luvulta säilynyt kirkko Tampereella. Opinnäytetyössä tarkastellaan kirkkoa ympäristöineen, sen rakentamisen taustoja, arkkitehtuuria, säilyneisyyttä, muutosten kerrostuneisuutta sekä nykytilannetta.

Rakennushistorian selvittämiseksi perehdyttiin Tampereen seurakunnan arkistoista löytyviin Teiskon kirkkoa koskeviin piirustuksiin, kokouspöytäkirjoihin, tekstidokumentteihin ja kirjeenvaihtoon, sekä monipuolisesti muuhun aiheesta ja alueesta kertovaan kirjallisuuteen. Nykytilanteen inventointi valokuvaamalla sekä kohteessa vieraillessa tehdyt havainnot olivat tärkeä osa prosessia ja auttoivat hahmottamaan aikajanoja, sekä eri aikakausina tehtyjen muutosten säilyneisyyttä.

ABSTRACT

Tampereen ammattikorkeakoulu
Tampere University of Applied Sciences
Degree Programme in Construction Architecture

KOSKI, VIIVI;
Historic Building Survey of Teisko Church

Bachelor's thesis, 109 pages, appendices 1 page
May 2024

The purpose of this thesis was to study the construction phases of Teisko Church, originally built in 1788 in Tampere, Finland, throughout its lifespan and to produce a historic building survey. The historic building survey will investigate and present the original construction process, repair and modification works, and the current state of the building. The purpose of the research is to support future planning for repairs and help understanding the specific features of the building.

To investigate the history of the building, archival materials from the Tampere Lutheran Parishes were examined, including drawings, meeting minutes, textual documents, and correspondence related to Teisko Church. Additionally, a wide range of literature on the subject and the area was studied. Documenting the current state through photography and observations, made during site visits, was also an important part of the process.

As a result of this thesis it can be stated that Teisko Church is an historically important building, representing the craftsmanship of Finnish church builders. It is the only church from the 18th century still preserved in Tampere. The church has gone through several renovations, the largest ones occurring approximately every half century. Some of the changes have been in line with the style of their time, while others have involved restoration from previous renovations, aiming to restore the original appearances. Complete information about all stages of the history of the church was not found, but nevertheless, a perception was formed regarding the layers of renovations from different eras and their impact on the architecture of the church.

Key words: historic building survey, building research, history of buildings, church architecture, church, Teisko

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	7
2	RAKENNUSHISTORIASELVITYS.....	8
	2.1 Mikä on rakennushistoriaselvitys?	8
	2.2 Mihin rakennushistoriaselvitystä tarvitaan?	8
	2.3 Rakennushistoriaselvityksessä käytetyt lähteet.....	9
3	TEISKON HISTORIA	10
	3.1 Teisko osana Messukylän seurakuntaa	12
	3.2 Teiskon itsenäinen seurakunta	14
	3.3 Teiskon seurakunta osaksi Tampereen ev.lut. seurakuntaa.....	15
	3.4 Teiskon aiemmat kirkot	16
	3.5 Uusi nykyisen kirkon paikka	18
4	TEISKON KIRKON RAKENTAMINEN.....	20
	4.1 Rakennusvuodet 1787–1788	21
	4.2 Intendenttikonttorin suunnitelma	22
	4.3 Kirkonrakentaja Matti Åkerblom	25
	4.4 Kirkkorakentaminen 1700-luvun lopulla	25
5	JULKISIVUN LAUDOITUS JA KUNNOSTUKSIA 1800-LUVULLA.....	27
	5.1 Julkisivun laudoitus	27
	5.2 Ikkunoiden suurentaminen.....	27
	5.3 Urkujen hankinta	27
	5.4 Kunnostustarve	28
6	PERUSKORJAUS JA KAMIINALÄMMITYS VUONNA 1906.....	29
	6.1 Lämmityskamiinat ja lattia.....	29
	6.2 Kirkonpenkit	31
	6.3 Sisäkatto ja sisälaudoitus.....	32
	6.4 Sakariston tilajärjestely	34
	6.5 Alttarimuutos	35
	6.6 Lehterit	36
	6.7 Ulkoportaat.....	36
	6.8 Ovet	37
	6.9 Perustuksen ja julkisivun korjaus	38
	6.10 Kattoikkunat.....	40
	6.11 Aurinkoristit katolle	40
7	KUNNOSTUKSET 1920-1950 LUVULLA	42
	7.1 Sähköt kirkkoon	42
	7.2 Permannon korjaus.....	42

7.3	Julkisivu ja paanukaton uusinta	42
8	PERUSKORJAUS JA LÄMMITYSREMONTTI 1960-LUVULLA	44
8.1	Toimituskappeli sakastin yhteyteen	44
8.2	Altтарin ja kuorin muutos	47
8.3	Keskuslämmitys ja sisäpuolinen korjaus.....	48
8.4	Kattolyhtyjen poisto ja julkisivun korjaus.....	51
8.5	Taidemaalauksen restaurointi ja urkujen korjaus	53
9	UUSIMMAT KUNNOSTUKSET	54
9.1	Paloturvallisuus.....	54
9.2	Sakariston lattiarakenteen uusiminen	54
9.3	Maalaustyö.....	55
9.4	Ilmanvaihto ja lämmitys.....	56
9.5	2000-luvun kunnossapito	57
10	SÄILYNEISYYS JA ARKKITEHTUURI.....	58
10.1	Sijainti ja ympäristö.....	58
10.2	Arkkitehtuuri.....	61
10.3	Julkisivut ja katto	62
10.4	Sisätilat	63
10.5	Ajoitus- ja säilyneisyyskaaviot	66
10.6	Kalusteet ja irtaimisto	67
10.6.1	Urut	69
10.6.2	Valaisimet	69
10.6.3	Vanha saarnatuoli.....	70
10.6.4	Vaivaisukko.....	71
10.7	Kellotapuli.....	72
10.8	Hautausmaa	75
11	NYKYTILANNEINVENTOINTI	84
11.1	Perustiedot ja yleiskuvaus	84
11.2	Runko ja julkisivut.....	86
11.3	Rakennusosat.....	87
11.4	Talotekniikka.....	89
11.5	Sisäpintarakenteet ja materiaalit	92
12	TEISKON KIRKON TULEVAISUUS	102
12.1	Tulevat muutostarpeet.....	102
13	POHDINTA	103
	LÄHTEET.....	105
	LIITTEET.....	109
	Liite 1. Listaus seurakunnan arkistojen materiaaleista	109

ERITYISSANASTO

RHS	Rakennushistoriaselvitys
inventointi	Inventointi on järjestelmällistä tiedon hankintaa ja tallettamista. Rakennusinventoinnin kohteena on yksittäinen rakennus, sen sisätilat, materiaalit ja kiinteä sisustus.
peninkulma	Vanha suomalainen pituusyksikkö, joka on tarkoittanut alun perin noin 6 km matkaa, mutta nykyisin matkan pituudeksi on määritelty 10 km.
kyynä	Vanha suomalainen pituusyksikkö, joka Ruotsin vallan aikaan vakinaistettiin n. 0,6 m pituiseksi.
kuori	Tavallisesti kirkon itäpäässä sijaitseva arvokas osa, jossa sijaitsee alttari. Kuori on usein korotettu tai aidalla erotettu muusta kirkkosalista.
rossipohja	Tuulettuva alapohja.

1 JOHDANTO

Teiskon kirkon rakennushistoriaselvitys opinnäytetyön tarkoitus on toimia tulevien korjaus- ja muutossuunnitelmien pohjana, tiedonlähteenä sekä auttaa päätöksenteossa. Rakennushistoriaselvitys edustaa rakennustutkimusta, joka keskittyy tutkimaan kohteen rakentamista, muutoksia, säilyneisyyttä ja nykytilaa. Se korostaa kulttuurihistoriallisesti merkittäviä erityispiirteitä, ja auttaa tunnistamaan rakennuksesta eri aikakausien kerrostumat.

Vaikka selvityksen kohteena on Teiskon kirkko -rakennus, selvitys sivuaa myös kirkon ympäristöä; tapulia ja hautausmaata rakennelmineen, sekä avaa Teiskon alueen seurakunnan historiaa ja syitä kirkon rakentamiselle. Rakennushistoriallisen selvityksen tilaajana toimi Tampereen seurakunnat.

Vuonna 1788 valmistunut Teiskon kirkko sijaitsee Tampereen pohjoisosassa, noin 35 kilometriä Tampereen keskustasta pohjoiseen, osoitteessa Teiskon kirkkotie 114, 34260 Terälahti. Alun perin kirkon sekä tapulin on suunnitellut Matti Åkerblom, mutta tämän jälkeen kirkkoa on suuremmin remontoitu noin joka viideskymmenes vuosi mm. kirkonrakentaja Erkki Kuorikosken, arkkitehti J. Stenbäckin ja arkkitehti Bertel Strömmerin suunnitelmien mukaisesti.

Teiskon kirkko on arvokas ja hyvin säilynyt tyylinäyte ajan mukaisesta puukirkko-arkkitehtuurista ja kädentaidosta. Kirkossa on tehty sen elinkaaren aikana tarpeellisten kunnossapitotöiden lisäksi useita uusia muutostöitä sekä restaurointeja, joissa on palautettu sen ulkoasua ja rakenneosia enemmän alkuperäistä vastaaviksi. Kirkko ympäristössään kuuluu valtakunnallisesti merkittävään rakennettuun kulttuuriympäristöön (RKY).

Selvityksessä käsitellään tiedossa olevia tehtyjä muutostöitä ja kunnostuksia erilaisista lähteistä peräisin olevan aineiston perusteella sekä, piirustuksia, valokuvia ja nykyhetken tilannetta vertailemalla. Kohteesta kertovasta aineistosta suuri osa on peräisin Tampereen seurakuntien arkistoista, jonka lisäksi on käytetty muita aiheesta kertovia kirjallisia teoksia, lehtiartikkeleita ja internetjulkaisuja.

2 RAKENNUSHISTORIASELVITYS

2.1 Mikä on rakennushistoriaselvitys?

Rakennushistoriaselvitys eli rakennushistoriallinen selvitys on raportti, joka luo kohteena olevasta rakennuksesta kattavan yleiskuvan. Selvityksessä tutkitaan kohdetta nykytilassaan, sekä perehdytään siitä löytyvään arkistotietoon sen historian, suunnittelun, rakentamisen ja muutostöiden osalta. Raportti kokoaa yhteen eri aineistoista yhdistelemällä saadun rakennuksen elämänkaaren ja arvioi eri aikoina tehtyjen rakenteiden tai muutosten säilyneisyyttä.

Varsinaisen tekstisisällön lisäksi kerätyllä kuva-aineistolla on suuri merkitys raportin selkeyden ja käyttökelpoisuuden kannalta. Piirustukset, kaaviot ja eri aikana otetut valokuvat auttavat havainnollistetaan rakennuksen muutosvaiheita ja kertomaan sen nykytilasta. (Museovirasto 2010.)

2.2 Mihin rakennushistoriaselvitystä tarvitaan?

Rakennushistoriaselvitys on keskeinen väline monissa eri tilanteissa ja tuottaa merkittävää hyötyä lukuisille eri tahoille. Yleisin tilanne, jossa rakennushistoriallista selvitystä tarvitaan, ilmenee kun suojeltuun rakennukseen suunnitellaan korjaus- tai muutostöitä. Maankäyttö- ja rakennuslaki sekä Suomen rakentamismääräyskokoelma suosittelee rakennushistoriaselvitysten laatimista, kun kunnostuksia tai korjaus- ja muutostöitä suunnitellaan rakennuslailla tai esimerkiksi kirkkoilla suojeltuihin kohteisiin. Selvitys myös auttaa ymmärtämään kohteen suojelemiseen liittyviä tavoitteita ja tarpeita. (Museovirasto 2010.)

Viranomaisvalvonnan näkökulmasta selvitys tarjoaa tarvittavaa tietoa päätöksenteon tueksi. Se auttaa arvioimaan suojelutarvetta ja varmistamaan suojelutavoitteiden täyttymisen. Usein selvityksiä tehdään myös asemakaavoituksen pohjaksi, jos kaavoitus ja korjausrakentaminen liittyvät kiinteästi toisiinsa. Lisäksi selvitys tukee kulttuuriperinnön tutkimusta tarjoamalla pohjatietoa väri-, materiaali- ja kuntotutkimuksille. (Museovirasto 2010.)

Tutkimustulokset tarjoavat myös arvokasta tietoa rakennuksen omistajalle, auttamalla suunnittelemaan tulevia korjaushankkeita ja oikeanlaista ylläpitoa, sekä syventämään ymmärrystään rakennuksen historiasta ja arvosta. Rakennushistoriaselvitystä käytetään tukena korjaushankkeen suunnittelussa; se auttaa vaaliin rakennuksen ominaispiirteitä sekä saattaa auttaa eteen tulevien esimerkiksi taloteknisten kysymysten ratkaisemisessa. Selvitys on merkityksellinen myös niille, jotka osallistuvat käytännön rakennustyöhön, kuten työmaan valvojille ja urakoitsijoille, sillä se kasvattaa tietämystä vanhan rakennuksen erityispiirteistä. (Museovirasto 2010.)

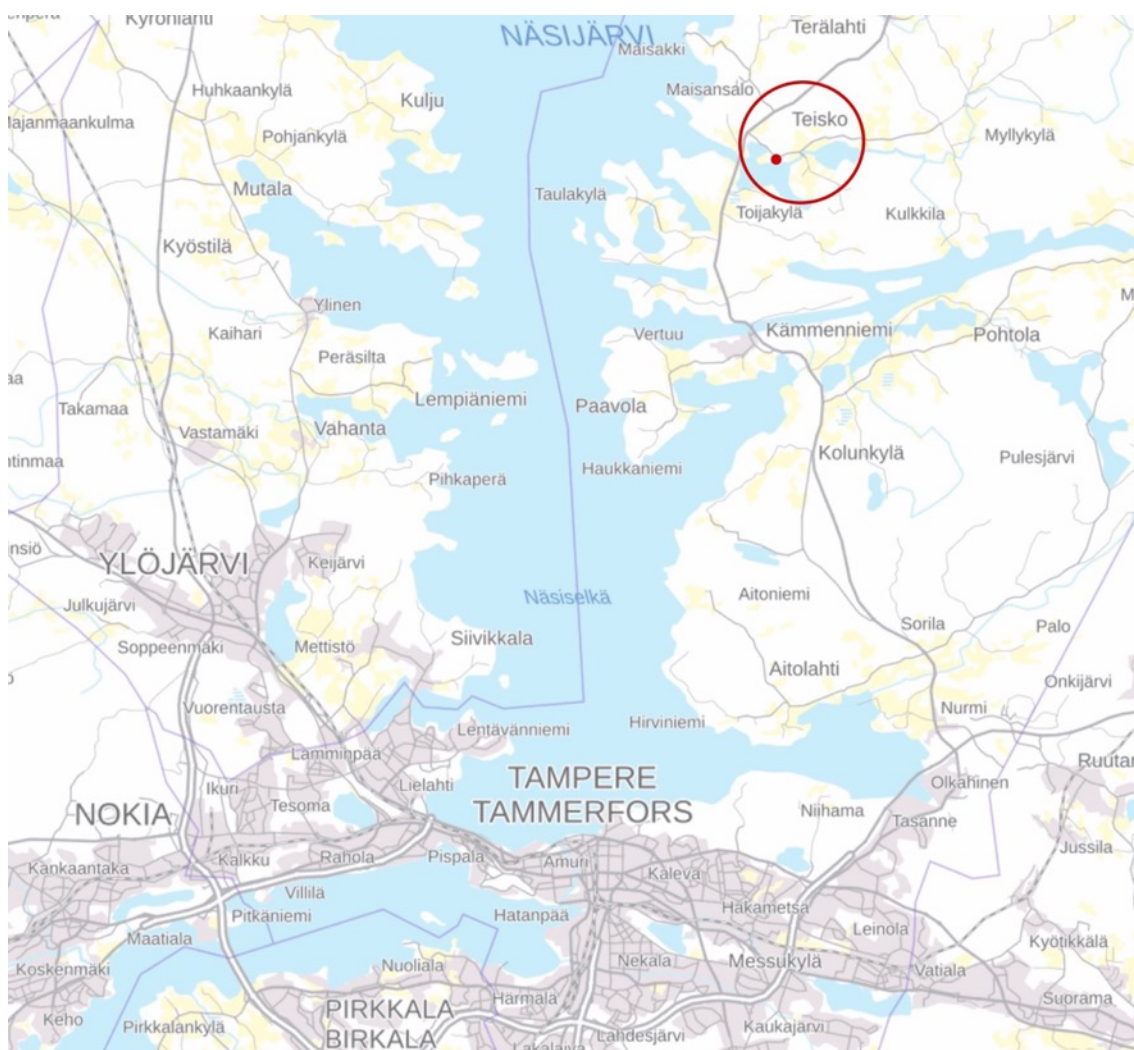
2.3 Rakennushistoriaselvityksessä käytetyt lähteet

Selvitystä varten on kerätty laajalti teksti-, kuva- ja piirustusaineistoa kohteesta eri aikakausilta. Kerätystä aineistosta analysoimalla sekä paikan päällä kohteessa inventoimalla on koostettu yhtenäinen selvitys kohteen nykytilasta ja historiasta. Nykytilanneinventoinnissa on luetteloitu kohteen yleistiedot, oleellimmat rakenteet ja pintamateriaalit sekä dokumentoitu rakenneosia ja kiinteää kalustusta. Rakennushistoriaselvitystä varten on myös käyty läpi monipuolisesti kirjallisia lähteitä ja teoksia alueen historiasta ja kohteen merkityksestä siihen.

Oleellinen osa kerätystä aineistosta on peräisin Tampereen seurakuntien eri arkistoista. Lisäksi merkittävänä lähdetietona on toiminut Teiskosta, Tampereen seurakunnasta sekä Teiskon kirkosta tehdyt kirjalliset teokset, joita löytyy esim. Tampereen pääkirjasto Metson Pirkanmaa-kokoelmasta. Kohteesta löytyy siis runsaasti materiaalia ja tietoja eri lähteistä, joista rakennushistorian kannalta oleelliset tiedot kootaan nyt yhdeksi dokumentiksi.

Teiskon kirkosta on löytynyt vanhoja valokuvia verrattain vähän, joten kaikkien muutossuunnitelmien paikkansapitävyyttä tai toteutusta ei ole pystytty todistamaan valokuvista. Tieto muutostöistä perustuu pääosin niistä laadittuihin suunnitteluajankausiin piirustuksiin sekä kirjallisiin dokumentteihin kuten urakkasopimukseen tai työselityksiin. Selvityksen tekstiosat sekä kaaviot, joissa ei ole lähdeviitettä, ovat opinnäytetyön tekijän tulkintaa.

3 TEISKON HISTORIA

KUVA 1. Teiskon kirkonkylän sijainti kartalla ympyröity, Teiskon kirkko merkattu punaisella pisteellä. Pohjakartta Oskari-karttapalvelu.

Esihistoriallisen ajan lopulla eli noin 1200-luvulla ihmisten asutusrajan uskotaan olleen Tampereen korkeudella, ja sitä hieman pohjoisempaan sijaitseva Teiskon alue on toiminut kylien ja talojen erä- ja nautinta-alueena. 1400-luvulla sen aiemmin yhteisistä erämaista muodostui yksityisiä pyyntialueita, ja metsästäjät rakensivat sinne itselleen erämajoja ja väliaikaismajoituksia. Pysyvä asutus Teiskossa on alkanut pääasiassa 1500-luvulla. (Helin 1988, 12.)

Vanhin arkistotieto Teiskosta tunnetaan 1300-luvulta. Sen ensimmäisestä kiinteästä asumuksesta ei ole tietoa, mutta maakirjojen laatimisen yhteydessä vuonna 1540 Teiskoon on merkitty 17 kylää ja 63 tilaa. Asukasluvuksi on tällöin arvioitu 327 henkilöä. (Arajärvi 1954.) Teiskon alueella sodat, taudit ja katovuodet

aiheuttivat väkiluvun pysymisen alhaisena. 1600-luvulla se pysyi alle 800 henkilössä, kun 1700-luvun loppupuolella väkiluku kasvoi yli 10 000 ja ylitti siten emäpitäjänsä Messukylän. Maanviljelyn kehittymisen sekä Tampereen kaupungin merkityksen uskotaan kiihdyttäneen myös Teiskon kehittymistä. Teiskon kuntaan liitettiin 1954 pohjoisin Kapeen kylä Kurusta, mikä selkeytti sen kuntajakoa entisestään. (Jaakola 2018, 56.)

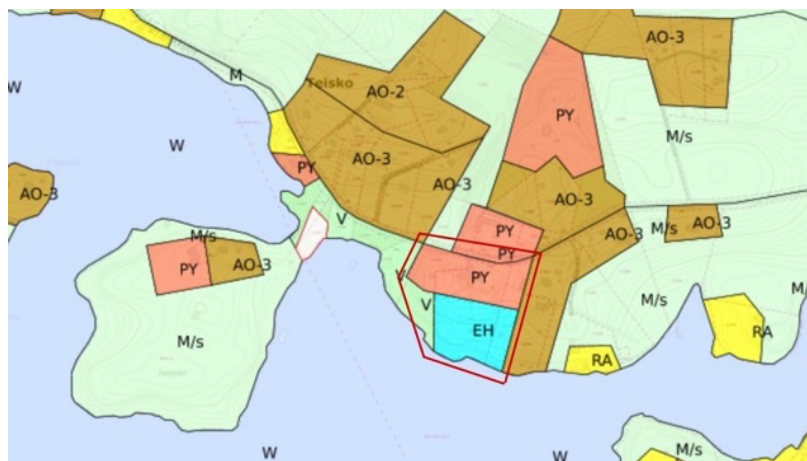

KUVA 2. Teiskon kunnan rajat 1938. (Tampereen Aitolahden ja Teiskon kulttuuriympäristöselvitys 2015, 12.)

Aitolahden liittyttyä osaksi Tamperetta vuonna 1966, kyseenalaistettiin myös Teiskon itsenäinen elinkelpoisuus. Niinpä Teiskon kunnanhallitus haki kuntaliitosta Tampereeseen vuonna 1966 teiskolaisten suurella kannatuksella. Jopa 83,5 % teiskolaisista, kyselyyn vastanneiden osuuden ollessa 81 %, kannatti liittymistä Tampereeseen. Kun Teiskon kunta kokonaisuudessaan liitettiin Tampereeseen 1972 alusta, se kasvatti Tampereen maantieteellistä kokoa jopa kolminkertaiseksi. (Silfverhuth 2013, 37.)

Teiskoon ei koskaan kehittynyt varsinaista kirkonkylää, vaan myös kirkon läheisyydessä maatilat olivat alaltaan suuria. Teiskon kirkko sekä Teiskolan kartano muodostavat Museoviraston määrittämän valtakunnallisesti merkittävän rakennetun kulttuuriympäristön (RKY) (Museovirasto 2009). Teisko lasketaan nykyisin yhdessä Aitolahden kanssa Tampereen pohjoiseen suuralueeseen, joka kattaa n. 500 km² laajuudellaan n. 76 % koko Tampereen pinta-alasta. Asukkaita

pohjoisella suuralueella on kuitenkin vain n. 4500, joka on n. 2 % tamperelaisten määrästä. Alueella sijaitseekin enemmän loma-asuntoja kuin vakituisesti asuttuja taloja. (Tampereen Aitolahden ja Teiskon kulttuuriympäristöselvitys 2015.) Teiskon kirkonseutu kuuluu vuonna 1999 vahvistettuun osayleiskaavaan, jossa kirkon ja seurakuntatalon alueet kuuluvat karttamerkintään julkisten palvelujen ja hallinnon alue (PY) ja kirkon ja Kirkkojärven välinen alue merkintään hautausmaa-alue (EH). (Teiskon kirkonseudun osayleiskaava 1999.)

KUVA 3. Punaisella rajattu kirkon ja hautausmaan alue ja kaavamerkintä. Pohjakartta Oskari-karttapalvelu.

3.1 Teisko osana Messukylän seurakuntaa

Alkujaan Messukylä ja Teisko ovat kuuluneet Sastamalan suurseurakuntaan, mutta viimeistään 1300-luvulla se jakautui pienempiin osiin. Tällöin syntyi Pirkkalan seurakunta, johon Teiskon ja Messukylän alueet kuuluivat. (Helin 1988,12.) Teisko oli siis Pirkkalan suurpitäjän äärialue, ja silloin sen kirkko oli kaukana Nokialla. Sitten Teiskon alue kuului 1400-luvun lopulla muodostettuun Messukylän kappeliin, jonka kirkko oli toista vuosisataa myös teiskolaisten kirkko. (Saarela 1960.) 1430-luvulla Messukylään rakennettiin puinen seutukirkko ja noin sata vuotta myöhemmin rakentui kivinen Pyhän Mikaelin kirkko eli nykyinen Messukylän vanha kirkko. 1500-luvulla Suomessa siirryttiin vähittäin katolilaisuudesta luterilaisuuteen. Tämä näkyi kirkoissa siten, että kirkkoihin lisättiin penkit ja saarnatuoli asetettiin keskeisemmälle paikalle. (Helin 1988, 14.)

Kun vuoden 1527 Vesteråsin valtiopäivien päätöksellä valtion hallitsijasta Kustaa Vaasasta tuli kirkon päämies, piispojen poliittinen valtakausi päättyi ja kuningas

sai ottaa kirkon tuloista osan itselleen. Käytännössä siis papeista tuli valtion virkamiehiä ja kirkolta vietiin kaikki sen välttämättömistä tarpeista ylijäävä varallisuus kuten Messukylän kirkon vähät arvoesineet. Tämän seurauksena myös verotus uudistettiin. Kirkon, pappilan ja kirkkotien ylläpito jäi kuitenkin seurakuntalaisten harteille, ja erityisesti kauempana asuvat kieltäytyivät kirkollisten maksujen maksamisesta, sillä Messukylässä ei ollut edelleenkään omaa pappia eikä hautausmaata. Vuoden 1571 kirkkojärjestyksen mukaan kirkossa käynti oli velvollisuus, jonka laiminlyönnistä sai rangaistuksen. Teiskosta Pirkkalan emäkirkolle oli pitkä ja vaikeakulkuinen matka, joka piti aloittaa jo edellisenä päivänä. Säännölliset pyhien jumalanpalvelukset Messukylän kirkossa alkoivat vasta 1588, jolloin Messukylästä tuli varsinainen kappeliseurakunta, ja myös teiskolaisten kirkkomatka lyheni. (Helin 1988, 14–15.)

Kuningas Kustaa Vaasan mielestä Teiskon asumattomat erämaat kuuluisivat valtiolle, ja tästä syystä asutusta lähdettiin kiireisesti lisäämään Teiskossa. 1500-luvun lopulla tulikin Teiskon asuttamisen huippu, ja sen asukasluku läheni jo Messukylän väkilukua. Väkiluvun lisääntyessä teiskolaiset alkoivat pohtia omaa kirkkoa ja messukyläläiset eroa Pirkkalan emäseurakunnasta. Vuosisadan vaihteen levottomuudet hidastivat aikeita, mutta vihdoinkin vuonna 1621 teiskolaiset saivat oman kirkkonsa. Messukylän irrottautuminen Pirkkalan seurakunnasta omaksi seurakunnakseen tapahtui vuonna 1636, jolloin Teiskoon muodostui Messukylän kappeliseurakunta. (Helin 1988, 15.) Teiskon seurakunnan synnyn katsotaan tapahtuneen Teiskon ensimmäisen oman kirkon rakentamisen vuonna 1621 seurauksena (Saarela 1960).

1600-luvulla Teiskossa käynnisteltiin omaa seurakuntaelämää ja heräteltiin ajatusta Messukylän kappelista irrottautumisesta. Seurakunnallinen toiminta kuitenkin kärsi 1700-luvun alun konflikteista. Kun Tammerkosken seutu Isovihan aikaan joutui hävityksen kohteeksi ja Messukylän kirkon irtain ryöstettiin, Teisko jäi syrjäisen sijaintinsa ansiosta miehittäjiltä turvaan. Yksityistä sekä seurakunnan omaisuutta pyrittiin kuitenkin piilottamaan venäläisiltä ja uskotaankin, että teiskolaiset upottivat kirkonkellon ja ehtoollisastiat Teiskolan salmeen, mutta niitä ei yrityksistä huolimatta ole saatu sieltä enää nostettua. (Helin 1988, 19.)

Teiskon kolmas ja nykyinen kirkko rakennettiin vuosina 1787–1788, ja se toimi teiskolaisille näyttönä tiivistä yhteistyöstä ja itsenäisyydestä. Emäseurakunnan Messukylän kirkon laajennushankkeeseen suhtauduttiin teiskolaisten keskuudessa vastustaen, sillä siitä aiheutuisi lisää kuluja heille juuri rakennetun oman kirkon kulujen lisäksi. Lääninhallitus vapauttikin teiskolaiset näistä lisärasitteista, joka sai vuorostaan messukyläläiset valittamaan. Tästä aiheutuneet ja jatkuvat molemminpuoliset kahnaukset saivat teiskolaiset taas pohtimaan oman seurakunnan perustamista. (Helin 1988, 21.)

1800-luvun alun sota kosketti myös teiskolaisia ja rauhan tultua totuttauduttiin uuteen vääräuskoiseen keisari-suurruhtinaaseen, joka hallitsi myös kirkkoa. Vanha kirkkolaki pysyi voimassa ja uskonto koki 1800-luvun alkupuolella jopa taantumusta. Vähitellen kirkkolakia alettiin tulkita löysemmin ja kansa alkoi maallistua. Teiskolaiset suhtautuivat aina vain kielteisemmin Messukylän seurakunnallisia velvoitteita kohtaan, ja he kokivat jopa voittona sen, että estivät kustannuksista kieltäytymällä Messukylän kirkon laajenemisen ristikirkoksi vuonna 1824. (Helin 1988, 22–23.)

Teiskolaiset yrittivät saada itsenäisen seurakunnan vuonna 1810, mutta yritys epäonnistui. Uusi mahdollisuus Teiskon eroamiselle saatiin 1857, kun kirkkoherran virka tuli avoimeksi. Vuoden 1860 kirkonkokouksen päätöksen seurauksena Teisko hyväksyttiin itsenäiseksi kirkkoherrakunnaksi, mutta eroaminen ei heti onnistunut, sillä uusi kirkkoherra oli jo ehditty valita Messukylään, ja ero onnistuisi vasta kirkkoherran erotessa tai kuollessa. Vuonna 1869 uusittiin kirkkolaki, jonka myötä valtionkirkko vaihtui kansankirkoksi ja kirkollinen elämä muuttui vapaammaksi. Uusi kunnallislaki erotti kirkon ja maallisen hallinnon, ja Teiskon kirkkohallintokin uudistui lautakuntapohjaiseksi, jolloin rakennusasioita varten perustettiin 1895 virkatalolautakunta. Messukylän kirkkoherra Grönbergin menehdyttyä Teiskon seurakunta vihdoin itsenäistyi vuonna 1904. (Helin 1988, 24–26.)

3.2 Teiskon itsenäinen seurakunta

Teiskon seurakunnan itsenäistyttyä perustettiin kirkon vahtimestarin eli suntion virka, kun aiemmin tätä oli hoitanut lukkari/urkuri. Jälkeenpäin virkaa kutsuttiin myös kirkonpalvelijaksi, jolloin se sisälsi suntion, virkatalovahtimestarin ja

haudankaivajan tehtävät. Vuonna 1921 laadittiin uskonnonvapauslaki, joka ensimmäistä kertaa mahdollisti ihmisten jättäytymisen uskonnollisten yhdyskuntien ulkopuolelle, ja samalla päättyi kirkon yksinoikeus henkilötietojen rekisteröintiin. 1920-luvulla seurakunnassa tapahtui paljon muutoksia; hallinnollinen kirkonkokous muuttui kirkkovaltuustoksi, ihmisiä erosi kirkosta ja kirkossakäynti väheni huomattavasti, kirkollisveroa alettiin maksaa rahana ja pappila siirrettiin Asuntilasta lähemmäs kirkkoa Salonsaareen nyk. Isosaareen. 1920-luvulla alettiin kaipaamaan seurakuntalaisille kokoontumistiloja ja seurakuntatalo rakentuikin vuonna 1932, mutta se tuhoutui tulipalossa jo seuraavana vuonna. 1934 rakentuikin jo uusi seurakuntatalo Teiskoon. (Helin 1988, 27–30.)

Teiskon laaja ja sen hankalasti liikennöitävä alue koettiin erityisesti Länsi-Teiskossa ongelmalliseksi, jonka johdosta siellä alettiin suunnittelemaan seurakunnasta eroamista. Länsi-Teiskoon saatiin oma hautausmaa vuonna 1924, mutta varsinainen itsenäistyminen tapahtui vasta sotien jälkeen 1954. 1960-luvulla Teiskon asukasluku väheni ja ikärakenne vanheni, ja samalla kesäasukkaiden osuus kunnassa lisääntyi. Aitolahden yhdistymisen Tampereeseen 1966 myötä koettiin, että vastaava kuntaliitos oli tulevaisuudessa koskettamassa myös Teiskoa, jonka seurakuntaelämä oli vihdoinkin saatu parempaan kuntoon ja seurakunnan toimitilatkin kunnostettua. Koettiin, että valmiudet yhdistymiseen olivat hyvät, mutta samalla palattaisiin vanhaan, josta oli yli kolmesataa vuotta sitten itsenäistytty. (Helin 1988, 30–32.)

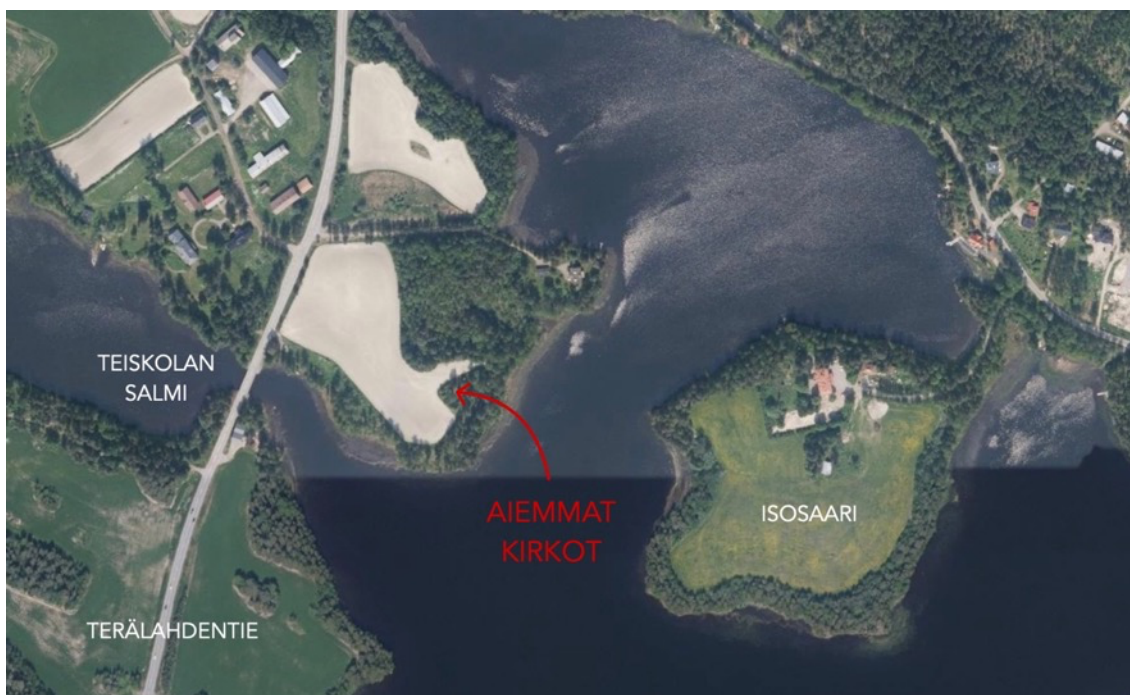
3.3 Teiskon seurakunta osaksi Tampereen ev.lut. seurakuntaa

Kun 1972 Teisko liitettiin osaksi Tamperetta, myös Teiskon seurakunta oli muutoksen edessä. Kuntaliitoksesta riippumatta Teiskon seurakunta haluttiin säilyttää toiminnallisesti itsenäisenä, mutta sen talouden liittyvän osaksi Tampereen seurakuntaa. (Silfverhuth 2013, 37.) Teiskolaiset olisivat halunneet säilyttää ainoana käyttöoikeuden Teiskon seurakunnan toimitiloihin, kuten Pappilan nuorten pirttiin ja leirintäalueeseen, mutta koska Tampereen ev.lut. seurakuntaan olivat jo aiemmin liittyneet Harjun seurakunta, Messukylän seurakunta sekä Aitolahden seurakunta, eikä näiden alueilla sijaitseviin rakennuksiin tai leirikeskuksiin kohdistunut minkäänlaisia rajoituksia, tasa-arvoisuuden nimissä kirkkohallintokunta tämän teiskolaisten toiveen hylkäsi (Kirkkovaltuusto 1971).

Teiskon seurakunta on aina ollut Tampereen seurakuntayhtymässä verrattuna omaleimainen sen laajuuden, haja-asutuksen, väkimäärän ja sen ikärakenteen sekä maaseutuhenkisyyden vuoksi. Teiskolaisille kaikista tärkein toiminnallinen itsenäisyys jäi jäljelle, vaikka seurakunta liittyi Tampereen ev.lut. seurakuntaan vuodenvaihteessa 1972. Tapahtuman aikaan uudenvuodenyönä vietettiin Teiskon kirkossa Teiskon kunnan ”hautajaisia”. Kirkon virastopalvelut siirrettiin tästä kahden vuoden päästä Keskusrekisterin alle. (Helin 1988, 7.)

3.4 Teiskon aiemmat kirkot

Teiskon ensimmäinen vuonna 1621 rakennettu kirkko sijaitsi Teiskolan sillan lähellä Kirkkojärveen pistävällä niemellä nimeltään Myllyniemi. Kirkko oli puusta rakennettu ja vaatimaton, ja se vaati korjausta jo muutaman kymmenen vuoden käytön jälkeen. Asukasluvun nopean kasvun myötä kirkko oli myös käymässä ahtaaksi ja vuonna 1669 samalle paikalle rakennettiin uusi isompi kirkko. (Helin 1988, 17.) Alueella on edelleen nähtävissä kirkon perusmuuria, ja sinne on pystytetty 1924 muistokivi (kuva 5) (Saarela 1960).

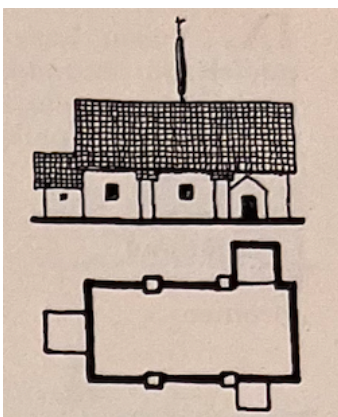

KUVA 4. Teiskon aiempien kirkkojen sijainti merkattuna kuvaan. Ortokuva Oskari-karttapalvelu.

KUVA 5. Teiskon aiempien kirkkojen paikan muistokivi (Kuva: Viivi Koski 2024).

Toinen kirkko oli kooltaan n. 11 x 22 m ja pohjamuodoltaan ajan rakennustavan mukainen pieni torniton pitkäkirkko, kuten edeltäjänsäkin. Tämä kirkko rakentui nopeasti seurakuntalaisten omista metsistä kaadetuista puista ja heidän työskentelynsä ansiosta. Vanha kirkko purettiin, mutta sen mm. ikkunat uudelleen käytettiin. (Helin 1988, 17.) Jälkimmäisessä kirkossa on ollut keskikäytävän molemmin puolin 16 penkkiriviä, joille teiskolaiset ovat tarkan penkkijaon mukaan asettuneet kylittäin ja taloittain (Saarela 1960). Kirkkoon voi arvioida sen penkkien perusteella mahtuneen noin 250 henkilöä, joka on ollut suhteessa suuri määrä, seurakuntalaisia ollessa tuolloin 700–800 (Helin 1988, 35). Kirkkoihin pyydettiin entiseltä emäkappeliltaan Messukylästä ”kirkonkalleuksia”, ja joitakin lahjoituksia saatiin myös teiskolaisilta itseltään kirkon koristukseksi ja sen tarpeisiin. Teiskossa oli tällöin myös erikoinen vanha tapa pitää alttarin edessä karhuntaljaa.

KUVA 6. Puinen torniton pitkäkirkko -tyyppikuva. Ei esitä nimenomaan Teiskon aiempia kirkkoja. (Lindberg 1934, 325.)

Kirkko sekä tapuli vaativat jatkuvaa korjaamista 1700-luvulla, ja tarkastuksessa vuonna 1767 todettiin kirkon vaativan täydellisen korjauksen, joka suoritettiin 1769, mutta sekään ei riittänyt saamaan kirkkoa hyvään kuntoon (Helin 1988, 18, 21). Toisen kirkon saavuttaessa sadan vuoden iän, alettiin suunnitella taas uuden kirkon rakentamista. Tätä järjestyksessään toista kirkkoa ehdittiin korjata useampaan otteeseen, viimeisimmän kerran satavuotiaana 1769, sillä uuden kirkonpaikan päättämisessä oli aiheutunut viivästystä. (Saarela 1960.)

Uuden kolmannen kirkon rakentamisen myötä toinen kirkko purettiin ja puutavaraa uudelleen käytettiin alueen latojen sekä kirkkoniemeen rakennetun tuulimyllyn rakennusmateriaalina. Tämä aiemmista kirkoista muistuttanut tuulimylly purettiin vuonna 1912 (Helin 1988, 38), mutta niistä muistuttaa edelleen nykyisessä Teiskon kirkossa esillä ja lukupulpettina toimiva aiemman kirkon vanha saarnatuoli. Kirkkojen lähistöllä on sijainnut erillinen kellotapuli, joka oli rakennettu vuonna 1635 sekä myöhemmin uudelleen 1735. Kirkkojen ympärillä oli hautausmaa, mutta ei voida poissulkea myös kirkon alle hautaamista ajan tapaan. Aikakauden tavan mukaisesti kyläkunnilla tai taloilla oli yhteiskäytössään kirkkoveineitä vielä 1900-luvulle asti, joilla kuljettiin muun muassa matkat kirkolle. (Saarela 1960.)

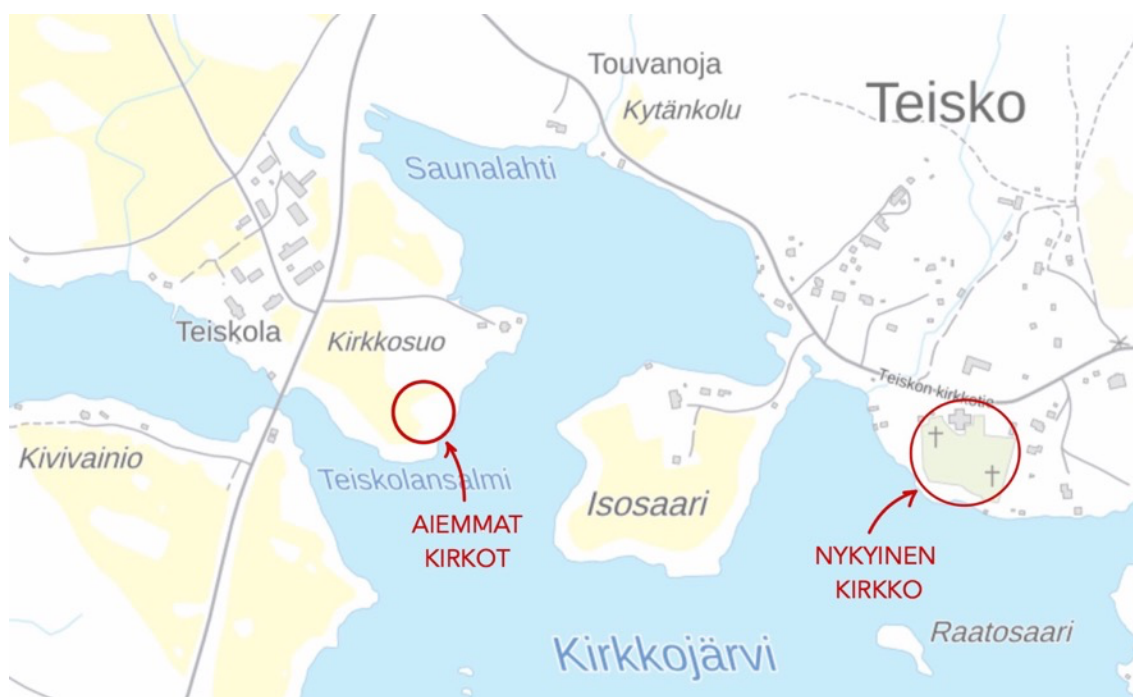
3.5 Uusi nykyisen kirkon paikka

Aiempien kirkkojen paikka Näsijärven läheisyydessä oli teiskolaisten silloinen hajallinen asutus ja kulkuneuvot huomioon ottaen hyvin valittu. Kirkkoa varten saatu tontti sijaitsi kuitenkin päätilan sisällä, ja sen rajat olivat ahtaat, joten kirkolle ja hautausmaalle haluttiin etsiä tilavampi paikka. (Saarela 1960.)

Uuden kirkon suunnittelijan ja rakennustavan valintaa vaikeampaa oli päättää sille sopiva paikka. Vuonna 1780 pidetyssä virallisessa tarkastuksessa suurin osa läsnä olevista seurakuntalaisista olisi halunnut sijoittaa kirkon aiempien kirkkojen paikalle, Teiskolan kartanon pellon keskelle. Teiskolan kartanon omistaja kruununvouti Ahlman olisi luovuttanut kyllä paikan uudelle kirkolle, mutta olisi vaatinut siitä kalliin maksun tukkien muodossa. Jotkut ehdottivat kirkon rakennuspaikaksi Polsoa (nyk. Maisansalo) noin puolen peninkulman (3 km) päässä

aiemmasta kirkon paikasta. Kolmas ehdotus oli Koveron tilan pelto n. 1/8 peninkulmaa (700 m) kirkon entiseltä paikalta. (Arajärvi 1954, 461.)

Ensimmäisenä laskuista karsittiin pois vanhan kirkon paikka, jota viranomaiset pitivät aivan liian epäkäytännöllisenä tontin koon pienuuden vuoksi. Tontti sijaitsi keskellä Teiskolan kartanon peltoa olevassa saarella, eli pellostä koholla olevassa yleensä puuston kasvamassa kohdassa. Tämän saaren koko oli vain 126 x 90 kyynärää (n. 75 x 54 m) eli noin 4000 m². Polson ja Koveron sijainteja pohdittiin kirkkomatkojen pituuden ja hankaluuden kautta, mutta keskustelu ei tämän pohjalta johtanut päätöksentekoon. Lopulta päätettiin kirkonpaikaksi Koveron tilan pelto, vaikka myös Koveron isäntä Grispenberg vaati paikasta maksun, josta varsinkin Polson paikan kannattajat valittivat sitkeästi jopa vuosien ajan. (Arajärvi 1954, 462.)

KUVA 7. Kartalle merkattuna nykyinen kirkon paikka suhteessa aiempien kirkkojen sijaintiin. Pohjakartta Oskari-karttapalvelu.

4 TEISKON KIRKON RAKENTAMINEN

Uuden kirkon suunnittelu ja rakentaminen uskottiin yksimielisesti tunnetulle kirkonrakentajalle Matti Åkerblomille, jonka suunnitelma kirkkoa varten valmistui vuonna 1780. Kirkon valmistuminen venyi kuitenkin vuoteen 1788, kirkon paikasta olleen kiistan vuoksi. (Saarela 1960.)

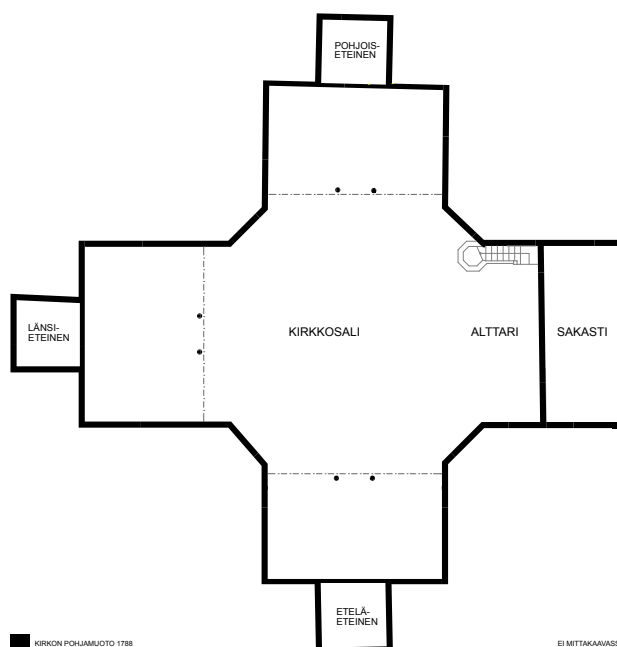
Kirkko sai paikkansa Kirkkojärven rannalta, kuten edeltäjänsäkin, mutta nyt se sijaitsee korkeahkon kirkonmäen päällä, josta avautuu laaja näköala järvelle tehden kirkolle kauniin taustan. Kirkon arkkitehtuuri on 1700-luvun lopun kansanomaista puukirkkoarkkitehtuuria oleva ristikirkko, jossa on viistetyt ikkunoilla varustetut sisäkulmat. Kirkko on näiden ansiosta avara, mitä myös sen sisäkaton laaja holvi (kupoli) lisää. (Saarela 1960.) Kirkko on hirsirunkoinen ja sen ulko- ja pohjamuoto on säilynyt alkuperäisenlaisena, vaikka sen pintoja ja kalustusta on ajan saatossa moneen kertaan muutettu.

KUVA 8. Teiskon kirkko maisemassaan Kirkkojärven rannalla (Kuva: Viivi Koski 2024).

4.1 Rakennusvuodet 1787–1788

Vuonna 1786 ruvettiin hankkimaan rakennusaineita ja tehtiin Åkerblomin kanssa lopullinen sopimus hintoineen. Hinta sisälsi myös nikkarintyöt ja ikkunat, saarnatuolista sovittiin erillinen maksu. Järjestyksessään kolmannen Teiskon kirkon rakentaminen alkoi 10.9.1787, ja kuukauden kuluessa kirkko kohosi vesikattoon. Talven tulo lykkäsi lopullista valmistumista kevääseen 1788, ja 31.8.1788 Oriveden kirkkoherra Lenqvist rovastikunnan päämiehenä vihki sisustustöitä lukuun ottamatta valmiin kirkon käyttöön. Kirkon viimeistely venyi, sillä Åkerblom oli ottanut välillä tehtäväkseen muita töitä, sekä myös seurakuntalaiset olivat laiminlyöneet osuuttaan. Edellisen kirkon saarnatuoli siirrettiin palvelemaan väliaikaisesti uuteen kirkkoon sekä tapulin, joka oli tarkoituksena rakentaa samalla kertaa, kellot sijoitettiin niille rakennettuun väliaikaiseen katettuun telineeseen. Kirkko valmistui loppuvuodesta 1788, kun Åkerblom viimeisteli sen saarnatuolin ja alttaritaulun kehysten osalta. Tapulin rakentaminen tapahtui vasta kymmenen vuotta myöhemmin vuonna 1798, jonka valmistuttua tapuli sekä kirkko punamulattiin. Kirkossa oli sen valmistuttua runsaasti tilaa. Pitkällä käytävällä oli 24 penkkiä, oikealla ristikäytävällä 11 ja vasemmalla 10 penkkiä. Näiden lisäksi oli kolme lehteriä. Istumatilaa kirkossa on noin 850 henkilölle. (Arajärvi 1954, 463–465.)

KUVA 9. Ajoituskaavio 1788. Poissulku-tekniikalla päätelty Teiskon kirkon alkuperäinen pohjakuva, jossa hirsirunko ja alttarin, sekä sakastin sijainti ovat pysyneet alkuperäisinä. Ikkunoiden ja ovien koosta tai penkkien alkuperäisestä asettelusta ei ole löytynyt dokumenttia. (Ajoituskaavio: Viivi Koski 2024)

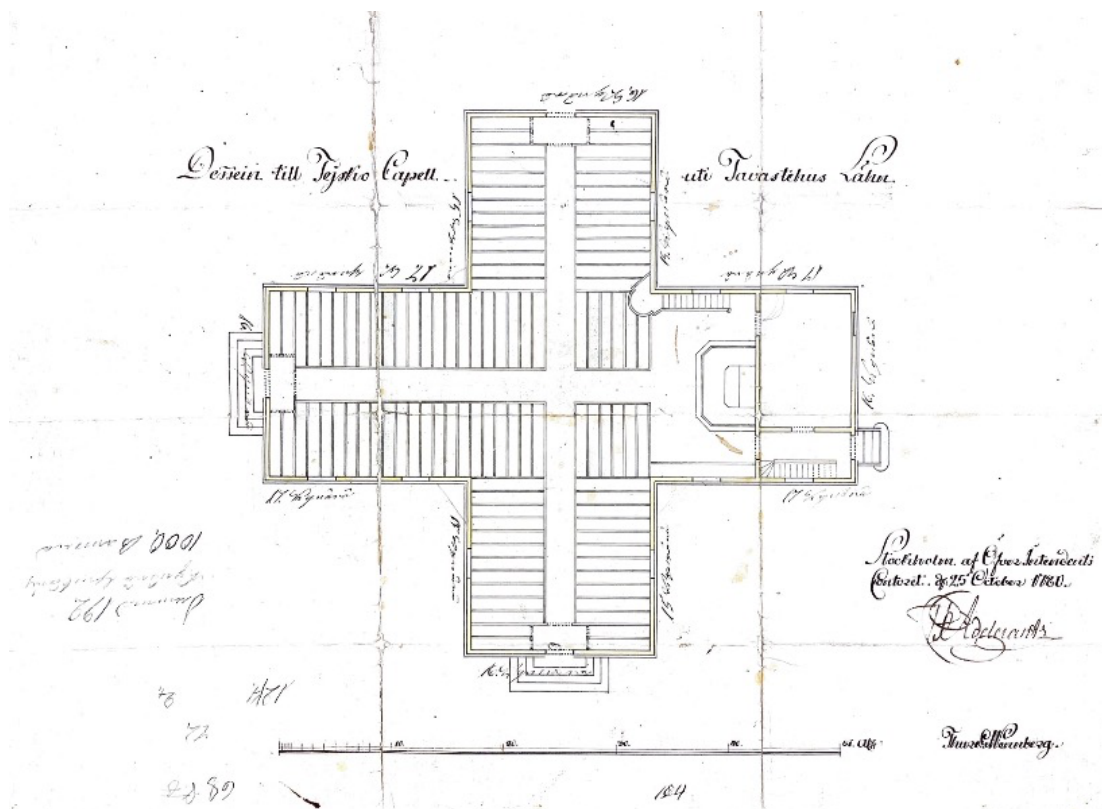
Teiskon kirkon sisäsomistusta lähdettiin suunnittelemaan vasta vuonna 1801, jolloin 19.4.1801 pidetyssä kirkonkokouksessa päätettiin pyytää turkulaista maalaria Gabriel Sveideliä tulemaan Teiskoon sopimaan kirkon maalauksista. Seurakunnan toiveena oli kaksiosainen alttaritaulu, jonka yläosa esittäisi Getsemania ja alaosa ehtoollisen asettamista. Sveidelin puolesta asiasta kävi sopimassa toinen turkulainen maalari Pehr Sundberg, jonka odotettiin saapuvan syksyllä suorittamaan maalaustyön. Maalareiden hintojen selvittyä luovuttiin saarnatuolin ja lehtereiden laitojen aiotuista figureista, mutta haluttiin kuitenkin kullata kaikki listat ja maalata nupit metallikullalla. Ensimmäisenä oli suunnitelmana maalata alttaritaulu sekä saarnatuoli. 20.9.1801 pitäjänkokouksessa todettiin, että Sveidel oli ollut paikalla ja hänen oli sovittu maalaavan alttaritaulut, saarnatuolin, figurein somistetun lehterin, kuorin penkit, alttarikehyksen, sakastin ovet sekä alttaritaulua ympäröivän verhokuvion. Kuitenkin maksutietoja tukittaessa uskotaan Sveidelin maalanneen alttaritaulun Turussa. Lehterin maalaus ja muut pienemmät työt jätettiin seuraavaan kesään, jolloin lehterien figureiden tilalle päätettiin maalata taulut. Ei ole täysin selvää maalasiko Sveidel kaikki maalaukset kirkkoon, sillä sen inventaariluettelot mainitsevat toistuvasti Sundbergin maalanneen alttaritaulun sekä saarnatuolin, ja Sveidelin maalanneen lehterien taulut, jotka kertovat Jeesuksen syntymästä, ristiinnaulitsemisesta ja taivaaseen astumisesta. (Arajärvi 1954, 466–467.)

4.2 Intendenttikonttorin suunnitelma

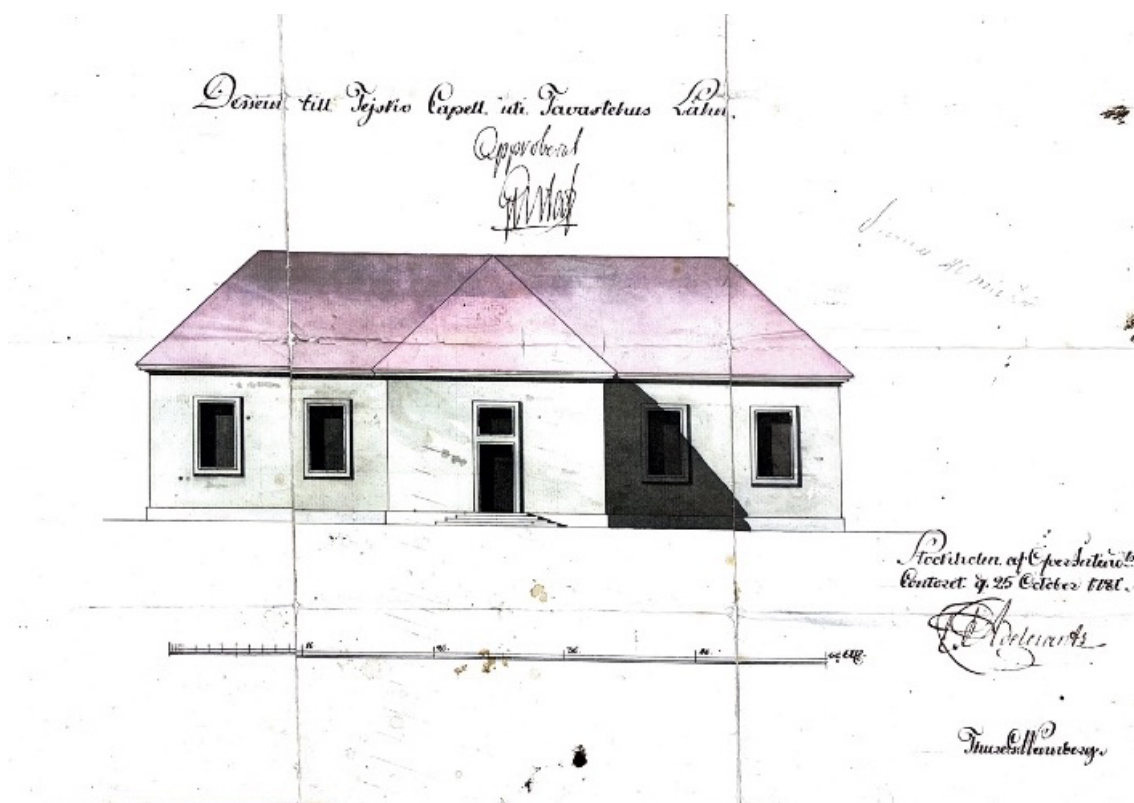
Alkuperäisissä piirustuksissa Åkerblom oli suunnitellut kirkon katolle tornin, mutta tämän kustannuksia peläten teiskolaiset pyysivät sitä poistettavaksi suunnitelmasta. Ajan tavan mukaisesti suunnitelma ja piirustukset kirkon rakennuttamiseksi tuli lähettää Tukholman yli-intendenttikonttoriin akateemisten arkkitehtien tarkastettavaksi, ja sen jälkeen kuninkaalle hyväksyttäväksi. Intendenttikonttorissa piirustuksista keksittiin joukko virheitä, ja tilalle laadittiin uudet alkuperäisistä joissain määrin poikkeavat piirustukset. (Arajärvi 1954, 461.) Rakennusten vaatimukset ja rakennustapa oli erilainen Suomessa kuin Ruotsissa, minkä lisäksi ruotsalaiset koulutetut arkkitehdit olivat opiskelleet kivirakentamista, eivätkä ymmärtäneet puurakenteisen kirkon piirustuksia. Tämän lisäksi aiemmin annettu asetus velvoitti poikkeuslupaa lukuun ottamatta rakentamaan kaikki julkiset

rakennukset kivistä, mutta suomalaiset vetosivat sen kalleuteen Teiskon kirkon kohdalla. Lisäksi epäillään, että tarkastettavaksi lähetetyt kirkon piirustukset olivat alkeellisia, sillä rakentajien kirjoitustaito sekä ruotsin kielen osaaminen olivat yleensä puutteellisia. (Jokinen 2003.)

Tampereen seurakuntayhtymän kirkonarkistosta löytyvien 29.10.1780 päivättyjen alkuperäisten rakennuspiirustusten (kuva 10 ja 11) mukaan kirkosta olisi pitänyt tulla erivartinen ristikirkko ilman sakaroiden edessä olevia eteisiä tai sisäkulmien viisteitä (Kangasluoma 2016, 30). Nämä ainoat säilyneet alkuperäiset piirustukset ovat intendenttikonttorin laatimat versiot, eikä niiden perusteella kirkkoa koskaan rakennettu, vaan luultavimmin Åkerblomin ja intendenttikonttorin suunnitelmista muunneltiin toteutuskelpoinen ja kaikkia miellyttävä yhdistelmä. Åkerblomin suunnitelmien mukaan on myös rakennettu useita kirkkoja jo ennen intendenttikonttorista saapunutta vastausta tai heidän suunnitelmansa vastaisesti, joten tästä voidaan päätellä vaihtoehdoksi, että myös Teiskon kohdalla kirkko saattaa olla rakennettu täysin Åkerblomin suunnitelman mukaisesti. (Klemetti 1928, 148.)

KUVA 10. Intendenttikonttorin ehdotus pohjapiirustukseksi 1780. Tampereen seurakuntien arkisto.

KUVA 11. Intendenttikonttorin ehdotus kirkon julkisivuksi 1780. Tampereen seurakuntien arkisto.

Kuten intendenttikonttorin laatimista piirustuksista voidaan huomata, oli maiden välillä myös tyyllisiä eroja. Suomalaiset pitivät enemmän barokin tyylistä ja ajateltiin, että klassisen tyylin loiva katto sopi enemmän latoon kuin kirkkoon. Useiden kirkkojen suunnitelmat menivät Tukholmassa kokonaan uusiksi, kuten kävi myös Teiskon kirkon tapulin kohdalla. Monet kirkot rakennettiin virallisten piirustusten vastaisiksi, sillä joko rakentaminen oltiin jo aloitettu omien suunnitelmien mukaisesti, tai ei päästy yhteisymmärrykseen molempia osapuolia miellyttävistä suunnitelman muutoksista. Teiskossa kirkon intendenttikonttorin suunnitelmat hyväksyttiin ilmeisesti tietyn muutoksin, joista esim. katon nousukulman jyrkentäminen oli yksi. (Jokinen 2003.)

Kirkon toteutunutta ulkomuotoa vastaavia alkuperäisiä piirustuksia ei ole useiden lähteiden mukaan säilynyt, eikä niitä tutkimusta tehdessä löytynyt. Voidaan kuitenkin päätellä, että kirkon pohjamuoto on säilynyt alkuperäisenlaisena, sillä pohjamuotoa koskevia muutostöitä kirkossa ei lähteiden mukaan ole tehty. Kirkko on siis ollut alkujaan intendenttikonttorin säilyneiden piirustusten vastainen sisäviisiteinen ja eteisineen.

4.3 Kirkonrakentaja Matti Åkerblom

Matti Åkerblom oli Pirkanmaan Eräjärveltä kotoisin oleva kirkonrakentaja, joka eli vuosina 1740–1819. Åkerblomin ruotsalainen sukunimi on todettu alkujaan suomenkieliseksi, sen ollen Pärnä, joka joissakin yhteyksissä nimen osana edelleen mainitaan (Klemetti 1936, 29). Hän sai oppinsa Turussa kirkonrakentaja ja kirvesmies Antti Piimäsen johdolla, joka kehitti lounaissuomalaisen pitkäkirkkotyyppin, joka oli mallina ristikirkkoa suosituimpi Lounais-Suomessa 1700-luvulla (Haapio 1978, 68).

Suomalaiset luottivat pitkään perinteisten käsityöläismestareiden taitoihin, vaikka Ruotsissa oli jo vuonna 1759 annettu asetus, joka kielsi arkkitehtuurityön muilta kuin akateemisesti oppineilta (Jokinen 2003). Suomessa ei ollut 1700-luvulla yhtään suomalaissyntyistä oppinutta arkkitehtia, mutta kansanrakentajia sitäkin enemmän (Klemetti 1936, 28).

Åkerblom toimi Hämeen Lääninrakennusmestarina ja suunnitteli urallaan lukuisia kirkkoja mm. Ruoveden, Kurun, Eräjärven, Nurmijärven ja Tyrvännön kirkot sekä Oriveden ja Kuhmalahden kirkkojen kellotapulit. Hän myös suunnitteli Messukylän vanhan kirkon korjauksen vuosina 1796–1797, ja tuon korjauksen mukaisessa tilassa kirkko monelta osin on vielä nykypäivänäkin. Messukylän vanhan kirkon ja Teiskon kirkon alkuperäisasun välillä voidaankin nähdä monia yhtäläisyyksiä, jotka toistuvat molemmissa kirkoissa suunnittelijan ollessa sama.

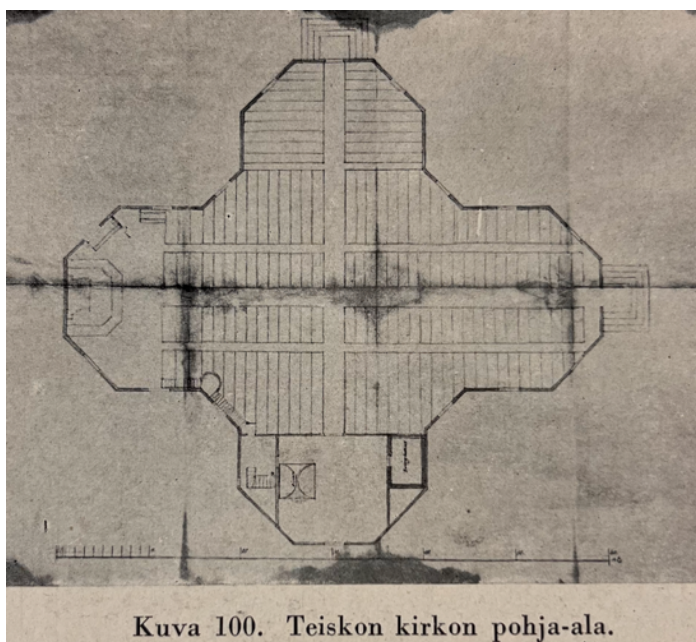
4.4 Kirkkorakentaminen 1700-luvun lopulla

1600-luvulla Suomessa siirryttiin kivikirkoista puisiin satulakattoisiin pitkäkirkkoihin, ja 1600-luvun loppupuolella pohjamuoto muuttui pitkäkirkosta ristikirkoksi. 1700-luvun yleisin kirkkojen päätyyppi oli ristikirkko, joka kehittyi ensin niin että siitä ”niistettiin” sisäkulmat ja myöhemmin vaihtoehtoisesti ulkokulmat tai jopa molemmat. Kirkkoja olivat aiemmin rakentaneet niin talonpojat kuin kirkonrakentajasuvut, mutta 1700-luvun lopulla julkinen valta alkoi kiinnittää huomiota kirkkojen rakentamiseen ja niiden piirustukset piti lähettää Tukholman yli-intendentin konttorin tarkastettavaksi. Kirkoista ei välttämättä ole ollut, tai ainakaan missään säilynyt, piirustuksia ennen vuotta 1760 ja edelleen jotkut rakensivat kirkkoja

ilman intendenttikonttorilta haettavaa lupaa läpi 1700-luvun, vaikka julkisen rakentamisen luvat tehtiin pakollisiksi hakea vuonna 1776. (Klemetti 1928, 57, 101.)

Ristikirkko -muodon ristivarret antoivat kirkkoon lisää tilaa, jota aiemmin oli rajoittanut hirsien määrämittäisyys, tehden pitkäkirkoista suhteessa pieniä kooltaan. Kirkon sisäkulmien viistäminen paransi sakaroiden päässä istuvien näköyhteyttä alttarille, sekä mahdollisti entistä lyhyempien hirsien käytön rakentamisessa. Hirsi oli yleisin rakennusmateriaali kirkoissa 1800-luvun puoleen väliin saakka, vaikka kuninkaallinen määräys velvoittikin rakentamaan julkiset rakennukset kivistä. Puurakentaminen oli suomalaisille tutumpaa kuin kiven työstäminen (Kangasluoma 2016, 11), ja lisäksi oikeanlaista kiveä ei ollut Teiskossa saatavilla kirkon rakentamisen aikaan, joten Teiskonkin kirkko rakennettiin puusta.

Kuvassa 12 on 1700-luvun kirkon pohjamuoto, jossa on viistetty sekä ulko- että sisänurkat, ja jonka väitetään olevan Teiskon kirkosta. Vastaavan tyyllisellä pohjamuodolla varustettuja kirkkoja löytyy Åkerblomin vuosina 1777–1778 rakentama Ruoveden kirkko, eikä piirustus vastaa Teiskon kirkon muita piirustuksia, joten se on luultavasti virheellisesti merkattu olevan sieltä peräisin.

KUVA 12. Eräs 1700-luvun kirkon pohjakuva, jonka väitetään olevan Teiskon kirkosta. (Klemetti 1928, 58.)

5 JULKISIVUN LAUDOITUS JA KUNNOSTUKSIA 1800-LUVULLA

Puurakennusten kestävyys ei ollut kovin hyvällä mallilla vielä 1700-luvun lopulla, joten jo vuonna 1810 Teiskon kirkko kaipasi eräitä korjauksia. Näitä suorittamaan saapui rakennusmestari Ollonius Tampereelta. Seuraavat korjaukset suoritettiin jo 1825, ja vuonna 1840 kutsuttiin kuuluisaa kirkonrakentajasukua oleva Erkki Kuorikoski tarkastelemaan kirkon perustuksia, jotka oli alun perin heikosti tehdyt ja niissä näkyi epäilyttävää rappeutumista. (Arajärvi 1954, 467.)

5.1 Julkisivun laudoitus

Erkki Kuorikosken johdolla kirkkoa korjattiin perusteellisesti vuonna 1842. Kirkko laudoitettiin ulkoa ja sisäpuolella sen penkit korjattiin, jonka seurauksena tehtiin uusi penkkijako. Myös kirkon perustuskivitys uudistettiin. (Arajärvi 1954, 467.) Julkisivujen laudoituksen jälkeen julkisivu oli luonnollisesti myös maalattu, lähteiden mukaan keltaiseksi. Melko nopeasti kirkko sai kuitenkin takaisin alkuperäisen punaisen värinsä, kun ulkomaalaus jouduttiin uusimaan vuonna 1869. (Arajärvi 1979, 48.) Kirkon ja tapulin paanukatot uusittiin vuonna 1855, mutta niitä korjattiin uudelleen vuosina 1887 ja 1916 (Saarela 1960).

5.2 Ikkunoiden suurentaminen

Kirkon ikkunat on suurennettu vastaamaan niiden nykyistä kokoa vuoden 1842 korjauksissa, tämän ollen yksi eniten kirkon ulkonäköön vaikuttaneista korjauksista (Jaakola 2018, 120). Myös ikkunoiden malli vaihtui tällöin nykyiseen yläosastaan puoliympyrän malliseen ikkunaan (Saarela 1960). Tämä muutti kirkon sisäkaton puuholvauksen ja kirkkosalin ikkunoiden suhdetta (Helin 1988, 40), sekä teki kirkosta paljon aiempaa valoisamman.

5.3 Urkujen hankinta

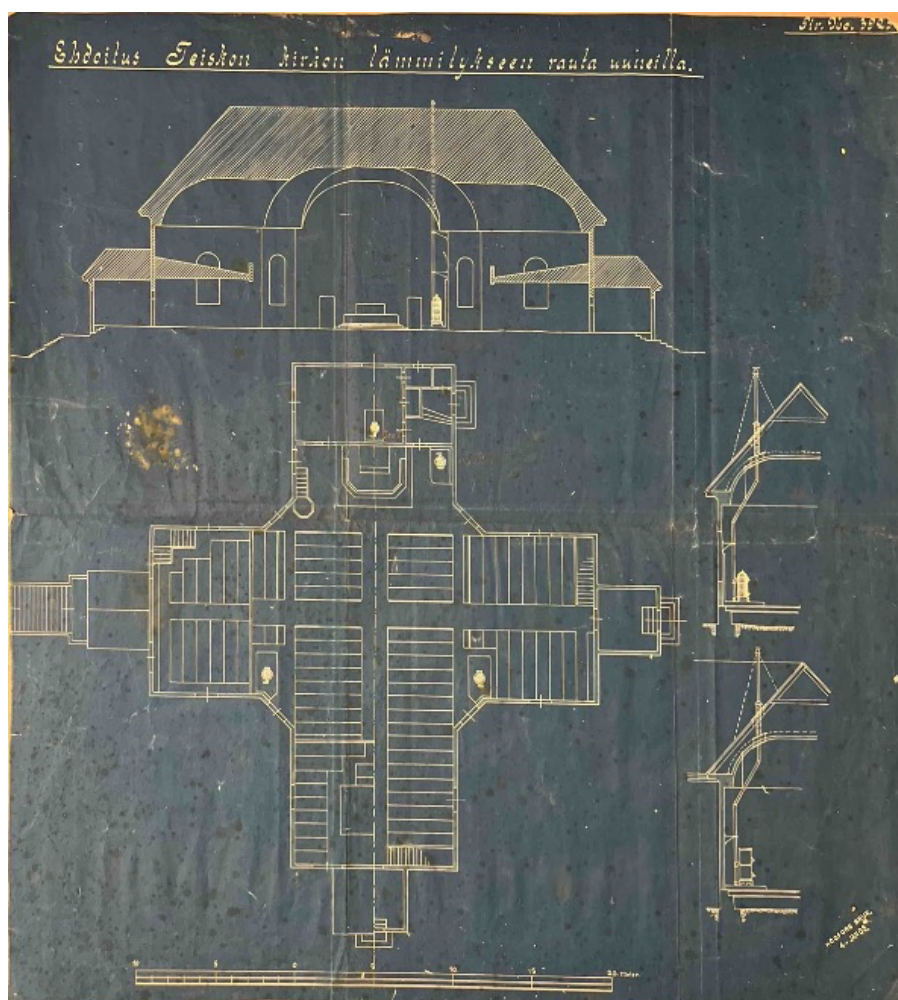
Kesällä 1884 kirkkoon asennettiin Kangasalan urkutehtaan valmistavat 12-äänikertaiset urut (Helin 1988, 26). Urut oli varustettu yhdellä manuaalilla ja liite pedaalilla. Niiden pillit olivat osin puuta, osin englannin tinaa ja hienoa urkumetallia.

5.4 Kunnostustarve

Lehterin kantavat pilarit korjattiin vuonna 1886, sillä ne eivät kestäneet urkujen painoa, ja vuonna 1892 todettiin myös perustusten vaativan jälleen korjauksia. Kirkon kuvattiin olleen 1800-luvun lopulla melko huonossa kunnossa ja vuonna 1900 kirkonkokous käsitteli kirkon korjaamista, jota varten päätettiin kirkko ja taulu tarkastuttaa arkkitehdillä. Tätä varten palkattiin arkkitehti Josef Stenbäck, joka laati kirkon perusteellista korjausta varten piirustukset ja kustannusarvion vuonna 1901. Stenbäckin suunnitelman nähtyään kirkonkokous kuitenkin päätti luopua koko remontista, vedoten sen kalliisiin kustannuksiin. Kokouksessa käsiteltiin jopa uuden kirkon rakentamisen mahdollisuutta taloudellisesti kannattavampana investointina, mutta tällekin asialle ei saatu päätöstä. Kirkonkokouksessa vuonna 1904 päätettiin Tuomiokapitulin kunnostuspäätöksen mukaisesti lähteä viivyttämättä toteuttamaan remonttia, ja seuraavan vuoden kokouksessa hyväksyttiin arkkitehti Stenbäckin laatimat piirustukset sekä työselitys. (Kirjeenvaihto 1906.)

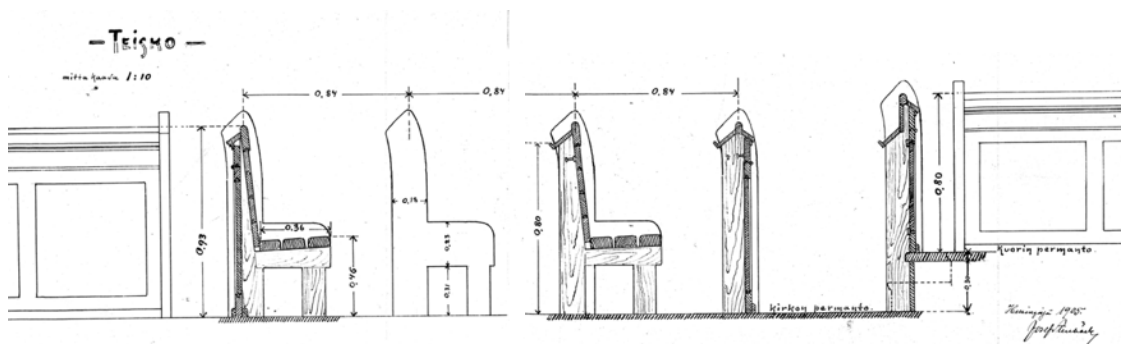
suojausvaipalla sekä valurautaisella kipinäsammuttajalla. Sakaristoon asennettava uuni oli kooltaan pienempi ja ilman suojavaippaa. (Työselitys 1902.) Alttarin eteläreunalla kuorissa alun perin sijainnut ikkuna tukittiin, jotta paikalle voitiin asentaa kamiina. Kirkossa ei alkuperäisesti ollut lainkaan lämmitystä tai sen mahdollistavaa järjestelmää. Lämmityskamiinoiden vievän tilan mahdollistamiseksi myös penkkien asettelu muuttui.

KUVA 14. Ehdotus kamiinoista Teiskon kirkkoon 1905. Tampereen seurakunnan arkisto.

Lämmityslaitteiston asennuksen yhteydessä myös kirkon permanto purettiin auki, jolloin permantoniskojen alle asennettiin tukirakenteita. Lahot niskapuut uusittiin ja vanhoista kirkon penkkien selkälaudoista rakennettiin rossipohja, joka täytettiin sammaleella ja kuivalla mullalla. Lattialankut veistettiin ja puhdistettiin, niistä parhaimmat sijoitettiin kuoriin ja käytävälle, sekä vanhojen lankkujen loppuessa jatkettiin työtä uusilla. Kuorin permannosta tehtiin 30 cm korkeampi kuin muun kirkon lattiasta. Sakariston lattia lehtiin samaan tapaan rossipohjaksi, mutta eteisen

KUVA 16. Kirkon penkit 1905, J. Stenbäck. Tampereen seurakuntien arkisto.

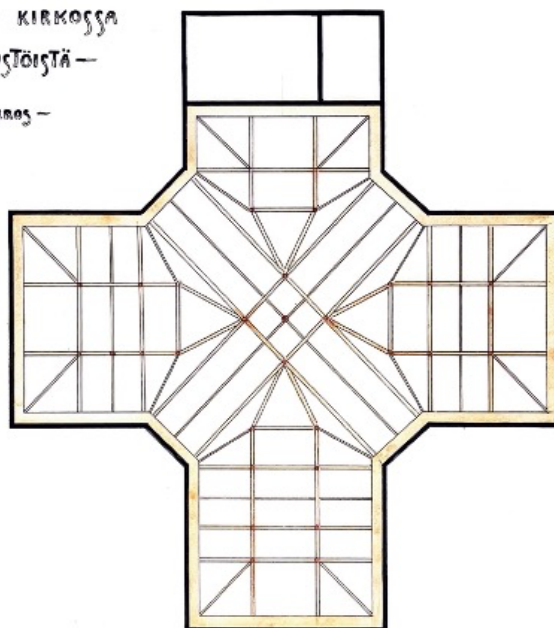
6.3 Sisäkatto ja sisälaudoitus

Myös kirkon sisäkatto eli laipio laudoitettiin kuvan 17 mukaisesti vanhan laudoituksen päälle, ja väliin asennettiin toiselta puolelta tervattua pinkopahvia. Laiiot maalattiin peittävällä öljyvärillä siniharmaiksi ”yönsinisellä” ja listat erotettiin vaalean tammipuun näköisellä värillä. (Työselitys 1902.)

Seinien sisäpuoli laudoitettiin pontatuilla laudoilla, jotka lattiasta ikkunalistaan asti asetettiin pystysuoraan ja siitä ylempänä vaakasuoraan. Alkuperäisesti kirkon sisäseinäpinnan muodosti jykevät, sileiksi veistetyt honkahirret ja välikatto oli leveistä, sileistä laudoista koottu. Seinät ja katto oli liitu- tai kalkkimaalilla valkoiseksi maalatut. (Helin 1988, 42.) Myös lehtereiden alustat laudoitettiin, maalattiin ja vahvistettiin rakenteellisesti, sekä lehtereiden portaat uusittiin (Kustannusarvio 1902).

Tuotenimistä päätellen 1980-luvun sisämaalauksen yhteydessä on tehty väritutkimusta, ja kerätty värikartat (kuvat 19 ja 20) vuoden 1906 remontissa käytetyistä värisävyistä.

PIIRUSTUS TEISKON KIRKOSSA
 TENTÄMISTÄ KORJAUSTOISTA—
 —LAIKON KORJAUKSIA—

*Alkuperäinen ja uudelleen
 vahvistettu. Alkuperäinen
 on Suomen Kansallisen
 Keskustalon, Tampereen
 Keskustalon, 1916
 Keskustalon.*

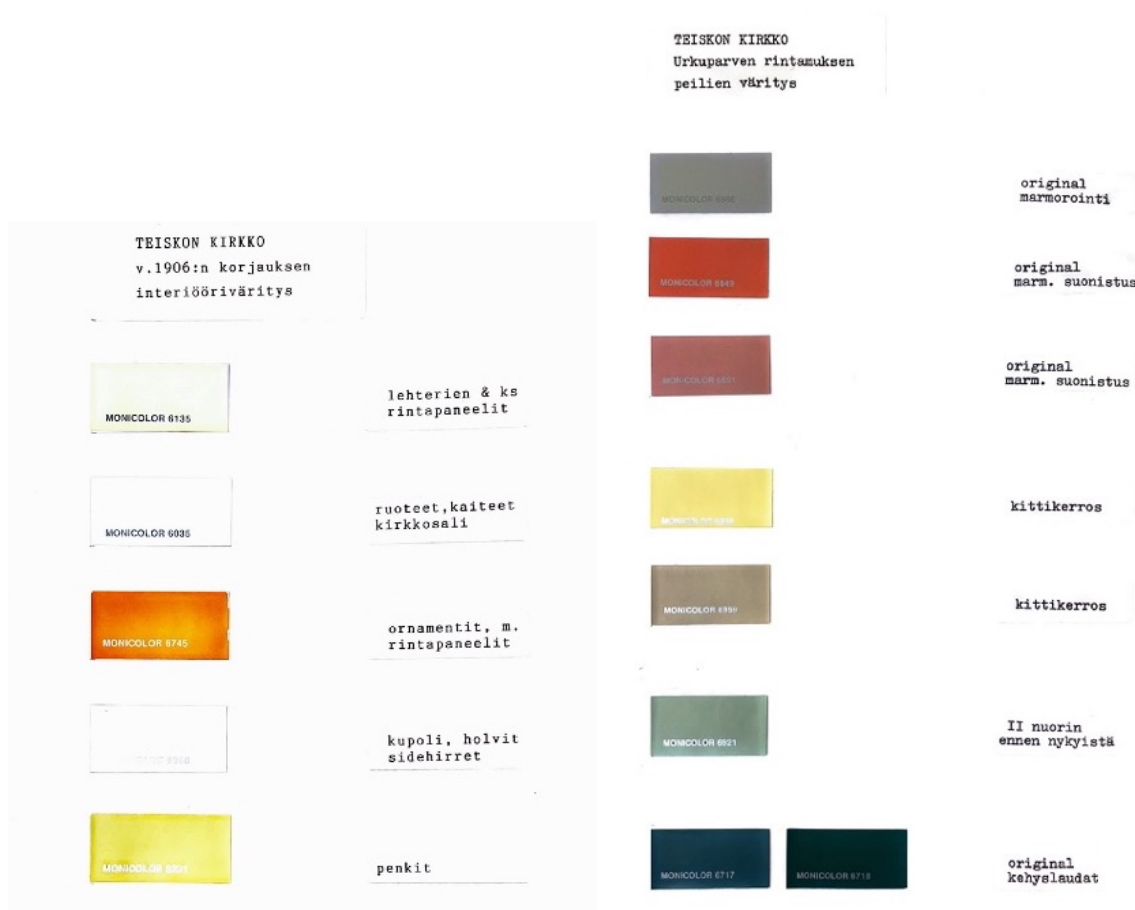
M. Karhunen

*Heinäjyvä 1905
 J. Stenbäck*

KUVA 17. Sisäkaton laudoitus 1905, J. Stenbäck. Tampereen seurakuntien arkisto.

KUVA 18. Sisäkatto nykytilassaan (Kuva: Viivi Koski 2023).

KUVA 19. Sisätilojen värikartta 1906 käytetyistä sävyistä, laadittu arviolta 1980-luvulla. Tampereen seurakuntien arkisto.

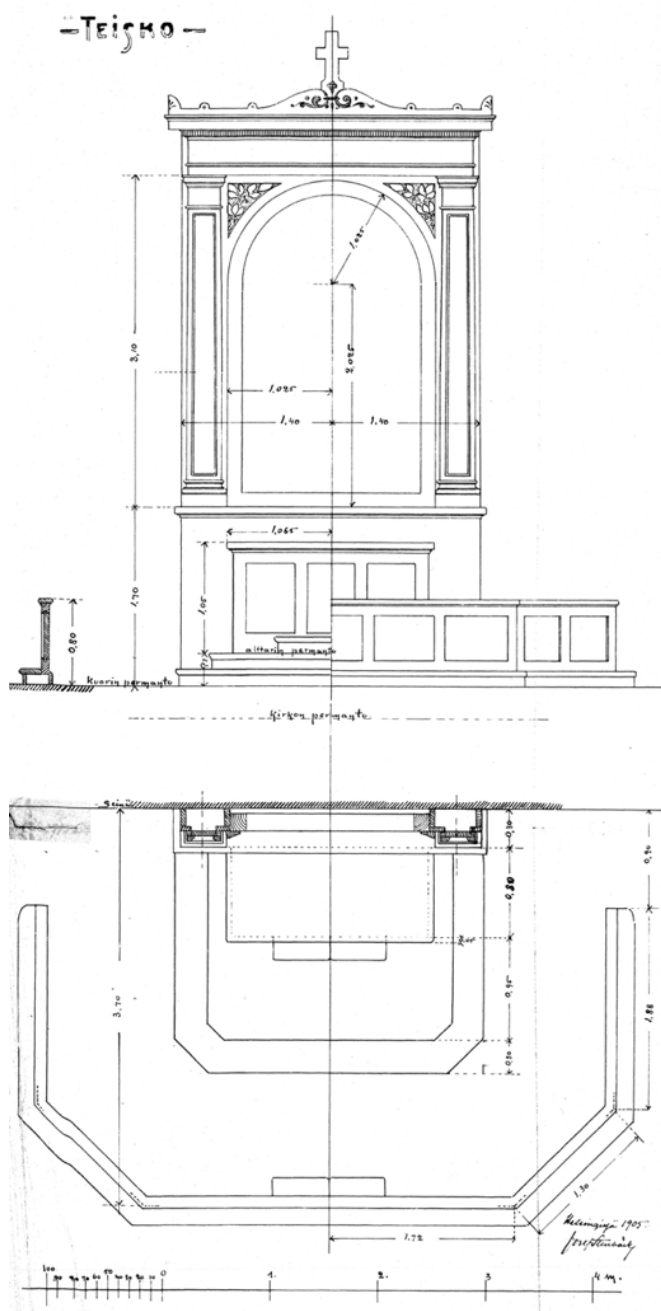
KUVA 20. Urkuparven kaiteen värikartta 1906 käytetyistä sävyistä, laadittu arviolta 1980-luvulla. Tampereen seurakuntien arkisto.

6.4 Sakariston tilajärjestely

Sakariston tilajärjestelyjä muutettiin pohjakuvan (kuva 15) mukaisesti niin, että sinne lisättiin eteinen ja oma uloskäynti, jota alkuperäisesti ei ollut. Sakaristoon lisättiin myös yksi kamiina tilan keskiosaan. Eteisen väliseinä tehtiin kahdesta kerroksesta paneelilautoja, jotka oli naulattu kiinni seinärunkoon. Lautojen välit täytettiin sammalilla ja seinä maalattiin kirkon seinien kanssa samalla tyyllillä. Sakaristoon rakennettiin myös komerot, joiden seinät tehtiin yksinkertaisiksi lauseiniksi ja maalattiin vain ulkopuolelta. Sakariston eteiseen komeroon tehtiin klosettikaappi, jonka hajutorvi johdettiin ullakolle. (Työselitys 1902.) Sakariston nykyisen ulko-oven tilalla on ollut aiemmin kirkon muiden ikkunoiden kanssa samanlainen ikkuna, josta näkyy jäljet eteisen ullakolla ulkoseinässä kuvassa 144. Myös käynti kuorin eteläreunasta sakariston eteiseen mahdollistettiin välioven avulla (Helin 1988, 43).

6.5 Alttarimuutos

Alttarikaide muutettiin kuvan 21 mukaiseksi kulmistaan viistetetyksi, rakenteeltaan umpinaiseksi ja kankaalla verhotuksi, sekä alttaritaulun reunat muutettiin koristeellisemmaksi. Kirkon alttarin ympäristön eli kuorin lattiaa nostettiin tässä yhteydessä 30 cm korkeammalle kirkon muusta lattiasta. Saarnatuoli puhdistettiin, maalattiin kirkon sävyihin ja lakattiin vahingoittamatta siinä olevia kuvamaalauksia. (Kustannusarvio 1902.)

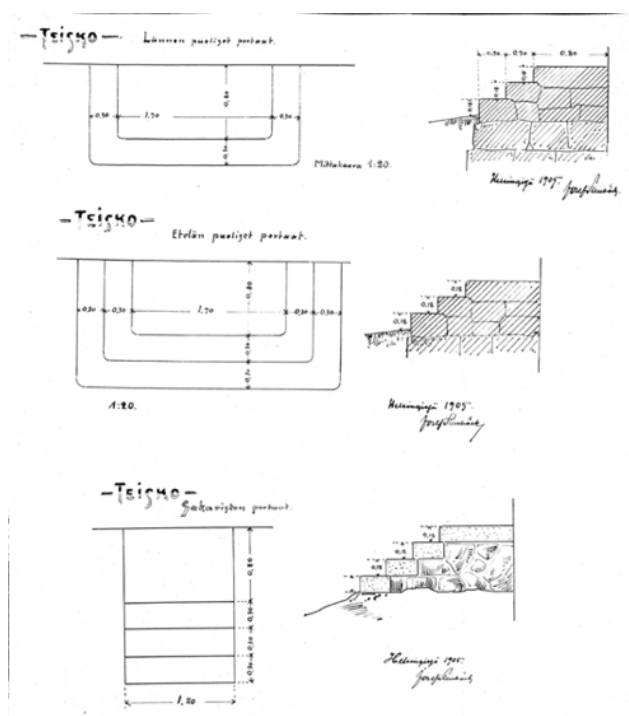
KUVA 21. Alttarimuutos 1905, J. Stenbäck. Tampereen seurakuntien arkisto.

6.6 Lehterit

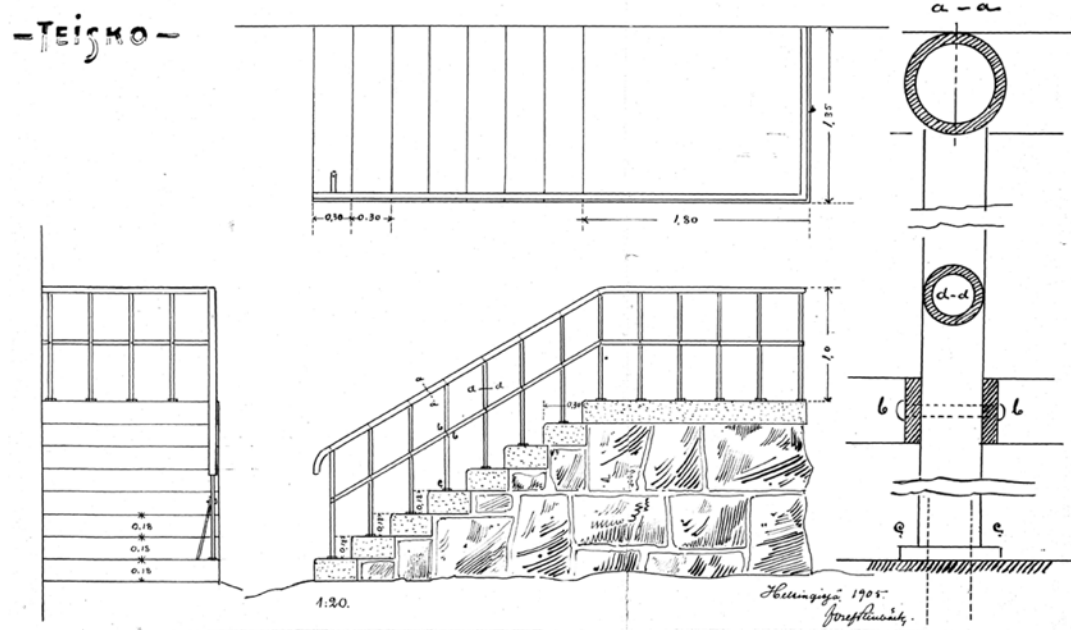
Lehterien portaat kunnostettiin, sekä niiden lattiat avattiin ja rakenne eli permantoniskat vahvistettiin. Lehtereiden pilarit ja kaiteet korjattiin ja maalattiin öljyvärillä yhteneväksi kirkon muiden osien kanssa. (Työselitys 1902.) Myös urkulehterin kaiteen pikkumaalaukset peitettiin, kylläkin vastoin Stenbäckin ohjetta (Arajärvi 1979, 49). Lehterien penkit puhdistettiin ja maalattiin öljyvärillä (Työselitys 1902).

6.7 Ulkoportaat

Stenbäck suunnitteli myös uudet kiviset portaat kirkon kaikkiin neljään sisäänkäyntiin aiempien puisten portaiden tilalle. Kivien tuli olla ruosteettomia ja tasaväristä graniittia, ja niiden alle tehtiin 1,2 m syvät perustukset kivistä tai sorasta. Maanpäällisen osan kivet muurattiin sementin sekaisella laastilla ja kivet oli haktava piikkihakulla tasaisiksi, jotta sadevesi ei pääse kertymään kiven koloihin. Kivet asetettiin 1:50 kallistukseen ulospäin sadevesien valumisen vuoksi. Pohjoisen puolisiin portaisiin tehtiin lisäksi kuvan 21 piirustuksen mukainen rautakaide, joka juotettiin portaisiin kiinni sementillä. (Työselitys 1902.)

KUVA 22. Lännen, etelän ja idän sisäänkäyntien portaat 1905, J. Stenbäck. Tampereen seurakuntien arkisto.

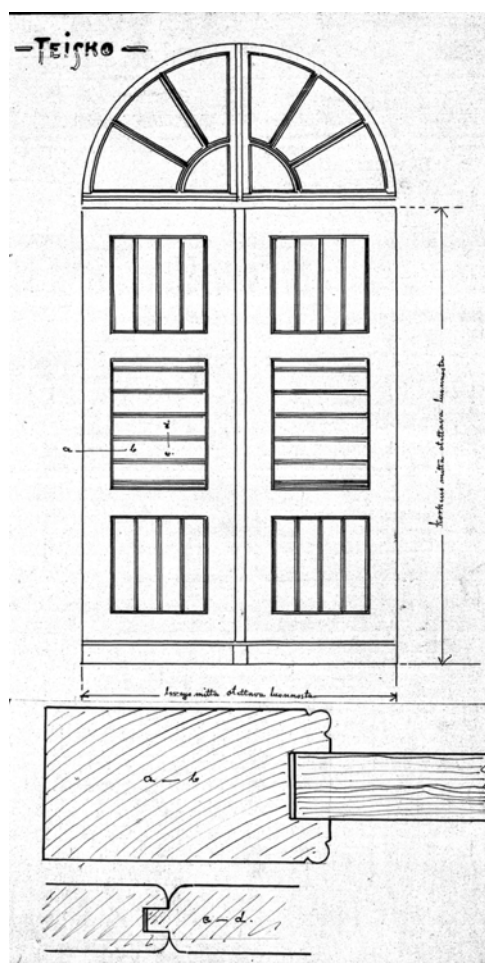

KUVA 23. Pohjoisen sisäänkäynnin portaat 1905, J. Stenbäck. Tampereen seurakuntien arkisto.

6.8 Ovet

Ulko-ovet olivat alkuperäisesti jyrkät, matalat, puiset ja yksioviset, mutta remon-
tissa vuonna 1906 ne uudistettiin kuvan 24 mukaisiksi parioviksi. Ovet maalattiin
öljyvärillä pronssivihreiksi ja lakattiin öljylakalla. Ovien päällä olleisiin ikkunoihin
tehtiin uudet puitteet ja lasit. (Työselitys 1902.)

Kirkkosalin ja eteisten välissä aiemmin olleissa kolmessa välioössä kerrotaan
olleen kirkon puolella oven yläkulmassa narulla ja puupyörällä toimiva kiinnipito-
laite, jonka raskas paino piti kovan jyrinän ovea avattaessa. Oviaukot olivat alun
perin matalia ja kynnykset korkeita, sekä ovissa oli suurikokoiset lukot. (Helin
1988, 43.) Ovet olivat eteisten puolilta sileät ja kirkon puolella niissä oli laudoituk-
sen päälle naulattu neliönmuotoinen kulma-asennossa oleva peili. Laudat oli tu-
kevilla nauloilla kiinnitetty. (Erkiö 1958.) Nyt myös kirkon ja eteisten väliset ovet
uudistettiin, ja kynnykset madaltuivat. Välioviin ei tehty lukkoja tai salpoja, mutta
vaskiset noin 30 cm pitkät kädensijat laitettiin ovien molemmin puolin. Myös kuo-
rin ja sakariston väliin tehtiin kaksi uutta 0,9 x 2,1 kokoista välioovea. (Työselitys
1902.)

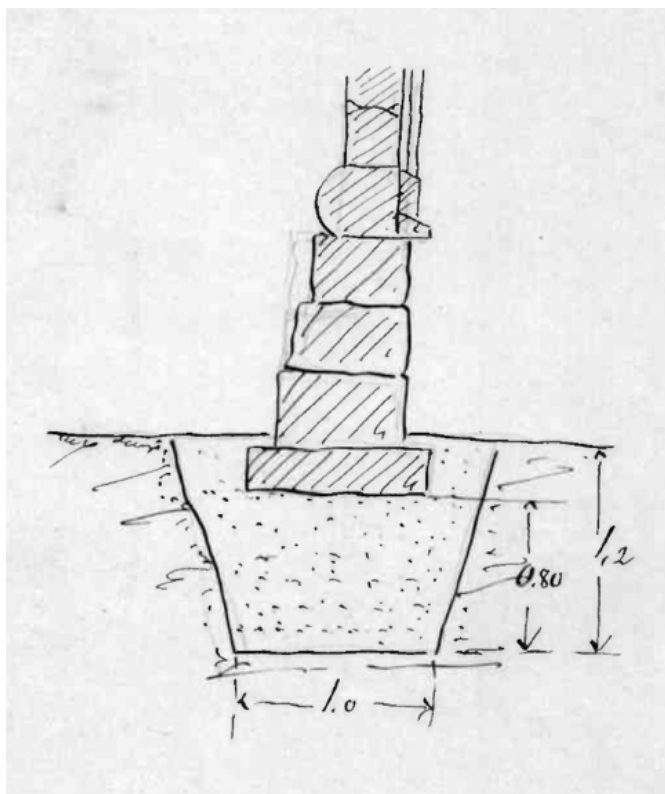
KUVA 24. Ulko-ovi 1905, J. Stenbäck. Tampereen seurakuntien arkisto.

Myös ikkunoita huollettiin; niihin tehtiin uudet ulkopuitteet ja vanhat puitteet siirrettiin sisäpuiteiksi, joihin molempiin pantiin uudet lasit. Karmit tilkittiin karvoilla ja maalattiin kuten puitteetkin öljyvärillä. Kuorin etelänpuoleisella seinällä oleva ikkuna siirrettiin sakariston pohjoisseinälle. Pois otetun ikkunan paikka täytettiin hirsiseinällä ja ulos jätettiin vuorilaudat, mutta niiden sisällä oleva osa laudoitettiin ja maalattiin samoin kuin kirkon muu ulkopuoli. Sisäpuoli laudoitettiin sileäksi. Lisäksi jokaiseen ikkunaan tehtiin yksi avattava osa. (Työselitys 1902.)

6.9 Perustuksen ja julkisivun korjaus

1900-luvun alun remontissa myös kirkon reunusta kivetettiin mukulakivillä sadevesien pois ohjaamiseksi, sekä kaivettiin salaojat haastavimpiin kohtiin. Kivityksen alta kaivettiin pois vanha multa ja korvattiin se n. 20 cm kerroksella soraa. Kirkon kivijalka korjattiin poistamalla siitä pienet ja irtonaiset kivet, saumaamalla jätetyt suuret kivet sementti-kalkki -laastilla, ja lopuksi maalaamalla saumat

kalkkimaidolla. Kirkon koillispuolinen nurkka oli huonon perustuksen vuoksi vajonnut, joten kivijalka purettiin painuman kohdalta pois, jonka jälkeen kivijalan alle kaivettiin kuvan 25 mukainen oja soralle ja uusi kivijalka tämän päälle. Kivijalkaan tehtiin lisäksi myös kahdeksan $0,3 \times 0,3$ m kokoista tuuletusluukkua, joiden kannet maalattiin öljyväriä mustaksi. Myös maasta tehtävän rampin ja kivisen suojamuurin varalle oltiin laskettu kustannusarvio. (Työselitys 1902.)

KUVA 25. Piirustus perustuksen korjaamisesta 1902. Tampereen seurakuntien arkisto.

Ulkoseinän kieroksi painuneesta kohdasta poistettiin lautavuoraus, ja seinä oikaistiin $0,15 \times 0,20$ m paksuisilla pelkoilla, jotka asetettiin pystyyn seinän molemmin puolin. Tämän jälkeen lautavuoraus asennettiin takaisin. Myös nurkkalautoista, listoista ja ikkunoiden vuorilautoista uusittiin lahonneet puuosat ja poistettiin koko julkisivusta vanha öljymaali. Uutta öljymaalikerrosta pohjustettiin hyvin; suurimmat epätasaisuudet kitattiin öljykitillä, jonka jälkeen kitatut kohdat maalattiin kaksi kertaa punamullalla ja nurkat, ikkunavuorit ja listat vaaleanharmaalla. Maalaamiseen käytettävän maalin tuli olla puoliksi raakaa, puoliksi keitetty, luotettavasti puhdasta "Newski"-öljyä. (Työselitys 1902.)

6.10 Kattoikkunat

Kuvassa 26 näkyvät matalat kattolyhdyt eli lehtereille valoa antavat valokaapit (Erkiö 1958) lisättiin katon eri puolille vuoden 1906 mittavassa remontissa. Jokainen lehteri sekä sakaristo saivat siis oman 2,4 x 0,5 m kokoisen kattoikkunan, jotka varustettiin ulko- ja sisälaseilla ja niiden seinämät tiivistettiin sammaleella (Työselitys 1902).

PIIRUSTUS TEISKON KIRKOSSA
TEHTÄVIÄ KORJAUSTOISTA —

*Ilvokäyttö ja maustalilla-
vahvistettu, Alkuperäinen, Käsikirja.
Sen Sijassa, Korjattu, Käsikirja.
Lulu, Käsikirja, Käsikirja, 1906.
Käsikirja.
A. Karlsby.*

*Helsingissä 1905.
J. Stenbäck.*

KUVA 26. Julkisivu länteen 1905, J. Stenbäck. Tampereen seurakuntien arkisto.

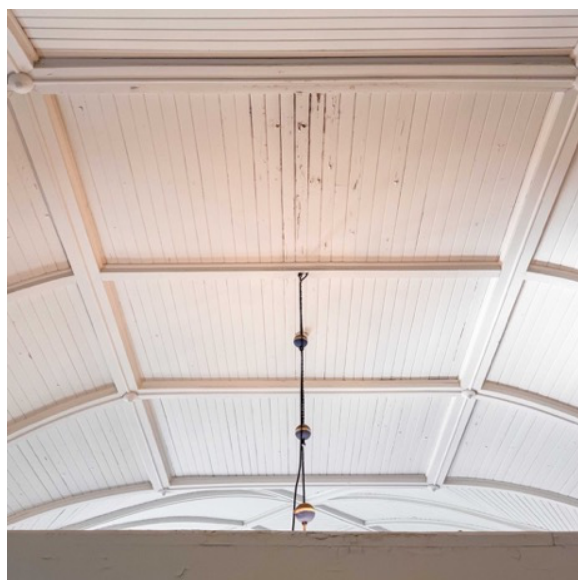
6.11 Aurinkoristit katolle

Katolle asennettiin vuoden 1906 korjaustöiden yhteydessä sen ristikeskuksen tehostajaksi tyyliin sopiva entuudestaan käytetty kirkollinen tunnus rengasristi (aurinkoristi) paikkaan, jonne Åkerblom oli alun perin suunnitellut tulevan pieni torni eli ”kattoratsastaja”. Pienemmät aurinkoristit asennettiin kunkin ristosakarain päihin. Tornin rakentamisesta luovuttiin aikoinaan ilmeisesti kustannus sekä rakenteellisista syistä. (Saarela 1960.)

Aurinkoristien kiinnityskohdissa katonharjalla on havaittu lehtereiden kattoon kohdistuneita vuotoja, joiden kuluttama pinta on nähtävissä sisäkatossa (kuva 28).

KUVA 27. Aurinkoristit Teiskon kirkon katolla (Kuva: Viivi Koski 2024).

KUVA 28. Vuotokohta nähtävissä sisäkatossa (Kuva: Viivi Koski 2024).

7 KUNNOSTUKSET 1920-1950 LUVULLA

7.1 Sähköt kirkkoon

Seurakunta hankki kirkon vieressä sijaitsevaan Isosaareen rakennettavaa pappilaa varten Teiskon Virta Oy:n osakkeita, ja tämän seurauksena myös kirkkoon saatiin sähköt vuonna 1928 (Helin 1988, 29). Sähkölaitteet olivat aikansa mukaisesti heikkorakenteisia ja näitä huollettiin ensimmäisen kerran jo 1930-luvun alussa. Vuonna 1933 laadittiin kirkkojen sähkölaitteita varten sähkötarkastuslaitoksen määräykset, joka määräsi vanhojenkin sähköasennusten päivityksestä nykyaikaisiksi. Vuonna 1955 kirkossa suoritettiin sähkölaitteiden tarkastus ja sen seurauksena suositeltiin sähkökeskuksen, jakorasioiden, urkufasadin valaisimen ja ulkovalaisimien huoltamista. Myös ukkosjohtoon liittyen huomattiin korjaustarvetta. (Kirjeenvaihto 1955.)

7.2 Permannon korjaus

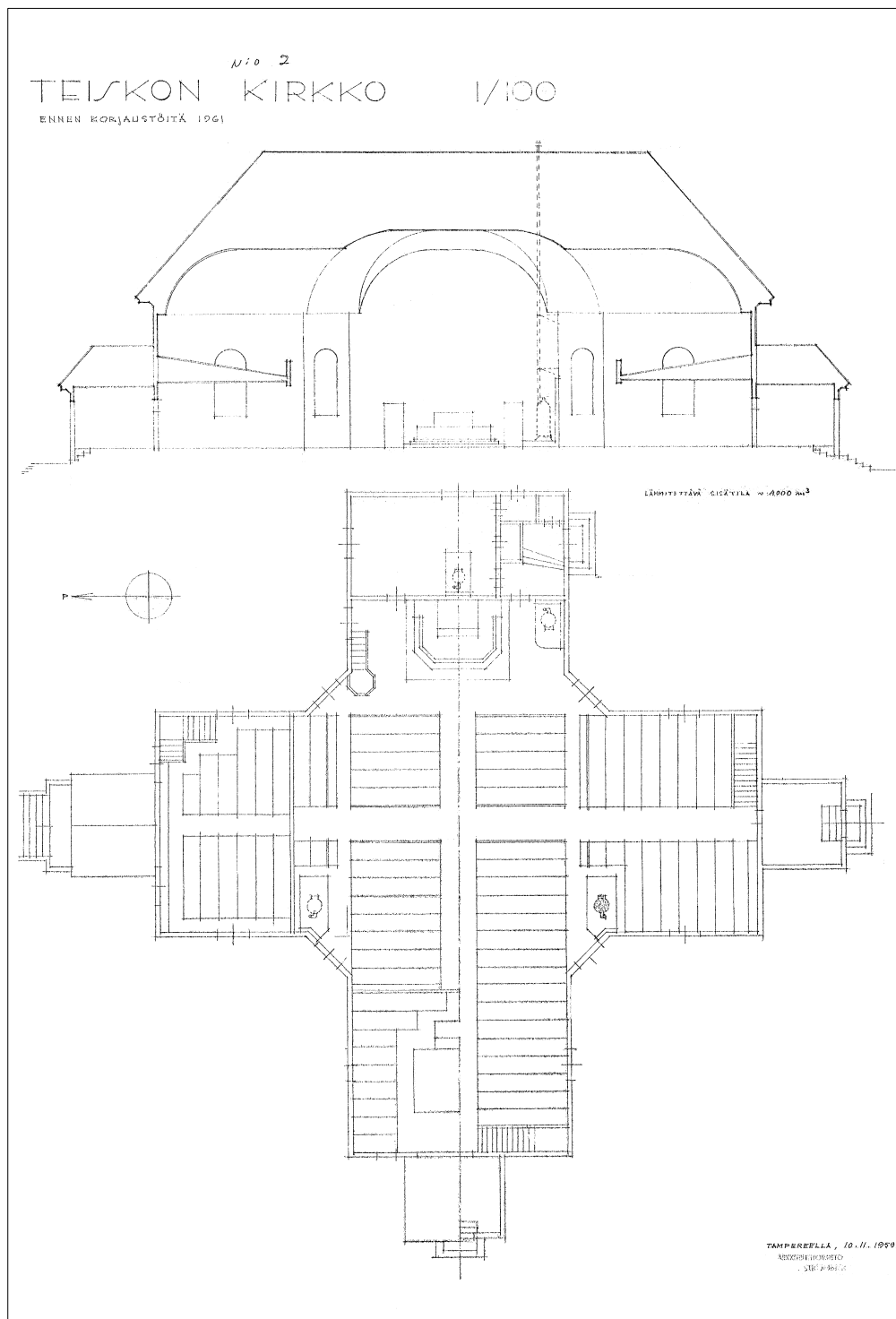
Ilmanvaihdon puutteessa oli täytepermanto mädäntynyt ja kannatusniskat osaksi pehmenneet, jonka seurauksena lattia ja täytepermanto on korjattu 1930 vuoden paikkeilla (Kertomus Teiskon seurakunnan tilasta vv. 1927–1931).

7.3 Julkisivu ja paanukaton uusinta

Tarkastuksessa vuonna 1936 huomattiin kattopaanujen monin paikoin ränsistyneen, josta syystä sadevettä pääsi valumaan urkulehterille. Kattovesitorvet, räystäät ja rännit suositeltiin myös uusittavaksi kattotyön yhteydessä, (Tarkastuslausunto 1936), joka suoritettiin kirkon 150-vuotisjuhlaa varten vuonna 1938. Katon korjauksen ja tervauksen lisäksi räystääslaudat uusittiin (Kertomus Teiskon seurakunnan tilasta vv. 1937–1941), sekä kirkko ja tapuli maalattiin uudelleen ja tehtiin muita pienempiä korjaustöitä. (Saarela 1960.)

Teiskon seurakunta haki vuonna 1950 Tuomiokapitulilta lupaa vaihtaa kirkon paanukaton sementti- tai poltetuilla savikattotiilillä tai muulla kestopäällystysaineella korvattavaksi, johon tuomiokapitulin kautta opetusministeriltä saatiin myös lupa (Kirjeenvaihto 1952). Kyseinen kattomateriaalin vaihto jäi kuitenkin

tekemättä. Kirkon nykyinen katto on peräisin vuosilta 1956–1957, jolloin se on katettu paanuilla kokonaan uudelleen (Teiskon seurakunnan kertomus vv. 1952–1956). Katon paanujen rivityksessä on vaihtelua, josta voisi päätellä, että koko kattoa ei ole uudistettu kerralla, tai 1950-luvun jälkeenkin olisi joitakin korjailuja paanuihin tehty.

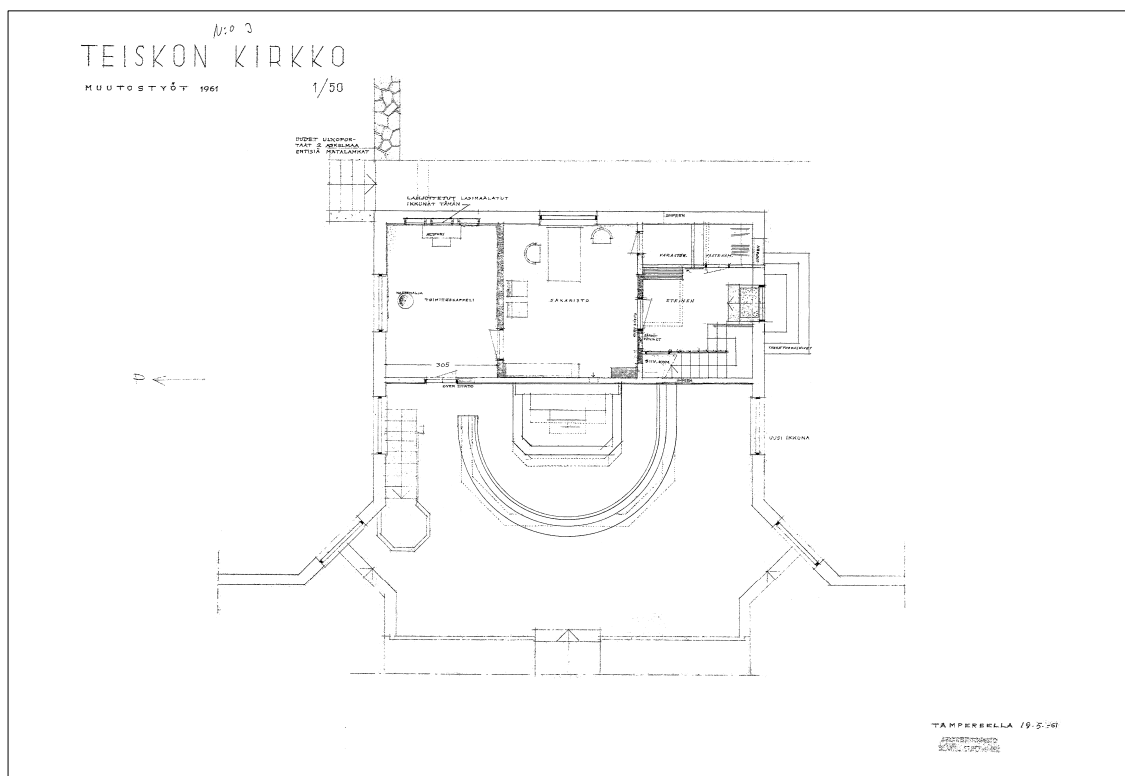
KUVA 29. Kirkon leikkaus sekä pohjakuva ennen 1961 muutostöitä, B. Strömmer. Tampereen seurakunnan arkisto.

8 PERUSKORJAUS JA LÄMMITYSREMONTTI 1960-LUVULLA

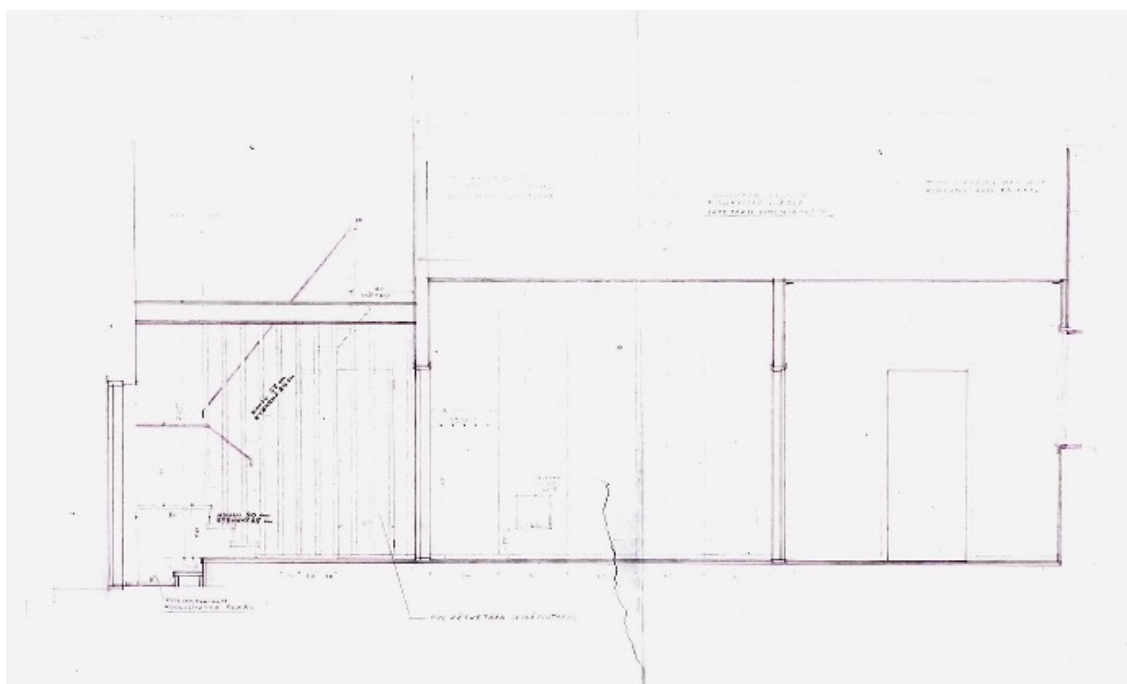
1960-luvun peruskorjauksen on suunnitellut Tampereen kaupunginarkkitehtinakin aiemmin toiminut ja lukuisia restaurointeja suunnitellut arkkitehti Bertel Strömmer. Myös kirkon toisen suuren peruskorjauksen taustalla on lämmityksen parantaminen, jonka lisäksi haluttiin vastareaktionä eroon kirkkoon 1906 tehdyistä nykyaikaistamistöistä. Rakennusurakkasopimus solmittiin urakoitsija Lauri Tolvasen kanssa 1 060 000 markasta eli nykyrahassa noin 120 000 eurosta. Kirkon sähköasennusten korjauksen suunnitteli Sähköinsinööritoimisto Kalle Havulinna, palkkionaan 770 000 markkaa eli noin 21 000 euroa, maalaustyöt Maalaus- ja puutyöliike V. Salminen ja paanukaton uudistuksen Erkki Komppa. (Rakennusurakkasopimus 1961.)

8.1 Toimituskappeli sakastin yhteyteen

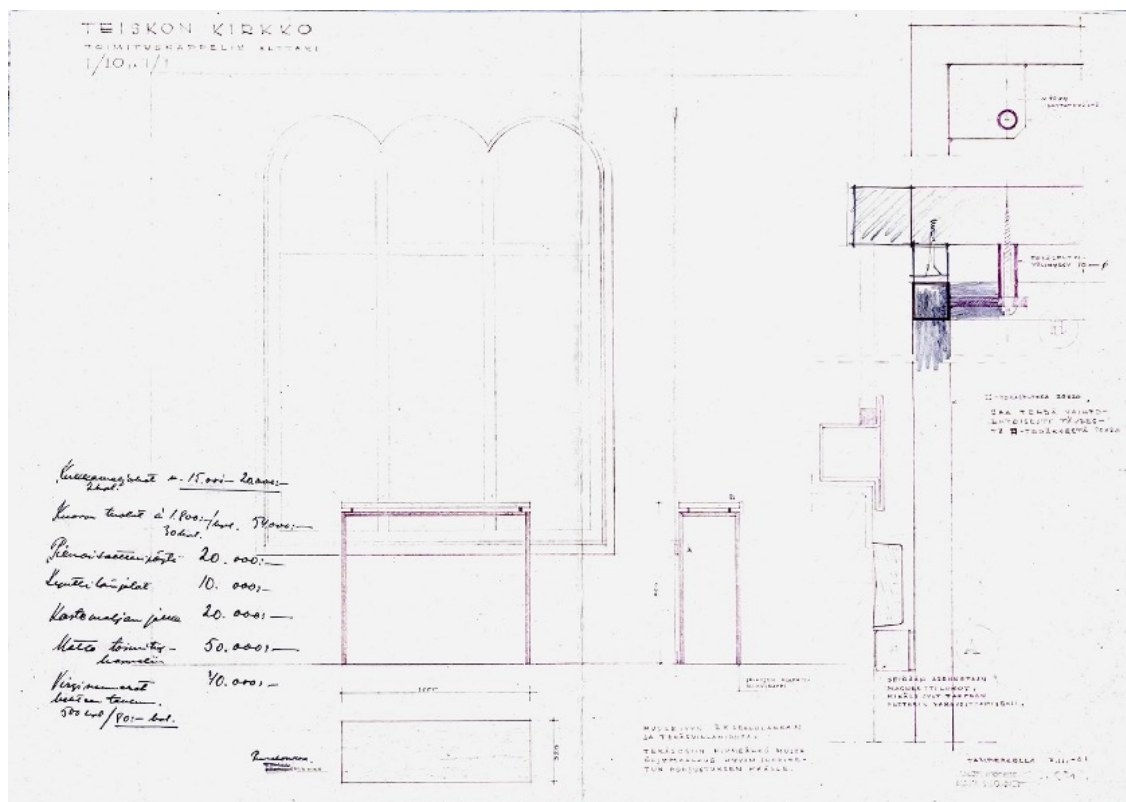
Vuonna 1960 haluttiin lisätä kirkon toimintoja, jolloin sakastin yhteyteen rakennettiin toimituskappeli pienimuotoisia tilaisuuksia varten (Helin 1988, 32). Strömmerin suunnitelman (kuva 30) mukaisesti sakasti jaettiin kolmeen tilaan; toimituskappeliin, sakaristoon ja eteistilaksi, kuten tilat nykyisillään ovat. Kuorista sakastin eteiseen aiemmassa remontissa avattu ovi laitettiin nyt umpeen ja eteiseen rakennettiin vaatekomero sekä portaat ullakolle (kuvassa 31). Tämän remontin yhteydessä on rakennettu sakastiin sen nykyinen välipohja, joka muodostaa päälle matalan ullakkotilan, josta on käynti yläpohjaan. Kuorin ja toimituskappelin sekä sakariston ja eteisen välisiä ovia siirrettiin ja toimituskappelin ja sakariston väliin rakennettiin väliseinä sekä ovi. Sakariston varastokomerossa ollut ikkuna poistettiin ja toimituskappelin peräseinälle asennettiin lahjoitetut Albert Edelfeltin tekemät lasimaalatut ikkunat (kuvat 32 ja 33). (Kiinteistö kortti.) Arkkitehti Strömmer pohti sakariston ikkunoiden ja lasimaalattujen ikkunoiden sijoittelua pitkään, ja eri vaihtoehtoista löytyy arkistosta useita piirustuksia.

KUVA 30. Pohjakuva sakastin ja kuorin muutostöistä 1961, B. Strömmer. Tampereen seurakunnan arkisto.

KUVA 31. Leikkaus sakariisto 1961, B. Strömmer. Tampereen seurakunnan arkisto.

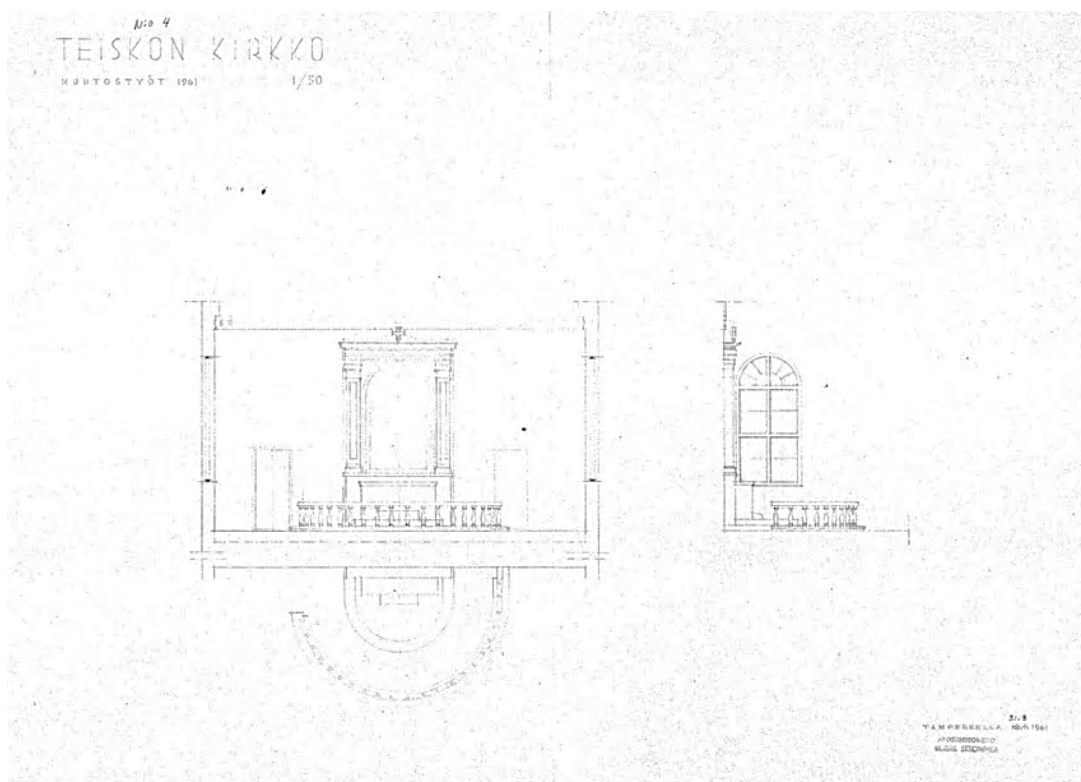
KUVA 32. Toimituskappelin alttarin suunnitelma 1961, B. Strömmer. Tampereen seurakunnan arkisto.

KUVA 33. Lasimaalatut ikkunat 1961. Tampereen seurakunnan arkisto.

8.2 Alttarin ja kuorin muutos

Sakastin muutoksen lisäksi myös alttari koki 1960-luvulla suuren muutoksen. Aiemmin kamiinan tieltä poistettu ikkuna kuorin eteläreunassa lisättiin takaisin paikalleen, ja kamiina poistettiin. Kuorin lattiasta hieman korotettua aluetta kasvatettiin, sillä kuorikorokkeen etuosa koettiin liian ahtaaksi 1940-luvulla yleistyneissä vainajan kirkkosiunaustoimituksissa. Kuorin korotuksen tieltä poistettiin kaksi ensimmäistä penkkiriviä, jolloin alttarikaiteen eteen jäi korotettua osaa vähintään 2,5 metrin verran. (Kirjeenvaihto 1950.) Muutostyöpiirustuksesta (kuva 34) nähdään myös alttarikaaren muutos kaarevaksi puoliympyräksi, joka oli barokin aikainen alttarikaiteen tyyli. Alttaritaulun kehyksen ja alttaripöydän rakennetta haluttiin käytännöllisistä sekä ulkonäöllisistä syistä muuttaa, mutta sen restauroimista alkuperäistä vastaavaksi vanhan valokuvan avulla ei lähdetty suorittamaan. Alttaritaulu kuitenkin muutettiin hieman pelkistetyemmäksi, kuin 1900-luvun alussa se Stenbäckin suunnitelmien jäljiltä oli. Aiempaa alttarikaiteen ulkonäköä ja mitoitusista pidettiin huonona, ja kun alkuperäisen kaiteen tyylistä ei löytynyt tietoa, ehdotti Strömmer avoimempaa uusklassista tyyliä olevaa kaideratkaisua. (Ehdotus perusparannustöistä 1961.)

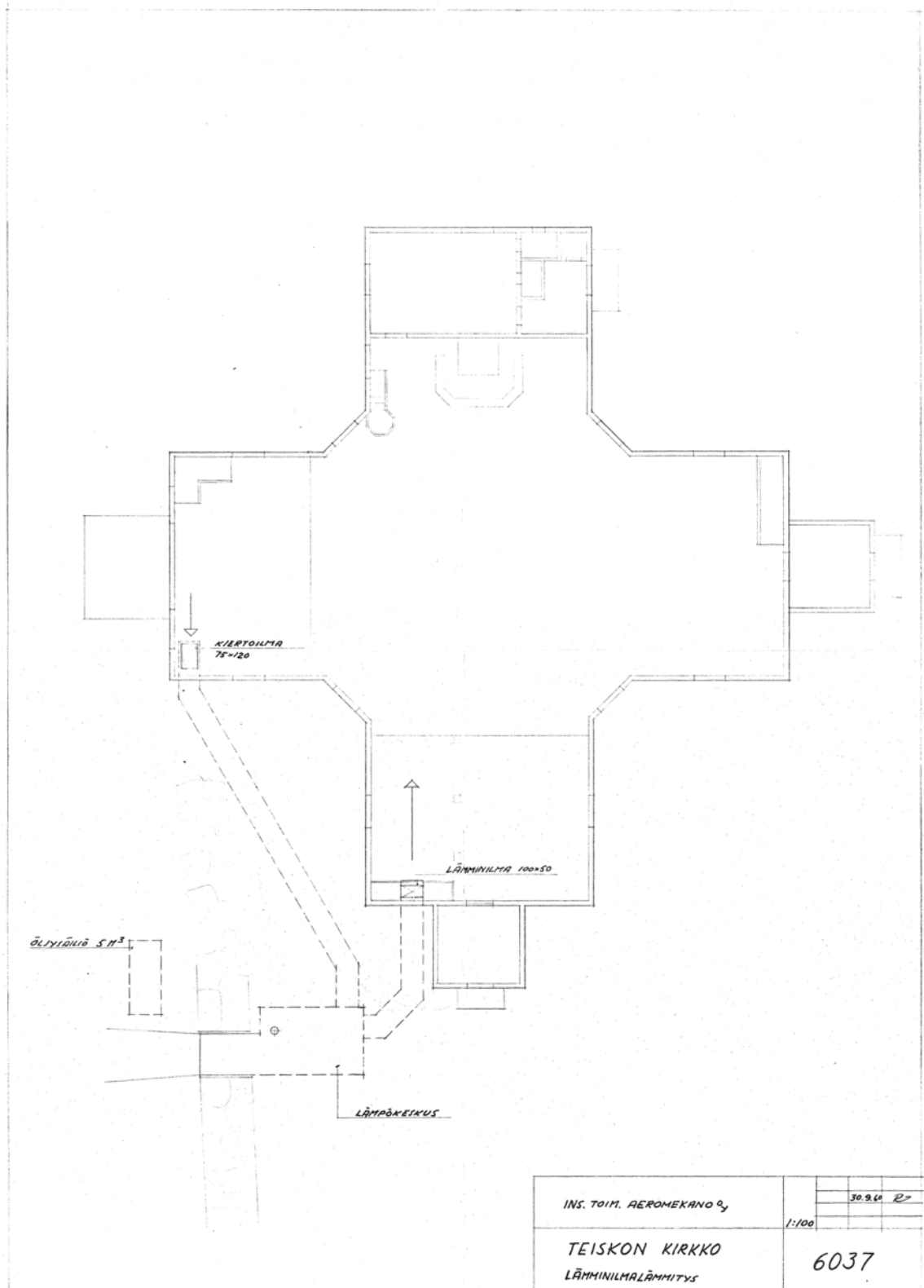
KUVA 34. Alttarimuutos 1961, B. Strömmer. Tampereen Seurakuntien arkisto.

8.3 Keskuslämmitys ja sisäpuolinen korjaus

Kirkkovaltuusto ja -toimikunta päätti vuonna 1959 suorittaa kirkon sisäkorjauksen, jossa kirkkoon asennettiin keskuslämmityslaitteet ja vanhat kamiinat poistettiin. Kamiinoiden jättämät jäljet korjattiin ja koko kirkko maalattiin sisäpinnoiltaan ullakkoa lukuun ottamatta. Kirkon lattia hiottiin, paikattiin ja maalattiin kahdesti. Seinät kaavittiin, soodapestiin, pohjustettiin ja hiontamaalattiin öljymaalilla, josta yläosa lateksimaalilla ja paneeliosuus lakkamaalilla. Kirkon penkit pohjustettiin hioen, paikattiin, hiontamaalattiin ja maalattiin valmiiksi emalimaalilla. (Kustanusarvio 1960.) Myös ikkunat ja ovet huoltomaalattiin öljyvärillä (Työselitys 1960).

Arkkitehti Strömmer laati remontin yhteydessä värisävyehdotuksen, jonka sävyillä rakenneosat tuli maalata (Työselitys 1961). Kirkko on maalattu sisältä vaaleansävyiseksi tässä 1960-luvun remontissa, ja tällöin on peitetty mm. kirkkosalin katonrajassa kiertävä kuviointi, joka tuli esiin vuoden 1987 korjauksessa. Kirkon kerrotaan olleen ennen 60-luvun maalaamista melko kirjava; katon kaaripalkit olivat oranssinsävyisiä ja penkit keltaisia. Kirkon kerrotaan olleen sisäväriykseltään aiemmin ruskea ja oranssi. (Aamulehti 1987.) Tätä kertomusta todentaa kuvien 19 ja 20 värisävykartat. Sisäremontin yhteydessä uusittiin kirkon sähköistyksiä, sekä nykyaikaistettiin sähköllä toimiviksi vanhoja kattokruunuja (Työselitys 1961).

Lämmitysjärjestelmäksi kirkkoon valittiin selvitysten perusteella edullisempi kuumailmalämmitys sähkölämmityksen sijaan, mutta kattilahuoneen sijaintia harkittiin pitkään. Lämpökeskus päädyttiin rakentamaan kuvan 35 mukaisesti kirkon ulkopuolelle, maan alle. Lämpökeskus on sisämitoiltaan 4,4 m x 4,6 m ja 1,8 m korkea, ja sen seinät, lattia ja katto valettiin teräsbetonista sekä eristettiin kaksinkertaisella bitumisivelyllä. Lämminilma- ja kiertoilmakanavat valettiin teräsbetonista 80 cm x 80 cm kokoisiksi. (Työselitys 1959.) Lämmitysjärjestelmälle rakennettiin sen kirkkosalista erottava väliseinä kirkon läntiseen siipeen (Kirjeenvaihto 1960). Kirkon sisäpuolinen täydellinen korjaus saatiin valmiiksi ja kirkko vihittiin uudelleen käyttöön 17.12.1961 (Teiskon seurakuntakertomus 1959, 1960, 1961).

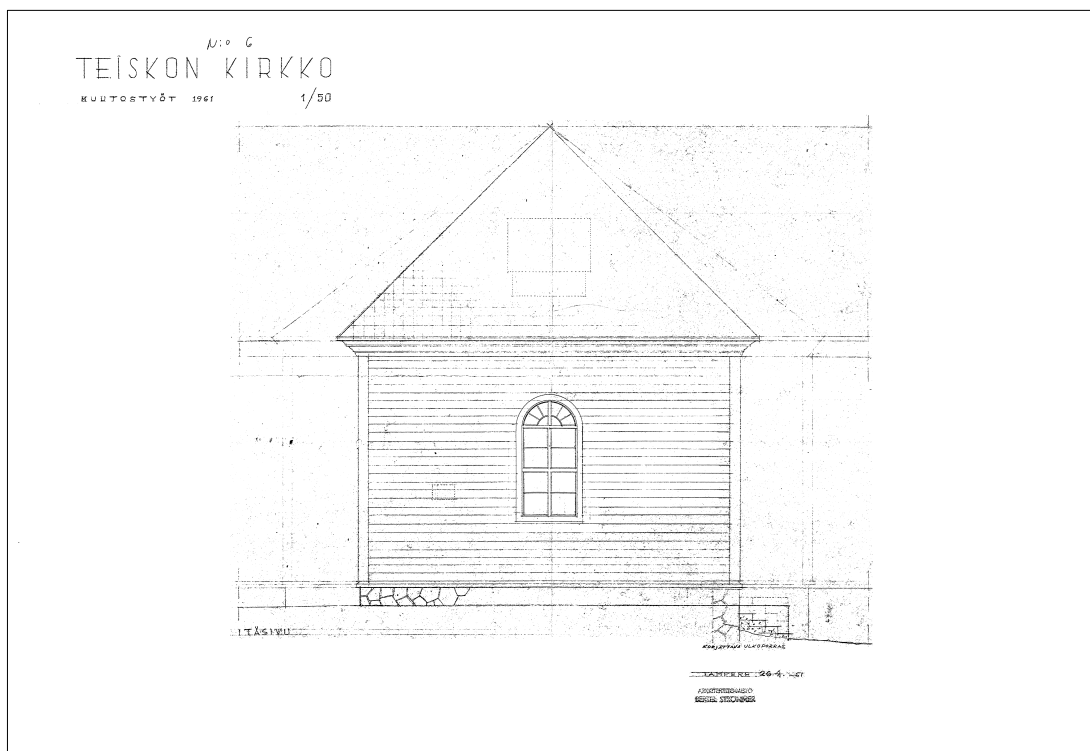
KUVA 35. Lämminilmalämmitys laitteiston sijainti 1960. Tampereen seurakunnan arkisto.

8.4 Kattolyhtyjen poisto ja julkisivun korjaus

1961 laadittujen muutostyöpiirustusten (kuva 38 ja 39) tarkastelussa voidaan huomata, että J. Stenbäckin 1900-luvun alun remontin yhteydessä kirkon katolle lisätyt matalat kattolyhdyt poistettiin ja näin kirkon katon ilme saatiin muutettua enemmän alkuperäisenlaiseksi. Myös ulko-ovet päivitettiin 1961 laadituissa julkisivupiirustuksissa nykyisenlaisiksi ovilehden koristelun ja laudoituksen osalta. Kansallismuseosta 1960-luvulla löytyneiden alkuperäisten lisäaineistojen perusteella ulkovuoraus, ulko-ovet, ulkoportaat ja julkisivujen osat voitiin entisöidä alkuperäisen tyyllisiksi. (Ehdotus perusparannuksista 1961.)

Kesän 1962 aikana suoritettiin kirkon ja kellotapulin ulkopuoliset korjaus- ja maalaustyöt, sekä aloitettiin kirkon kivijalan ja perustusten korjaus, joka saatiin valmiiksi seuraavana vuonna (Teiskon seurakuntakertomus 1962). Kirkon katto kylästettiin Rusko 2:lla kahteen kertaan, ja seinät sekä räystään aluset kaavittiin, harjattiin, hiontamaalattiin ja viimeisteltiin Teho- tai Sivelit -ulkoseinämaalilla. Uudet seinäpinnat, paikatut kohdat, vuorilaudat, karmit, ristit ja kivijalan luukut ym. öljymaalattavat kohteet maalattiin kolmesti. Myös ikkunat huollettiin ja rikkoutuneet uusittiin, sekä parvelle johtavien portaiden kohdalta ikkunat mustamaalattiin. Rautakaiteet, ilmavaihtotorvet, vesikourut, syöksytorvet ja palotikkaat puhdistettiin ruosteesta ja välimaalattiin sinkkikromaattilakkamaalilla ja valmiiksimaalattiin standöljymaalilla. (Maalausselitys 1962.) Myös kirkon kiviportaita korjattiin, ja pohjoissivulle suunniteltiin uusia poispäin kirkosta laskeutuvia portaita, mutta tätä ei tiettävästi koskaan toteutettu (kuva 39).

KUVA 38. Itäjulkisivun muutostyö 1961, B. Strömmer. Tampereen seurakunnan arkisto.

KUVA 39. Pohjoisjulkisivun muutostyö 1961, B. Strömmer. Tampereen seurakunnan arkisto.

8.5 Taidemaalauksen restaurointi ja urkujen korjaus

Kirkkovaltuusto ja -toimikunta päätti restauroida kirkon taidemaalaukset ja ne valmistuivat keväällä 1963. Seurakunnan vakinaisten kanttorien kuvat asetettiin Sakastin seinälle vuonna 1964. (Teiskon seurakuntakertomus 1963, 1964.)

KUVA 40. Kanttorien kuvia sakastin seinällä (Kuva: Viivi Koski 2023).

Alkuperäisissä uruissa oli ollut 13 äänikertaa, kaksi sormiota sekä jalkio, ja ne oli rakentanut Thülen urkutehdas vuonna 1884. Urkujen julkisivussa ei ollut soivia pillejä, ja sähköllä toimiva ilma-asentaja on asennettu urkuihin vuonna 1955. (Saarela 1960.) Urkujen koneisto oli uusittu ja muutettu pneumaattiseksi vuonna 1906 Thülen urkutehtaalla (Kirjeenvaihto 1963). Perusteellisten tutkimusten jälkeen Teiskon kirkon urut päätettiin täydellisesti uudistaa, ja uusia urkuja oltiin tilaamassa Suomen Urkuhuolto Oy:ltä Kangasalta 1960-luvulla (Teiskon seurakuntakertomus 1963), mutta lähteiden mukaan vanhat urut kuitenkin korjattiin vielä tässä vaiheessa vuonna 1966 (Helin 1988, 53). Urkujen korjaamisesta laadittiin sopimus Suomen Urkuhuolto Oy:n kanssa, jonka mukaan vanhat urut päivitettiin koneistoltaan 20 äänikertaisiksi hyödyntäen korjauksessa vanhan koneen osia (Sopimuskirja 1964).

9 UUSIMMAT KUNNOSTUKSET

9.1 Paloturvallisuus

Vuonna 1980 teiskolaisilla nousi huoli kirkon paloturvallisuudesta yleistyneiden kirkkopalojen, sekä kirkossa tehtyjen tutkimusten takia. Palolaitos ohjeisti mm. hankkimaan kirkkoon hälytysjärjestelmän ja parantamaan veden saantia, mutta toimiin ei ryhdytty, kun vasta asian tultua kiireelliseksi kirkossa havaitun käryn takia. Perusteellisemmista tutkimuksista selvisi, että sähkölaitteissa ja -johdoissa, ukkossuojauksessa ja lämmityslaitteissa oli puutteita. Kuivasprinklausputkiston sekä savuhälyttimien asentamista suositeltiin. Korjaukset otettiin työn alle ja lämmityslaitteiden putkistoa nuohottaessa huomattiin lämmityskattilan palaneen puhki ja aiheuttaneen kirkolle todellisen vaaratilanteen, joka onneksi nyt huomattiin. (Teisko-Aitolahti -lehti 1980.) Tuli uhkasi Teiskon kirkkoa myös uudenvuodenpäivänä 1982, kun eräs seinällä sijainneista kynttilälampeteista oli aiheuttanut alapuolisen seinän ja lattian syttymisen. Kirkkoon vuosi sitten asennettu paloilmotuslaitos oli hälyttänyt palosta, ja lähellä asuneet kanttori ja suntio saivat palon nopeasti sammutettua. (Seurakuntatiedote 1982.)

9.2 Sakariston lattiarakenteen uusiminen

Vuonna 1984 uutisoitiin kirkon sakariston lattiarakenteita vaivaavasta lattiasienestä, jonka johdosta sakariston lattiarakenteet osin uusittiin ja alustan tuuletusta tehostettiin. Myös maata poistettiin lattian alta ja rakenteet käsiteltiin Kreosoottiöljyllä. Sienen aiheutumisen syyksi epäiltiin viimeaikaisen sakariston remontin yhteydessä tukittuja tuuletusaukkoja tai vääränlaista sadevedenohjausta. (Lehtiartikkeli 1984.)

KUVA 41. Lehtiartikkeli 1984. Teisko-seuran arkisto.

9.3 Maalaustyö

Kirkon sisämaalauksia uudistettiin vuosina 1987–1988, jolloin vastaan tuli myös joitakin vanhoja maalauskoristeluja kirkkosalin katonrajasta. Nauhakuvion on arveltu olevan 1800-luvun alun ajalta, ja sen maalanneet kirkon silloiset taiteilijat Sundberg ja Sveidel. Nauhakuvion restaurointia ja kirkon värien palauttamista alkuperäisenlaiseksi pohdittiin, mutta päädyttiin kustannussyistä maalaamaan kirkko vaaleaksi, ja myöhemmin mahdollisesti pohtimaan alkuperäisemmän ilmeen palauttamista. (Aamulehti 1987.) Ornamentista jätettiin pieni fragmentti näytöksi kirkon eteläiselle seinälle (Helin 1988,42). Tässä yhteydessä on ilmeisesti laadittu väritutkimusta (kuvat 19 ja 20) kirkon sisäväreistä.

KUVA 42. Kuvassa oranssinsävyinen restauroitu ornamenttikuvio eteläparven ulkoseinällä (Kuva: Viivi Koski 2024).

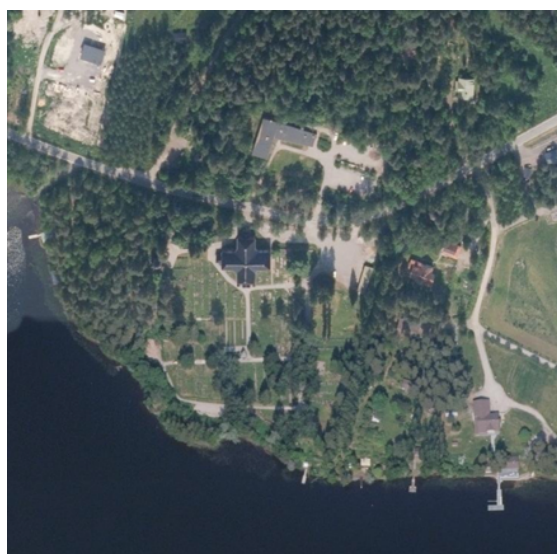

10 SÄILYNEISYYS JA ARKKITEHTUURI

10.1 Sijainti ja ympäristö

Teiskon kirkon ympäristöön ei kehittynyt koskaan varsinaista kirkonkylää tai palveluiden ja asumuksen keskittymää. Kirkon maisema on pysynyt maaseutumaisena, rauhallisena ja melko muuttumattomana. Kirkon läheisyyteen on kyllä viime vuosikymmenenä rakennettu asutusta (kuvassa 47), mutta se ei ole aiheuttanut merkittävää muutosta maisemaan kirkon pihapiiriä tarkasteltaessa.

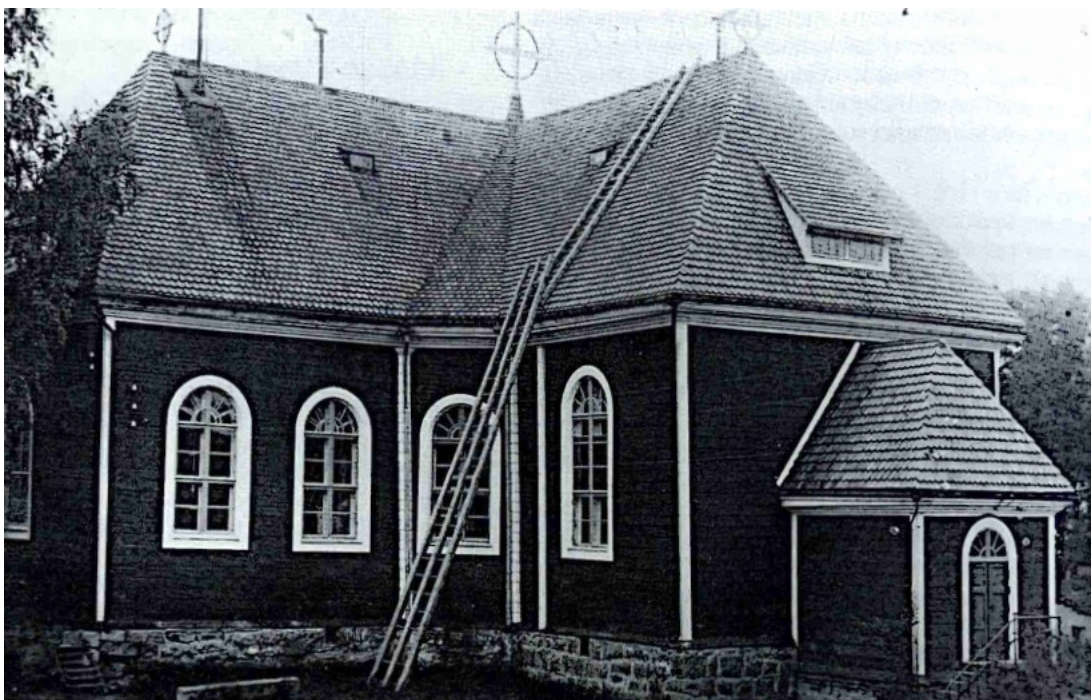
KUVA 46. Ortokuva kirkon alueesta 2011. Pohjakartta Oskari-karttapalvelu.

KUVA 47. Ortokuva kirkon alueesta, aikaväliltä 2021–2024. Pohjakartta Oskari-karttapalvelu.

KUVA 48. Teiskon kirkko maisemassaan 1906–1960 välissä. Teiskon joulu-lehti 2003.

KUVA 49. Teiskon kirkko maisemassaan keväällä 2024 (Kuva: Viivi Koski 2024).

KUVA 50. Teiskon kirkko 1900-luvun alun korjausten jälkeen koillisen suunnasta. (Helin 1988, 40.)

KUVA 51. Teiskon kirkko koillisen suunnasta 2024 (Kuva: Viivi Koski 2024).

KUVA 52. Kirkon julkisivu ja piha-alueita tapulista kuvattuna 1918. (Museovirasto.)

KUVA 53. Kirkon pohjoissivu 1927. (Palovakuutusyhtiö, S. K.)

KUVA 54. Kirkon eteläsivu 1940–1960. (E. M. Staf.)

KUVA 55. Kirkon eteläsivu 2023 (Kuva: Viivi Koski 2023).

10.2 Arkkitehtuuri

Teiskon kirkko edustaa 1700-luvun loppupuolen kansanomaista puukirkkoarkkitehtuuria ollen ristikirkko, jossa on ikkunalliset viistetyt sisäkulmat. Silloisesta perinteisestä kirkon perusmuodosta poiketen, Åkerblom lisäsi kirkon itäiselle seinälle sakaran sakaristoksi, jolloin kirkon pohjoinen sakara kuten eteläinenkin liittyy kirkkotilaan. Alttariseinä on jätetty ikkunattomaksi ja siten näyttäytyy

tehostettuna. (Saarela 1960.) Kirkon katto on loivasti aumattu paanukatto, ja yläpohjana toimivat puiset, päistään pyöristetyt tynnyriholvit, jotka yhtyvät laakeaan keskikupoliin. Kolmea lehteriä kannattelevat ulkoseinien lisäksi pilarit ja palkit. (Kangasluoma 2016, 30.)

”Pohjamuodoltaan kirkko on risti, jossa sakaroiden väliset sisäkulmat ovat viistetyt. Tämä ristikeskuksen laajennus ei kuitenkaan ole innoittanut rakentajaa korostamaan sitä millään muodoilla, sillä viistoksilta kohoavat katonkappaleet kapeenevat ylöspäin ja päättyvät ristiharjan kohdalla pieneen ristiin. Rakennusmuodot ovat koruttomat, seinät vain ikkunoiden ja ovien jäsentämät ja katot loivanpuoleisesti aumatut – kirkkahuoneen sisäkatteena on puuholvit.” kirjoittaa Carolus Lindberg 1934 julkaistussa teoksessa Suomen kirkot. (Lindberg 1934.)

Teiskon kirkon kuvataan olevan tyylikäs ristikirkko, jossa näkyy jonkin verran uusienkin tyyliuuntauksien vaikutusta. Arkkitehtuuria tutkimalla voi päätellä, että kirkonrakentaja on ollut hyvin ammattiinsa perehtynyt ja osannut soveltaa ja kehittää kirkonrakennusperinteitä. (Saarela 1960.) Kirkon sijainti jyrkähkössä rantarinteessä, niin sanotulla kirkonmäellä, korostaa kirkon muotoja ja saa sen kasvamaan maisemansa jatkoksi. Vaikka kirkkoa on kunnostettu useaan otteeseen ja eri suunnittelijoiden toimesta, se on silti säilyttänyt hyvin perusilmeensä. Se esittelee edelleen rakentajansa Matti Åkerblomin taitoja ja esteettistä näkemystä. (Helin 1988, 39, 45.)

10.3 Julkisivut ja katto

Lautavuorauksen kirkko on saanut aikoinaan vuonna 1842, jota ennen kirkon julkisivut olivat seinärakenteen mukaisesti hirttä. Kirkon julkisivut on maalattu vuosina 1787, 1938, 1962 ja 1996, minkä lisäksi uutta maalauskertaa suunnitellaan lähitulevaisuuteen. Kirkon vesikatto on jyrkähkö ja paanutettu, ja sen katolla on rengasristit (aurinkoristi). Nykyinen paanukatto on vuodelta 1957 ja se on uusittu aiemmin vuonna 1855, sekä huollettu useaan kertaan. Katon vanhat paanut ovat päätyneet kertomuksen mukaan Polson asuinrakennusten nykyisen Maisansalon ravintola Maisan pihapiirin pirtin ulkovuorausmateriaaliksi (Helin 1988, 41).

10.4 Sisätilat

Kirkon sisätilat ovat pysyneet toiminnoiltaan samanlaisina koko sen historian ajan, lukuun ottamatta sakaristossa tehtyjä tilamuutoksia vuosina 1906 ja 1961. Kirkkosalin ulkoasu on muuttunut alkuperäisestä oletettavasti melko paljon, mutta alkuperäisestä ilmeestä ei ole löytynyt dokumentteja. Suurimpia nykypäivänä nähtävillä olevia muutoksia ovat olleet vuosina 1842 tehdyt ikkunat, 1906 uusitut kirkonpenkit ja sisäkaton ja -seinien laudoitus sekä 1961 toimituskappelin, sakariston välipohjan muutokset, sekä alttarimuutos ja sisämaalaus vaaleaksi. Näiden lisäksi erityisesti 1906 Stenbäckin suunnitelmien pohjalta tehtiin kirkkoon paljon muitakin muutostöitä, jotta kirkko olisi ollut ajan mukainen, mutta nämä on myöhemmissä remonteissa palautettu ennalleen.

KUVA 56. Kirkon kuori ja alttari 1918. (Museovirasto.)

KUVA 57. Kirkon kuori ja alttari 1927. (Palovakuutusyhtiö, S. K.)

KUVA 58. Kirkkosali ja alttari (Kuva: Viivi Koski 2023).

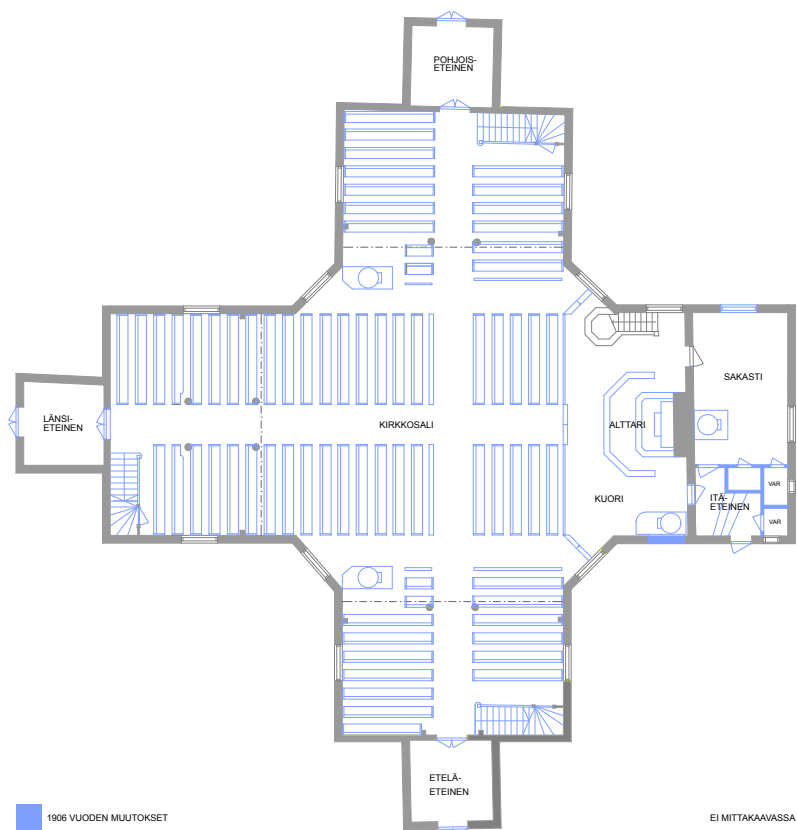

KUVA 59. Kirkkosali kuvattuna alttarilta 1927. (Palovakuutusyhtiö, S. K.)

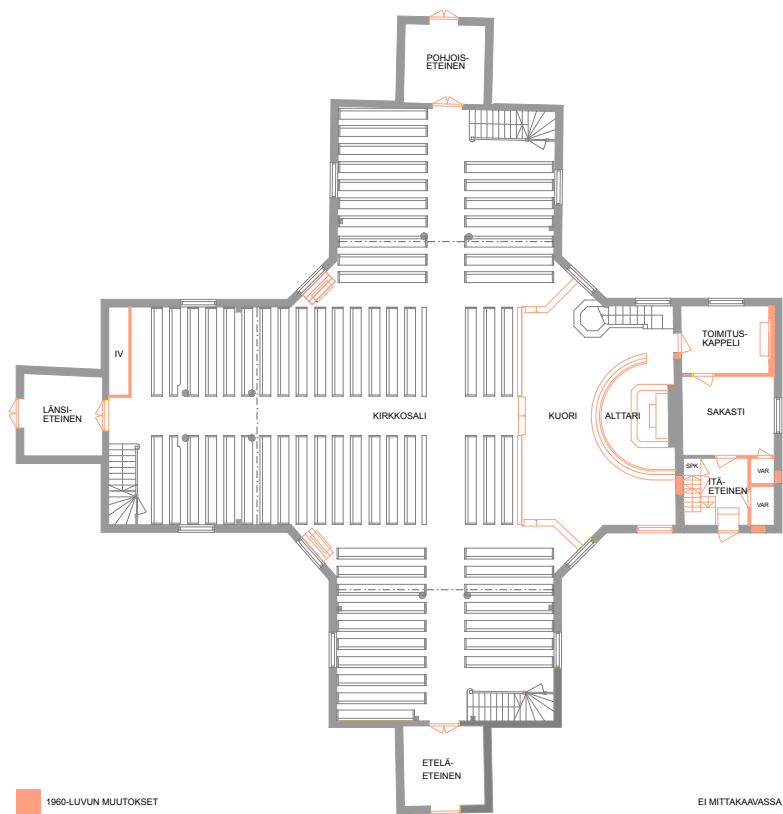

KUVA 60. Urkuparvi (Kuva: Viivi Koski 2023).

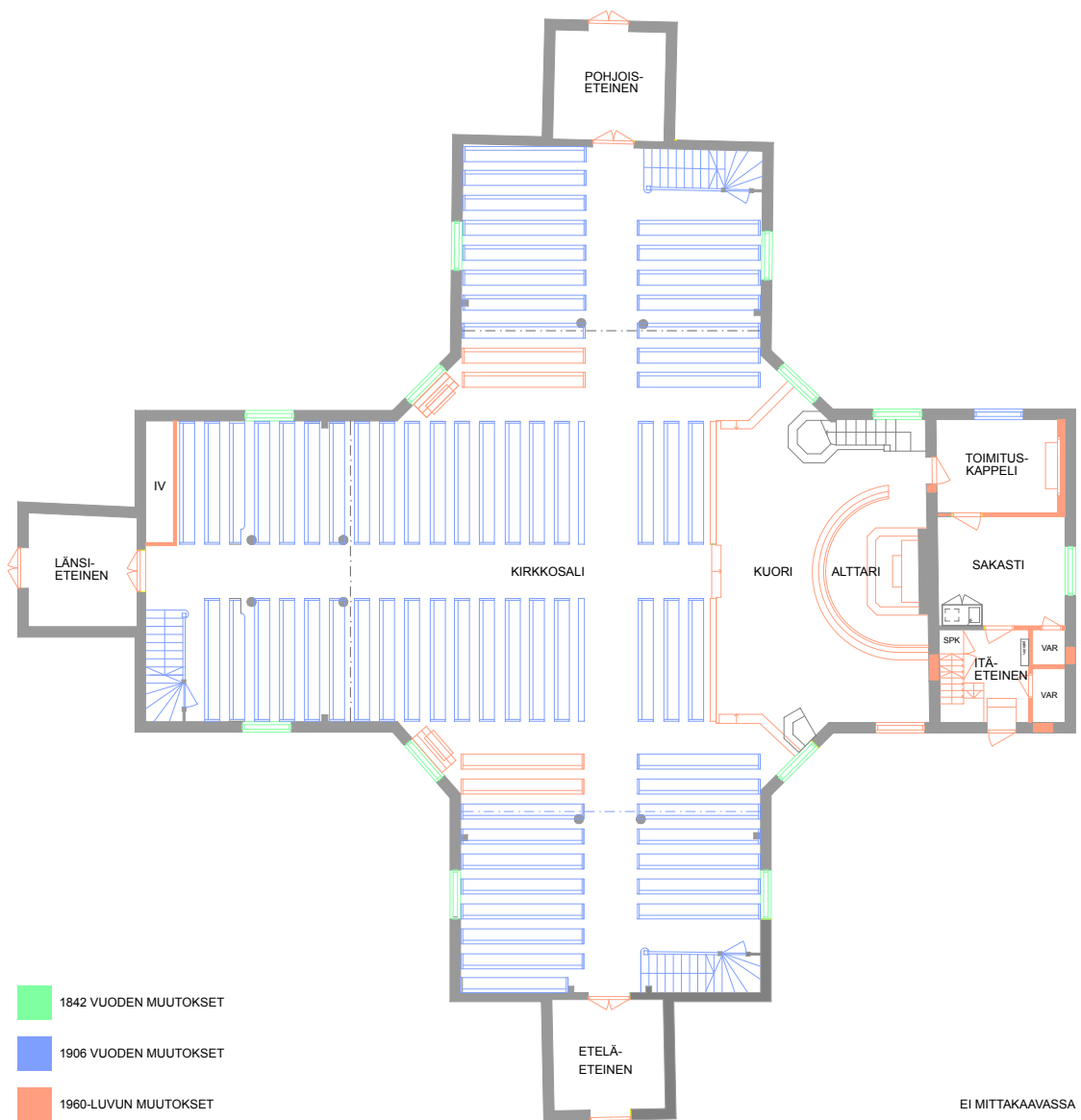
10.5 Ajoitus- ja säilyneisyyskaaviot

KUVA 61. Ajoituskaaviossa 1906 vuoden muutoksen sinisellä värillä (Kaavio: Viivi Koski 2024).

KUVA 62. Ajoituskaaviossa 1960-luvun muutokset punaisella värillä (Kaavio: Viivi Koski 2024).

KUVA 63. Säilyneisyyskaavio. Nykyhetken pohjakuvassa merkattuna eri vuosien suurimmat muutokset (Kaavio: Viivi Koski 2024).

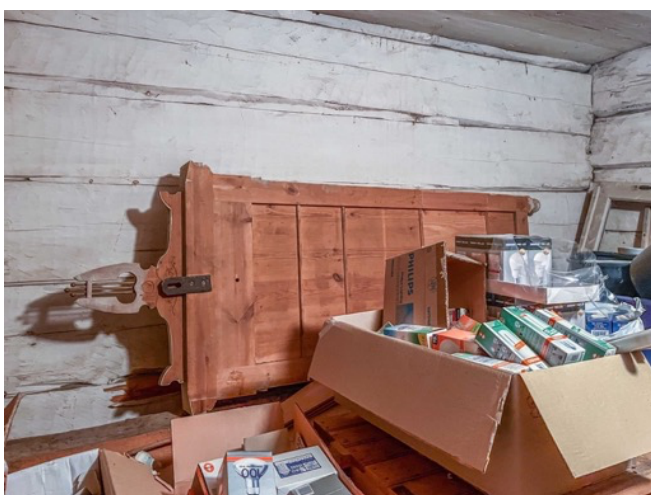
10.6 Kalusteet ja irtaimisto

Teiskon kirkon vuoden 1621 säilyneistä kalusteluetteloista ja osin säilyneestä esineistöstä voidaan tulkita sen irtaimiston olleen poikkeuksellisen rikasta, jopa Messukylän emäseurakuntaan verrattuna. Suurin osa näistä 1600–1700 -luvun esineistä eivät enää ole kirkon hallussa, mutta joitakin vanhoja aarteita näiltä ajoilta on säilynyt. (Helin 1988, 46.)

Teiskon kirkossa on joitakin irrallisia tuoleja, jotka ovat peräisin 1700-luvulta. Sakariston kalustukseen ovat kuuluneet aiemmin kuusi, 1840-luvulta lähtien neljä biedermaiertuolia, jotka ovat paikallista työtä. Myös alttarille vuonna 1844 lahjoitettu kirjateline edustaa tyypillistä biedermaieria. (Helin 1988, 51.) Sakastin ullakolla on säilössä hyväkuntoinen Stenbäckin vuoden 1906 remontin yhteydessä suunnittelema virsitaulu.

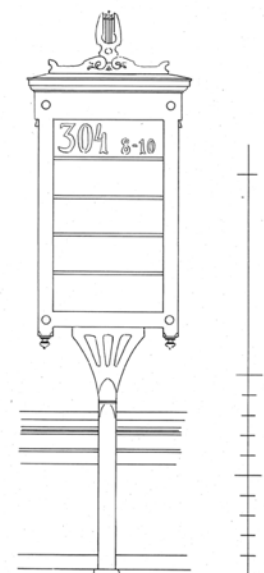

KUVA 64. Kirkon 1700-luvulta peräisin olevat tuolit (Kuva: Viivi Koski 2024).

KUVA 65. Stenbäckin suunnittelema virsitaulu säilytyksessä (Kuva: Viivi Koski 2023).

KUVA 66. Virsitaulu 1905, J. Stenbäck. Tampereen seurakuntien arkisto.

10.6.1 Urut

Teiskon kirkon ensimmäiset ja alkuperäiset 13-kertaiset urut valmisti vuonna 1884 Bror Axel Thule Kangasalla. Urkuja korjattiin vuosina 1907 ja 1966, mutta 1980-luvulla päädyttiin hankkimaan uudet mekaaniset 20-äänikertaiset urut, joissa kuitenkin säilytettiin alkuperäinen uusgoottilainen urkufasadi. Nämä uudet urut valmisti espoolainen urkurakentamo Veikko Virtanen. (Heilin, 1988, 53.)

KUVA 67. Urkufasadi on alkuperäinen 1880-luvulta (Kuva: Viivi Koski 2024).

KUVA 68. Kirkon urut uudistettiin koneistoltaan 1980-luvulla (Kuva: Viivi Koski 2024).

10.6.2 Valaisimet

Teiskolaiset lahjoittivat monia arvoesineitänsä uuteen kirkkoon. Kirkon etuosassa sijaitsevan pienen kynttiläkruunun on lahjoittanut Teiskolan kartanossa asunut käskynhaltija Spovenhjelm 1600-luvulla. Vuonna 1788 lahjoitti Koveron toinen omistaja Erik Kjöld 16-haaraisen puisen kynttiläkruunun ja seuraavana vuonna saatiin toinen samanlainen lahjoituksena. Molemmat kynttiläkruunut ovat edelleen kirkossa. (Arajärvi 1954, 469.) Kruunut on tietävästi valmistanut Vasenius Vaasasta. Kruunujen omistuskirjoitukset on 1906 tehdyn sisämaalauksen yhteydessä peitetty. Lisäksi seurakunta on todennäköisesti itse ostanut 24-haaraisen puisen kynttiläkruunun. (Saarela 1960.)

Kirkon valaistusta parannettiin vuonna 1837 hankkimalla Kööpenhaminasta 48-haarainen kristallikruunu, jota korjattiin vuonna 1865. Korjauksen yhteydessä hankittiin toinen 48-haarainen messinkikruunu, jonka valmisti Helander Kalajoelta. Kirkossa on säilynyt useita peltilampetteja eri aikakausilta, vanhimmat 1790-luvulta ja tuoreimmat 1920-luvulta. (Helin 1988, 46–47).

KUVA 69. Alttarin luona sijaitseva kattokruunu 1600-luvulta (Kuva: Viivi Koski 2024).

KUVA 70. Etelä- ja pohjoislehtereillä sijaitsevat puiset kynttiläkruunut 1700-luvulta (Kuva: Viivi Koski 2024).

KUVA 71. 48-haaraiset kynttiläkruunut kirkon keskikäytävällä 1800-luvulta. (Kuva: Viivi Koski 2024)

10.6.3 Vanha saarnatuoli

Arvokas aiempien Teiskon kirkkojen muistoesine on barokkityylinen saarnatuoli (kuva 72), jota käytettiin myös tässä kolmannessa kirkossa sen valmistumisen aikaan ennen varsinaisen saarnatuolin valmistumista. Vanhaa saarnatuolia käytetään edelleen kirkon etuosassa ns. lukupulpettina (kuvassa 73). Saarnatuoli on virallisesti tuntemattoman kotimaisen mestarin kaunista kädenjälkeä 1600-luvun keskivaiheilta. Sen puumateriaali on leppää ja koivua, johon on leikattu runsas määrä monipuolisia kohokuvioita. (Saarela 1960.) Saarnatuoli kuuluu satakunta-laishämäläiseen saarnatuoliryhmään, joita rakennettiin vuosina 1644–1665 mm. Pyhämaan uhrikirkkoon, Karkuun, Urjalaan, Hauhoon, Messukylään ja

Tyrvääseen. Messukylän vanhan kirkon ja Teiskon saarnatuolit arvellaan olevan saman tekijän tuotoksia, kun taas valmistusvuoden uskotaan olleen 1656, jolloin Teiskon seurakunta maksoi määrittelemättömästä työstä laskun Klemetti ja Kristoffer -nimisille puusepille. (Helin 1988, 38, 46.)

KUVA 72. Aiempien kirkkojen saarnatuoli, arvioitu valmistumisvuosi 1656. (Saarela 1960.)

KUVA 73. Saarnatuoli nykyisellä paikallaan kirkossa (Kuva: Viivi Koski 2023).

10.6.4 Vaivaisukko

Kirkkoon entisaikoina liitetty ”vaivaisukko” löytyy tänä päivänäkin kirkon seinustalta. Teiskon vaivaisukko edustaa 1800-luvun alun tyyppiä ja sen esikuvana on toiminut Suomen sodassa haavoittunut puujalkainen veteraani (Helin 1988, 51). Se on alun perin sijainnut ilmeisesti kirkon edessä ja myöhemmin Teiskolan sillan korvassa olevan viljamakasiinin seinällä omassa katoksessaan. 1960-luvulla ukkoa säilytettiin sen huonon kunnan takia kellotapulissa. (Saarela 1960.)

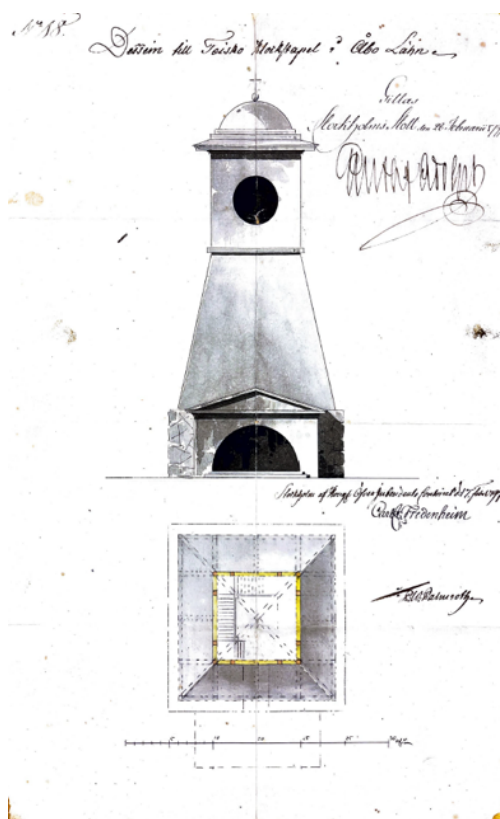
KUVA 74. Vaivaisukko kirkon seinustalla (Kuva: Viivi Koski 2023).

10.7 Kellotapuli

Teiskon kirkon tapaan tapulin on suunnitellut Matti Åkerblom, ja sen suunnitelmat valmistuivat vuonna 1795, mutta valtion intendenttikonttori ei niitä kerralla hyväksynyt ja lähetti tilalle omat suunnitelmansa. Teiskolaiset olivat kuitenkin taipumattomia ja vuonna 1798 tapuli valmistui Åkerblomin suunnitelmien mukaisena. Tapuli on puinen ja kaksikerroksinen, ja siinä on aistittavissa barokin henkeä. Neliön mallinen pohjakerros on katettu loivasti kaartuvalla katolla ja kahdeksankulmaisen kellotornin huippua kattaa sipulimainen kupu. (Jaakola 2018, 119.)

KUVA 75. Teiskon kirkon tapuli (Kuva: Viivi Koski 2023).

KUVA 76. Intendenttikonttorin suunnitelma Teiskon kirkon tapuliksi. Tampereen seurakunnan arkisto.

KUVA 77. Teiskon kirkon tapuli 1905 piirustuksissa. Tampereen seurakunnan arkisto.

Tapulin rakentaminen aloitettiin kesällä 1798 ja syksyllä sen kaksi kelloa ripustettiin paikalleen. Joulukuussa kuitenkin todettiin kellojen olevan liian korkealla ja rakennusmestariopiskelija Samuel Åkerroos tuli korjaamaan asian. (Arajärvi 1954, 464.) Kookkaampi kelloista oli ensimmäisen kirkon perintöä, joka oli ostettu Tukholmasta ja otettu käyttöön ensimmäisen kirkon tapulissa vuonna 1650. Tämä kello ei ollut pitkäikäinen, sillä jo 1685 oltiin hankittu tilalle uusi kello. (Helin 1988, 53.) Uusi kello painoi 144,5 kg, ja oli halkaisijaltaan 64 cm. Kello vioittui, jonka seurauksena se valettiin uudelleen Tukholmassa vuonna 1755. Toinen kello on myös Tukholmasta ostettu 1783 ja on kooltaan hieman ensimmäistä pienempi. (Saarela 1960.) Nämä kaksi vanhaa kelloa ovat säilytyksessä tapulin alakerrassa, ja niistä vanhempi 1755 valettu on haljennut (kuvassa 78). Nykyiset kellot (kuva 79) hankittiin vuonna 1981 Hollannista (Helin 1988, 53). Tapulin alakerrassa on säilytyksessä pieni määrä rakennusmateriaaleja korjauksia varten; paanuja, laudoitusta, listoja ja penkki (kuva 80).

KUVA 78. Haljennut 1755 Tukholmassa valettu kello (Kuva: Viivi Koski 2024).

KUVA 79. 1981 hankittu kello paikallaan tapulissa (Kuva: Viivi Koski 2024).

Kellotapulin vesikatto sekä ulkovuoraus on korjattu ja maalattu kirkon remontin yhteydessä vuonna 1906. Samalla myös tapulin ulko-ovi sekä kelloluukut uusittiin ja maalattiin öljyvärillä. (Työselitys 1902.) Kellotapulin ulkopuolen korjaus- ja maalaustyö tehtiin uudelleen vuonna 1962, ja kellotapulin jalkaan rakennettu jäähdytyslaitteella varustettu ruumissuoja vainajien säilytykseen (kuva 81) tehtiin arviolta vuonna 1960 (Teiskon seurakuntakertomus 1962). Tapulin ulkopuolen maalaustyö tullaan suorittamaan kesän 2024 aikana, jolloin on tarkoitus testata toimintamenetelmiä sekä käytettäviä tuotteita ja sävyjä tulevaisuudessa tehtävää kirkon maalausta silmällä pitäen.

KUVA 80. Tapulin alakerta toimii säilytystilana (Kuva: Viivi Koski 2024).

KUVA 81. Tapulin pohjoisen puoleinen huone on käytössä ruumissuojana (Kuva: Viivi Koski 2024).

10.8 Hautausmaa

Teiskon kirkko sijoitettiin Koveron maalle, josta maata oli saatu kirkkoa ja hautausmaata varten 4–5 tynnyrinalaa (n. 2 ha). Alueen laajuutta ei kuitenkaan oltu kirjallisesti määritelty ja se rajoittui Koveron sikopiiriin, ja sikojen valitettiin käyneen hautausmaalla kaivelemassa hautoja. Myös kirkkoväen kulkeminen Koveron maita pitkin ilman kunnollista kirkkotietä aiheutti riitoja Koveron ja seurakunnan välillä. (Arajärvi 1954, 469.)

KUVA 82. Kirkko ja hautausmaa (Kuva: Viivi Koski 2024).

Kirkon lattian alle hautaaminen oli yleistä 1700-luvulla, mutta Teiskon nykyisen ja aiempien kirkkojen kevyen puurakenteen vuoksi, näin ei uskota tapahtuneen Teiskossa. Kirkkojen ympärillä on sijainnut aina erillinen kirkkomaa, jossa tiedetään olleen hautausmaan ruotujako jo vuodesta 1648. (Helin 1988, 55.)

Hautausmaata laajennettiin 1800-luvun alussa lännen suuntaan tapuliin asti. Vuonna 1825 rakennettiin uusi neliporttinen hautausmaata kiertävä kivimuuri. (Jaakola 2018, 120.) Muutamilla haudoilla oli puisia hautarakennelmia, joita seurakunnan johto pyrki poistamaan 1850-luvun paikkeilla. Viimeisimpänä näistä säilyi Kuljun vuonna 1825 rakennettu rakennus, joka vuoden 1848 rovastintarkastuksessa määrättiin poistettavaksi, mutta muutaman vuoden kuluttua se muutettiin ruumishuoneeksi. Teiskossa hautarakennelmissä säilytettiin nähtävästi

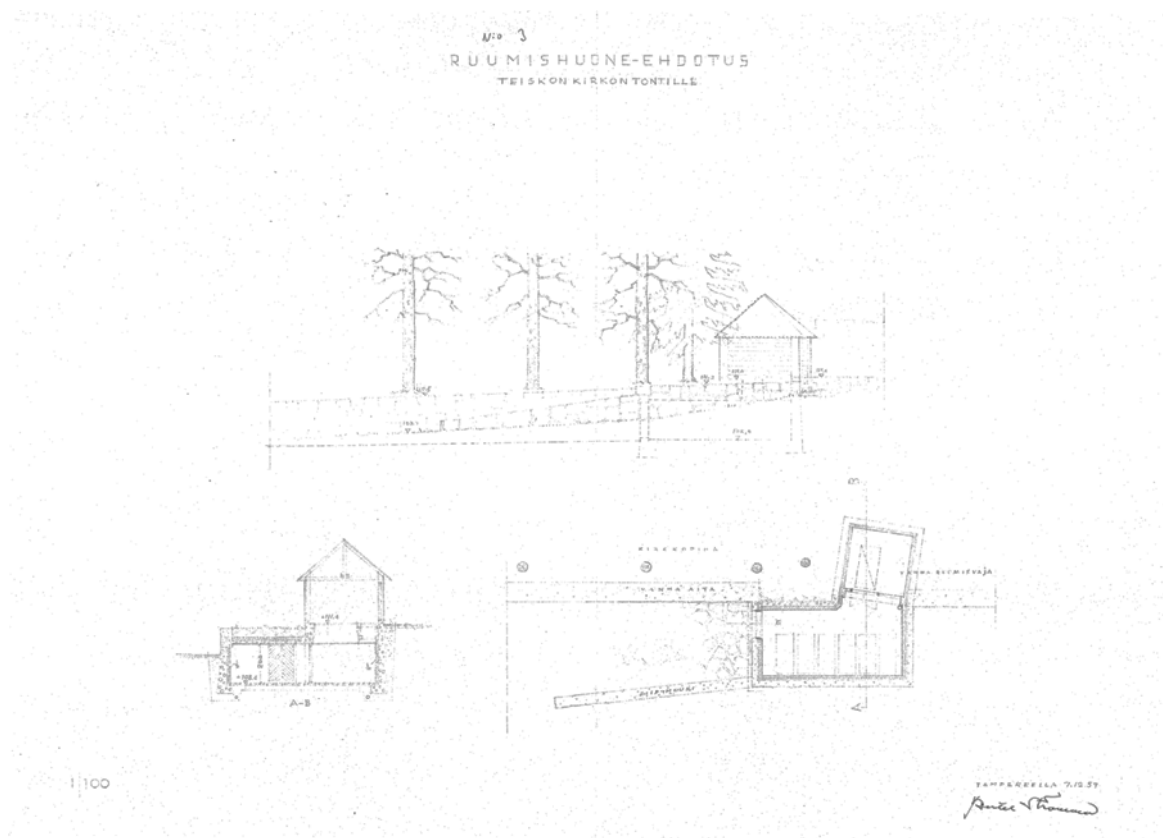
tarpeen vaatiessa hautausta odottavia ruumiita, ja niitä sanottiinkin luukarmeiksi. Nämä luukarmit olivat kylien tai kulmakuntien yhteisiä, eivät yksityisten talojen niin kuin emäkirkolla Messukylässä. Koveron, Kiimajoen ja Korpulan yhteinen rakennus sekä Teiskolan ja pappilan yhteinen hautarakennus olivat olemassa vielä vuonna 1828. (Arajärvi 1954, 468.)

KUVA 83. Jäljellä oleva Kuljun karmi (Kuva: Viivi Koski 2024).

KUVA 84. Kuva karmista sisältä (Kuva: Viivi Koski 2024).

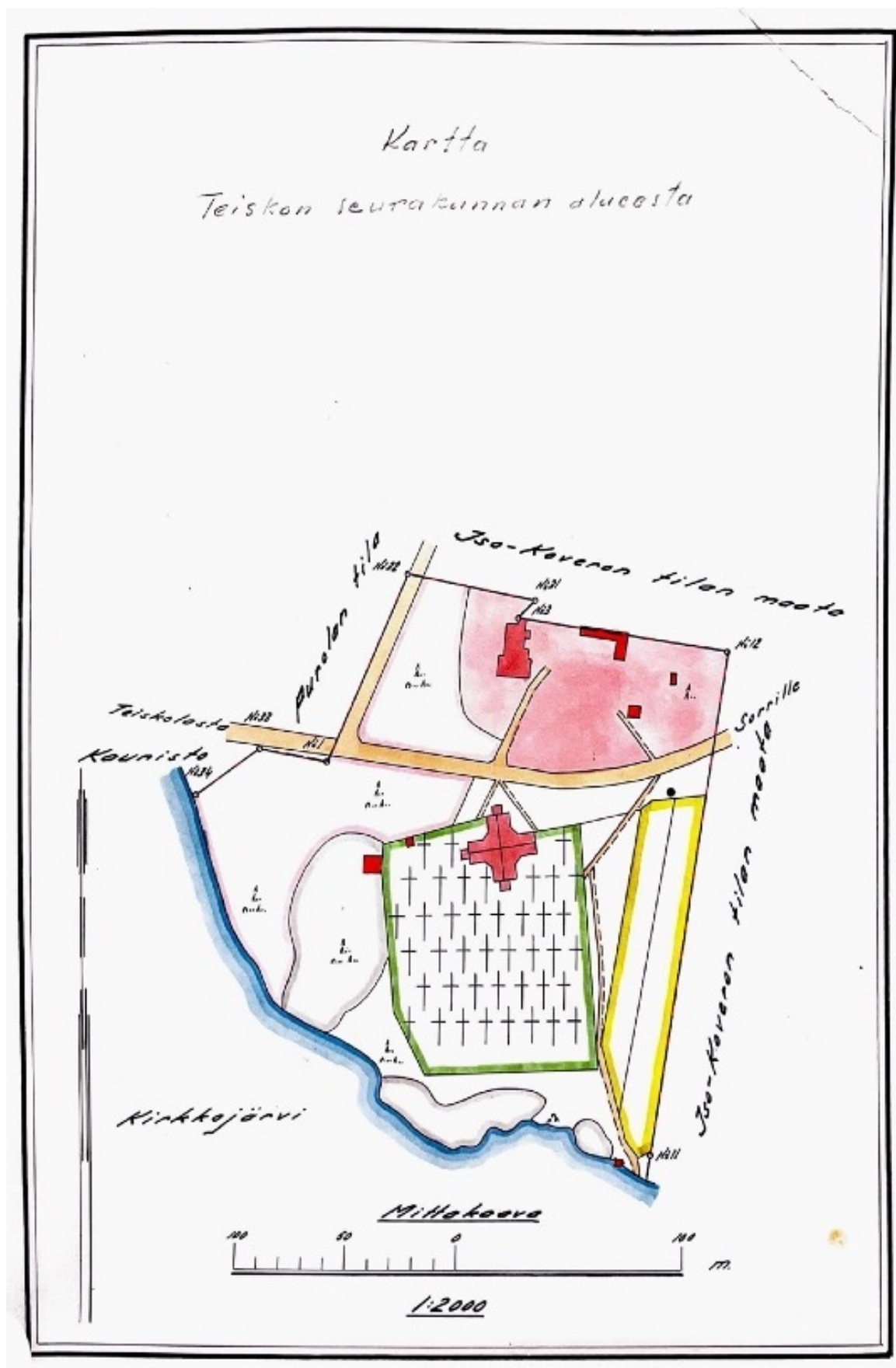
Seurakunnan kasvaessa myös hautausmaata oli tullut tarve laajentaa, ja ainoa suunta laajennukselle oli naapurissa Koveron tilan mailla. Vuonna 1868 suurten nälkävuosien aiheuttamassa poikkeustilanteessa Koveron isäntä suostui luovuttamaan maata seurakunnalle maksutta. (Helin 1988, 26.) Hautausmaata on laajennettu ainakin vuosina 1846, 1868, 1908 (Jaakola 2018, 120) ja 1940-luvulla (Kertomus Teiskon seurakunnan tilasta vv. 1944-1948). Vuonna 1943 on korotettu myös hautausmaalaajennuksen ympärysvallia (Urakkasopimus 1943).

KUVA 85. Teiskon kirkon tontilla sijaitsevan karmiin suunniteltiin laajennusta 1959, mutta suunnitelmaa ei koskaan toteutettu. Tampereen seurakunnan arkisto.

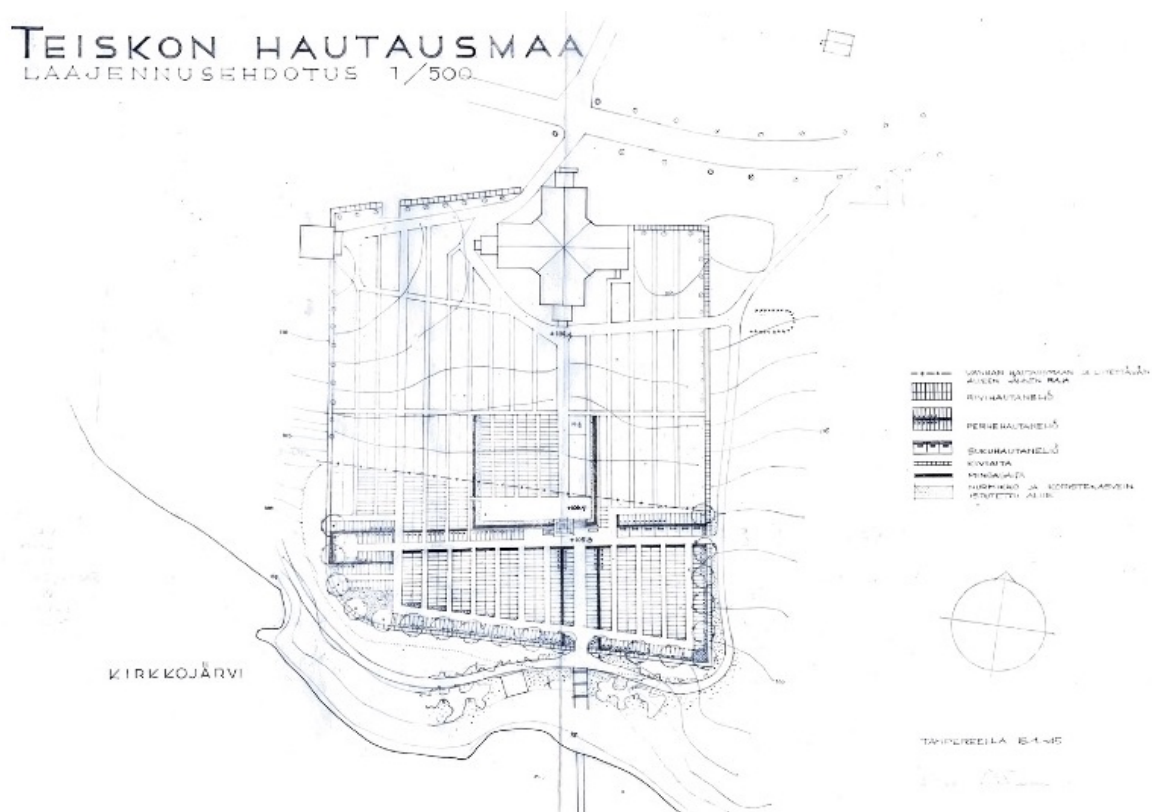

KUVA 86. Kirkko ympäristössään rannasta kuvattuna (Kuva: Viivi Koski 2024).

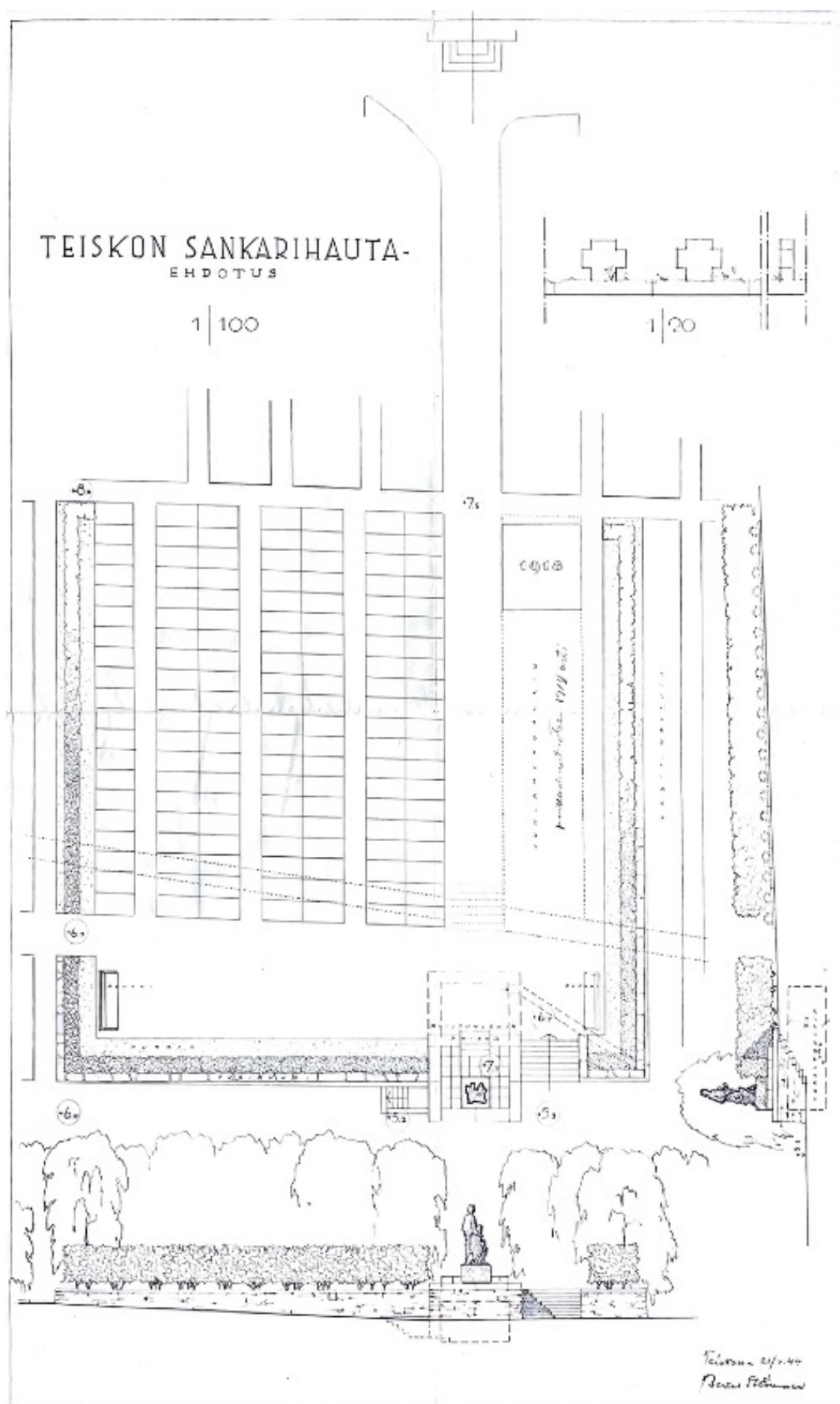

KUVA 87. Kartta Teiskon seurakunnan alueesta 1958. Tampereen seurakunnan arkisto.

Vuonna 1964 saatiin hautausmaan kartoitus-, korjaus- ja uudelleenjärjestelysuunnitelmat sekä uuden hautausmaan suunnitelmat valmiiksi. Tällöin päätettiin myös menneiden sukupolvien ja tuntemattomien vainajien muistomerkin pystyttämisestä. (Teiskon seurakuntakertomus 1964.) Tämä hautausmaan laajennus ja laajamittainen parannus toteutettiin 1970-luvulla (Kirkkohallintokunta 1973). Teiskon hautausmaan kaava on vahvistettu vuonna 1944 ja hautausmaan laajennus 1973, mutta hautausmaasta ei oltu ennen vuotta 2006 laadittu hautatoinlain edellyttämää hautausmaakaavaa täydentävää käyttösuunnitelmaa. Käyttösuunnitelman mukaan hautausmaa on perustettu vuonna 1788 ja on pinta-alaltaan 1,7 ha. (Yhteinen kirkkovaltuusto 23.3.2006.)

KUVA 88. Hautausmaan laajennusehdotus 1945. B. Strömmer. Tampereen seurakunnan arkisto.

KUVA 89. Sankarihautaehdotus 1944, B. Strömmer. Tampereen seurakunnan ar-
kistot.

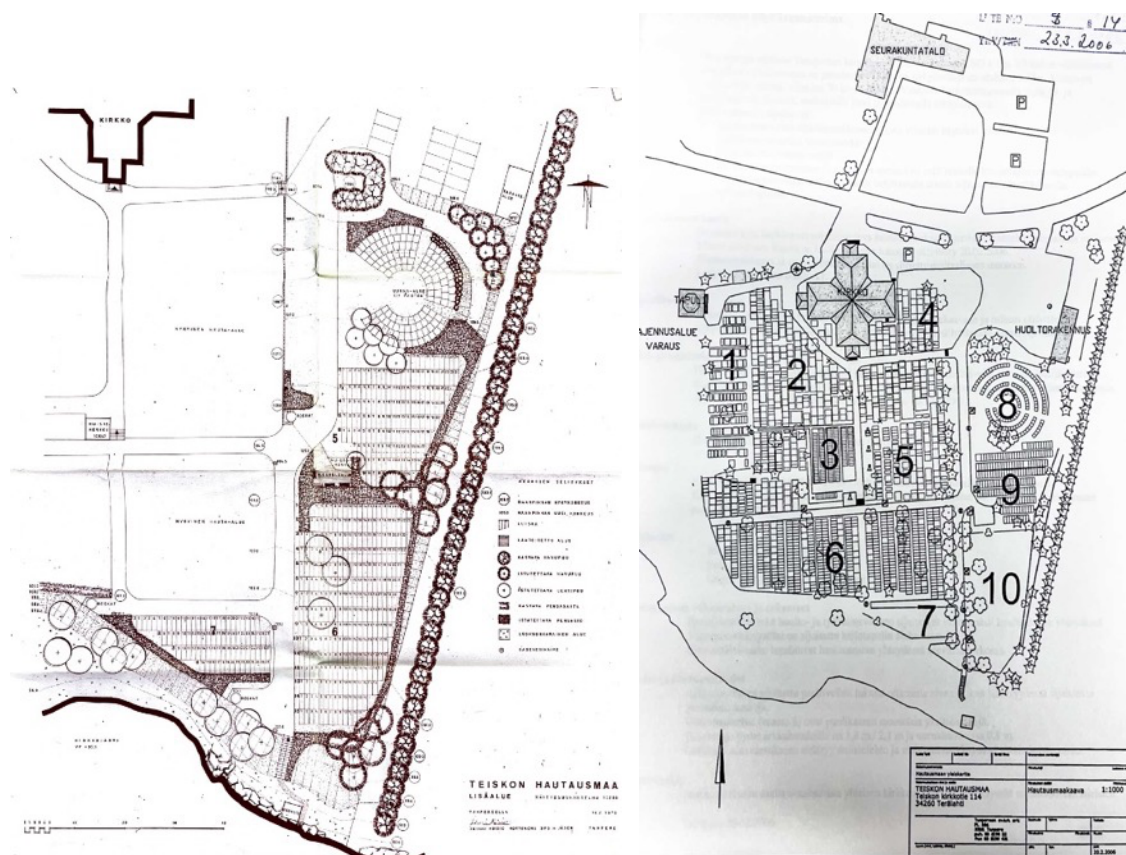

Hautausmaata on laajennettu viidesti, edellisen kerran 1970 luvulla ja hautausmaalla sijaitsee:

- Sankarihauta-alue muistomerkkeineen, joka vihittiin käyttöön 1944
- Karjalaan jääneiden muistomerkki
- Vapaussodan muistomerkit
- Esi-isien tuntemattoman hautapaikan muistokivi
- Muualle haudattujen muistelupaikka
- Varaus hautausmaan laajentamiselle kellotapulin takana sijaitsevalle metsäalueelle tuhkauskäyttöön.

(Teiskon hautausmaan käyttösuunnitelma 20.2.2006.)

Lisäksi hautausmaalla on kattava yleisvalaistus sekä pistorasiaverkosto, ja sen henkilöstötilat sekä huolto- ja työvälinevarasto sijaitsevat vuonna 1984 rakennetun huoltorakennuksen yhteydessä. Vainajien säilytystilat sijaitsevat kellotapulin alakerrassa. (Teiskon hautausmaan käyttösuunnitelma 20.2.2006)

KUVA 92. Hautausmaan lisäalue 1973. Tampereen seurakuntien arkisto.

KUVA 93. Hautausmaakaava 2006. Tampereen seurakuntien arkisto.

KUVA 94. Huoltorakennus kirkon parkkipaikan itälaidalla (Kuva: Viivi Koski 2024).

KUVA 95. Kirkko, hautausmaa ja pysäköintialue (Kuva: Viivi Koski 2024).

11 NYKYTILANNEINVENTOINTI

Materiaalien ja rakenteiden arviointi on tehty havaintojen perusteella 29.9.2023 ja 12.4.2024, sekä vaillinaiseen arkistotietoon perustuen. Rakenteita ei ole tarkasteluissa avattu.

11.1 Perustiedot ja yleiskuvaus

nimi	Teiskon kirkko
osoite	Teiskon kirkkotie 114, 34260 Terälahti
omistaja	Tampereen ev.lut. seurakunta
käyttö	kirkkorakennus
valmistumisvuosi	1788
merkittävimmät korjaukset	1842,1906, 1960
rakenne	hirsirunko, puiset kattorakenteet
julkisivut	laudoitettu, punainen maali
sisäänkäynnit	puiset ovet, edessä kiviportaat
pinta-ala (brutto)	784 m ²
tilavuus	5616 m ²
kerrokset	1, lisäksi lehterit ja sakastin ullakko, josta pääsy yläpohjaan
paloluokka	P3
lämmitys	öljy ja sähkö

Teiskon kirkko on puurakenteinen 1700-luvun lopulla valmistunut kirkkorakennus, joka edustaa ristikirkon mallia. Rakenteeltaan kirkko on kauttaaltaan puurakenteinen, luonnonkiviperustusta lukuun ottamatta. Kirkko on alkuperäisesti ja tälläkin hetkellä ulkoväriykseltään punainen, ja sen sisätilat on maalattu 1960-luvulla vaaleaksi. Kirkkoon on neljä sisäänkäyntiä, joista yksi palvelee henkilökuntaa ja vie sakastin tiloihin, jotka sijaitsevat kirkon itäsakarassa. Kolme muuta sisäänkäyntiä avautuvat eteisten kautta kirkkosaliin; pohjoisesta, lännestä, ja etelästä. Näiden kirkkosalin sakaroiden päällä sijaitsevat myös lehterit, joista keskimäinen eli lännen puoleinen lehteri toimii urkuparvena. Alttari on idän suunnassa kirkkosalin ja sakastin välissä. Sakastissa on tällä hetkellä kaksi huonetta, sekä eteinen, josta on käynti sakastin ullakolle sekä kirkon yläpohjaan.

KUVA 96. Julkisivu etelään järvelle (Kuva: Viivi Koski 2024).

KUVA 97. Julkisivu länteen tapulin suuntaan (Kuva: Viivi Koski 2023).

KUVA 98. Julkisivu pohjoiseen tielle (Kuva: Viivi Koski 2023).

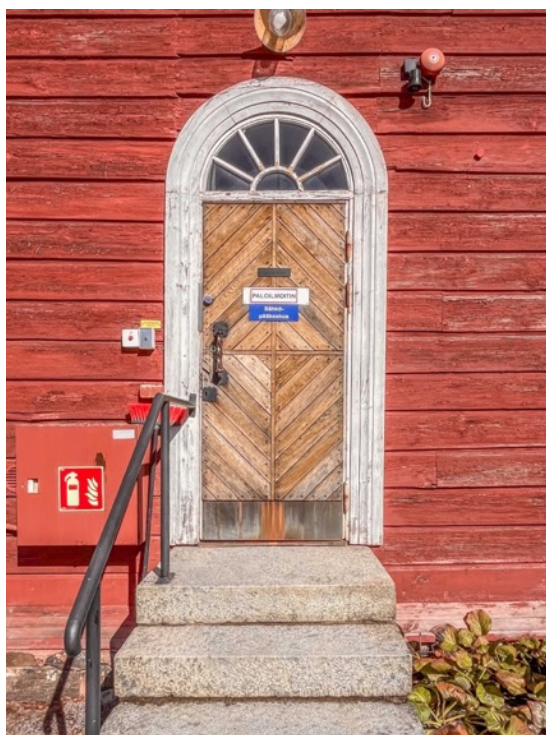
KUVA 99. Julkisivu idästä (Kuva: Viivi Koski 2024).

11.2 Runko ja julkisivut

perustus ja kivijalka	luonnonkivistä muurattu
kantava pystyrunko	hirsirunko, rakenne sisäpuolelta: laudoitus, hirsi, tervapaperi, laudoitus
kattorakenne	tynnyriholvirakenne
vesikate	tervattu paanu, tuohi, laudoitus, kattoparru
yläpohja/sisäkatto	muovi, (oletettavasti) mineraalivilla, ruodepuut, laudoitus, tervattu pinkopahvi, laudoitus
alapohja	rossipohja: vanhojen penkkien puu rakenteena
sadevesijärjestelmä	vesikourut ja syöksytorvet
ulkorakenteet	kiviportaat
ulkovarusteet	metallitikkaat
ulko-ovet	ovet 4 kpl, vuodelta 1961_1962 <i>pääovet</i> : 3 kpl ulospäin aukeavaa pariovea, joissa kulmittain ladottu koristelaudoitus, alaosassa me- tallinen potkulevy, koristeellinen jyrävä lukko ja ve- din, yläosastaan puolipyöreä ikkuna, jonka puitteet muodostavat kaareissa kuvioinnin. (kuva 100) <i>sakastin ovi</i> : yksiovinen ulospäin aukeava, tyylil- tään ja materiaaleiltaan vastaa muita ulko-ovia. (kuva 101)

KUVA 100. Pääovet kirkkosaliin 3 kpl (Kuva: Viivi Koski 2024).

KUVA 101. Sakastin yksiovinen pienempi ovi (Kuva: Viivi Koski 2024).

11.3 Rakennusosat

sisäovet

vuodelta 1961

eteisten ja kirkkosalin väliset ovet:

3 kpl ulospäin aukeavat kolmepeilinen puupariovi, peilit koristeltu ristikuvioin, harmaansininen maali (kuva 102)

sakastin väliovet:

3 kpl korkeampia ovia, 2 kpl matalampia varastokomeroitten ovia, kolmipeilinen sileä kosteantilan vaneriovi, peileihin kiinnitetty ristikuvio, vihreän-harmaa maali. (kuva 103)

ikkunat

vuodelta 1842, huollettu 1906 ja 1962

kirkkosalin korkeat ikkunat:

6 kpl korkeita yläosastaan puolikaaren muotoista pystysuuntaista ikkunaa, valkoiset karmit ja puitteet. (kuva 104)

kirkkosalin viisteiden, kuorin ja sakastin ikkunat:

8 kpl matalampia, muuten korkeampia ikkunoita vastaavia pystysuuntaisia ikkunoita. (kuva 105)

KUVA 102. Eteisen ja kirkkosalin välinen ovi (Kuva: Viivi Koski 2024).
 KUVA 103. Sakastin tilojen välinen ovi (Kuva: Viivi Koski 2024).

KUVA 104. Kirkkosalin korkea ikkuna (Kuva: Viivi Koski 2024).
 KUVA 105. Kirkkosalin viistetyn seinän matalampi ikkuna (Kuva: Viivi Koski 2024).

KUVA 106. Lehterien ja sakastin välipohjan kohdalla ikkunoissa tummennus (Kuva: Viivi Koski 2024).

KUVA 107. Korkea ikkuna lehterin alla sisältä katsoessa (Kuva: Viivi Koski 2024).

11.4 Talotekniikka

Teiskon kirkon ilmanvaihto- ja lämmitysjärjestelmää on viimeksi uudistettu vuonna 1991, jolloin kirkon penkkien alle asennettiin kiertovesipatterit, jonka putkisto kulkee kirkon lattian alla. Poistoilmalle asennettiin yhteen kirkon ulkoseinään venttiili. Kirkossa toimii tämän lisäksi 1960-luvun alussa asennettu öljylämmitys, joka vie kirkkoon lämmintä ilmaa lattiassa olevista ritilöistä. Remontin yhteydessä rakennettu kotelointi (kuvassa 103) ilmanvaihdon laitteistolle kirkon länsisakaraan penkkirivien taakse. Kirkon läheisyydessä luoteen suunnassa rinteessä sijaitsee kirkon tekninen tila eli lämpökeskus, joka on rakennettu 1960-luvun remontin yhteydessä. Thermoblok -lämmityslaite uusittiin vuonna 1971 ja siinä on 5000 litran öljysäiliö. (Kiinteistö- ja puistolautakunta 1979.)

KUVA 108. Ilmanvaihdon poistolle varattu tila kirkkosalin lännen puolella (Kuva: Viivi Koski 2024).

KUVA 109. Ilmanvaihdon tuloilmaritilä kirkon viisteessä (Kuva: Viivi Koski 2024).

KUVA 110. Pannuhuoneen ilmanvaihtoputki (Kuva: Viivi Koski 2024).

KUVA 111. Pannuhuoneen ovi on katseilta piilossa (Kuva: Viivi Koski 2024).

KUVA 112. Pannuhuone sisältä (Kuva: Viivi Koski 2024).

Kirkko on saanut sähköt vuonna 1928, jolloin niitä käytettiin lähinnä valaistukseen kynttilöiden ohella. Varsinaista juoksevaa vettä tai viemärointiä kirkossa ei ole, joka takia kirkossa ei ole myöskään wc-tiloja. Sakastissa on henkilökunnan käytössä keittiökaappi (kuva 113), johon vesi tulee parkkipaikan laidalla sijaitsevasta porakaivosta. Keittiökaapin vesi ei ole tällä hetkellä juomakelpoista, talvella jäätyneiden putkien aiheuttaman rikon vuoksi. (Eronen 2024.) Keittiökaapin jätevedet johdetaan viipymäkaivon kautta maastoon (Yhteinen kirkkoneuvoston kokous 1980).

KUVA 113. Sakastissa keittiökaappi (Kuva: Viivi Koski 2024).

KUVA 114. Sakastin eteisessä ullakon portaiden alla sähkökaappi (Kuva: Viivi Koski 2023).

Vanhat ja moninaiset puurakennukset ovat äärimmäisen herkkiä tulipaloille, ja tätä varten on kirkkoon asennettu arviolta 1980-luvulla yläpohjaan vettä tarvittaessa syöttävä järjestelmä, jota voidaan käyttää tilanteissa, joissa ollaan varmistettu tulipalon sijaitsevan kirkon yläpohjassa. Järjestelmä toimii kuivasprinklaustekniikalla, eli putkistoihin palotilanteessa syötettävä vesi pääsee purkautumaan oikeaan palokohtaan ullakolla lämmöstä aktivoituvan suuttimen läpi. Muuta sammutusjärjestelmää kirkossa ei ole tällä hetkellä. (Eronen 2024.)

KUVA 115. Sakastin eteisessä kirkon paloilmotinkeskus (Kuva: Viivi Koski 2024).

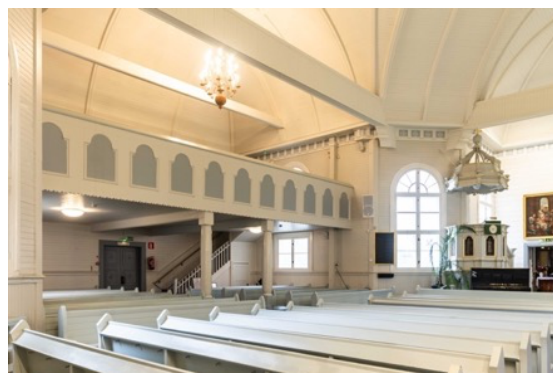

KUVA 116. Kirkon julkisivussa parkkipaikan puolella sammutusveden syöttöputket (Kuva: Viivi Koski 2024).

11.5 Sisäpintarakenteet ja materiaalit

kirkkosali

lattia	puulankku, 1906, maalattu harmaa
seinät	mäntylaudoitus, 1906, maalattu valkoinen
katto	puulaudoitus, 1906, maalattu valkoinen
listat	puu, maalattu lattian sävyiseksi
kynnykset	alttarin kynnykset mänty, ovien kynnykset maalattu lattian sävyiseksi
kiintokalusteet	alttari, 1962 penkit 1906, maalattu valkoiseksi 1962

KUVA 117. Kirkkosali itään päin kuvattuna (Kuva: Viivi Koski 2023).

KUVA 118. Kirkkosali ja pohjoisen lehteri (Kuva: Viivi Koski 2023).

KUVA 119. Kirkkosali pohjoisen lehteriltä kuvattuna (Kuva: Viivi Koski 2023).

KUVA 120. Kattorakenne urkuparvelta kuvattuna (Kuva: Viivi Koski 2023).

KUVA 121. Kirkon kuori ja alttari parvelta kuvattua (Kuva: Viivi Koski 2024).

KUVA 122. Kirkon alttarikaari kuvattuna sakastin ovelta (Kuva: Viivi Koski 2024).

KUVA 123. Alttaritauluna Sundbergin 1801 maalaama teos (Kuva: Viivi Koski 2024). KUVA 124. Saarnatuoli (Kuva: Viivi Koski 2023).

KUVA 125. Kuorin alueelle lattiaan kiinnitetty näkövammaista pappia varten metallisia listoja (Kuva: Viivi Koski 2024).

KUVA 126. Kirkonpenkit (Kuva: Viivi Koski 2024).

KUVA 127. Lehterin pilari (Kuva: Viivi Koski 2024).

sakaristo

lattia	puulattia, 1984
seinät	kipsilevy (Vila-levy), 1961, harmaansininen maali
katto	hajareijitetty 61x61 Pihlalaatta, 1961
listat	puu, mänty
kynnykset	puu, ovien sävyinen harmaa
kiintokalusteet	keittiökaappi, valkoinen

KUVA 128. Sakaristossa kirkon henkilökunnan työpiste (Kuva: Viivi Koski 2024).

KUVA 129. Sakariston seinä- ja kattopintamateriaali (Kuva: Viivi Koski 2024).

KUVA 130. Sakariston varastokomero (Kuva: Viivi Koski 2023).

siunauskappeli

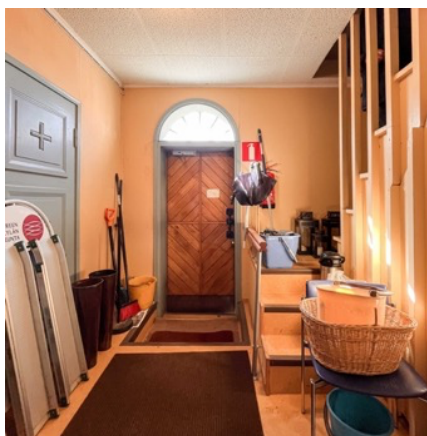
lattia	puulattia, 1984
seinät	erikoiskäsitelty lauta, 1961, vaaleanharmaa maali
katto	erikoiskäsitelty lauta, 1961, vaaleanharmaa maali
listat	puu, mänty
kynnykset	puu, ovien sävyinen harmaa
kiintokalusteet	Edelfeltin lasimaalattu ikkuna

KUVA 131. Siunauskappelissa lasimaalaus ja pieni alttari (Kuva: Viivi Koski 2024).
 KUVA 132. Siunauskappelia (Kuva: Viivi Koski 2023).

sakastin eteinen

lattia	3 mm linoleumi, 1961
seinät	kipsilevy (Vila-levy), 1961, oranssi maali
katto	hajareijitetty 61x61 Pihlalaatta, 1961
listat	puu, mänty
kynnykset	puu, ovien sävyinen maali
kiintokalusteet	portaat: puurakenne, linoleumi askelmissa

KUVA 133. Sakastin eteinen (Kuva: Viivi Koski 2024).

kirkkosalin eteiset etelä, länsi, pohjoinen

lattia	puulankku, 1906, maalattu harmaa
seinät	puulaudoitus, 1906, maalattu valkoinen
katto	puulaudoitus, 1906, maalattu valkoinen
listat	puu, lattian sävyinen maali
kynnykset	puu, lattian sävyinen maali
kiintokalusteet	-

KUVA 134. Lännen puoleinen eteinen (Kuva: Viivi Koski 2024).

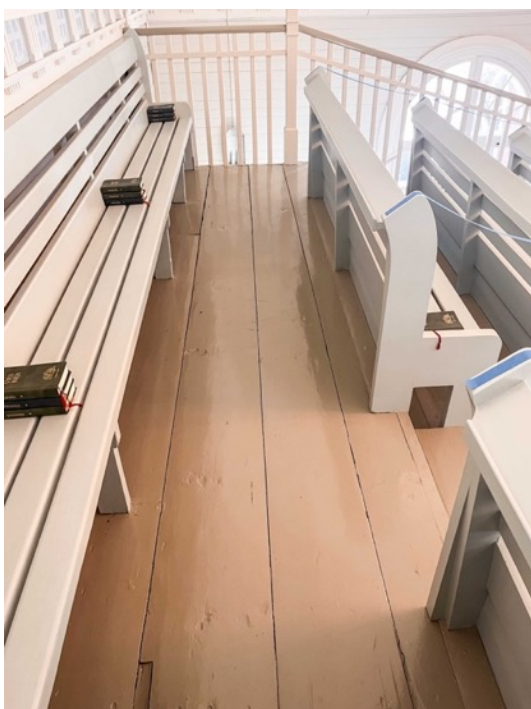
KUVA 135. Pohjoisen puoleinen eteinen (Kuva: Viivi Koski 2024).

lehterit etelä, länsi, pohjoinen

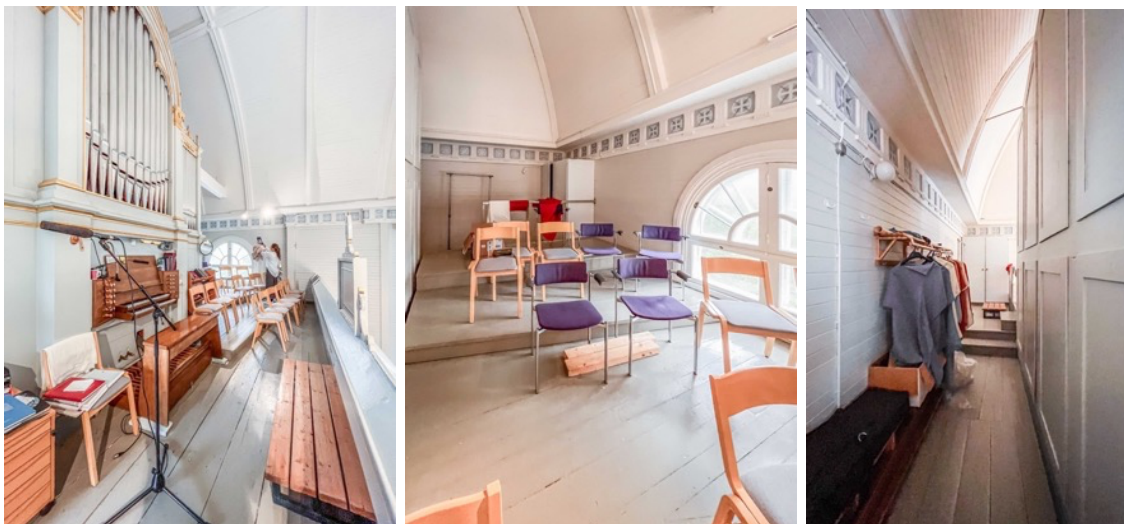
lattia	puulankku, 1906, maalattu harmaa
seinät	puulaudoitus, 1906, maalattu valkoinen
katto	puulaudoitus, 1906, maalattu valkoinen
listat	puu, maalattu lattian sävyllä
kynnykset	-
kiintokalusteet	penkit, maalattu valkoinen
portaat	puu, askelmat maalattu lattian sävyllä kaide maalattu valkoinen

KUVA 136. Portaat pohjoisen puolen lehterille (Kuva: Viivi Koski 2023).
 KUVA 137. Kuva pohjoisen puolen lehteriltä (Kuva: Viivi Koski 2023).

KUVA 138. Etelän puoleisen lehterin lattiaa (Kuva: Viivi Koski 2024).
 KUVA 139. Portaat pohjoisen lehterille (Kuva: Viivi Koski 2023).

KUVA 140. Lännen puoleinen urkulehteri (Kuva: Viivi Koski 2023).

KUVA 141. Lännen puoleinen urkulehteri (Kuva: Viivi Koski 2023).

KUVA 142. Kuva urkujen takaa (Kuva: Viivi Koski 2023).

ullakko

KUVA 143. Sakariston päällinen ullakotila, johon alempien huoneiden ikkunat yltävät (Kuva: Viivi Koski 2024).

KUVA 144. Sakariston eteisen päällinen ullakkotila, jossa näkyvissä paikka sakariston ulko-oven aiemmin tilalla olleelle ikkunalle (Kuva: Viivi Koski 2024).

KUVA 145. Ullakkotilan pintamateriaalina alkuperäinen hirsi, joka maalattu vaaleaksi (Kuva: Viivi Koski 2023).

KUVA 146. Kirkon yläpohjan tuulettuva huoltotila (Kuva: Viivi Koski 2024).

KUVA 147. Kirkon kupolin sisäkaton rakenne nähtävissä yläpohjassa (Kuva: Viivi Koski 2024).

KUVA 148. Vesikatossa nähtävissä aiemmin siinä olleiden kattolyhtyjen paikat (Kuva: Viivi Koski 2024).

KUVA 149. Yläpohjan rakennetta (Kuva: Viivi Koski 2024).

12 TEISKON KIRKON TULEVAISUUS

Teiskon kirkko on suosittu hääkirkko sen rauhallisen ja romanttisen maalaismaisemansa ansiosta. Kirkossa kerrotaan olevan myös erittäin hyvä akustiikka, jonka ansiosta se onkin oivallinen ja suosittu myös konserttipaikkana. (Somero 2013, 14.)

Teiskon kirkko osana ympäristöään on kulttuurihistoriallisesti arvokas kohde ja osa säilytettävää maisemakokonaisuutta. Kirkkoon kohdistuvat merkittävät muutokset eivät ole mahdollisia sen arvokkuuden vuoksi. Kirkon suojeluun liittyen on huomattu tarve kohteen sprinklauksen kehittämiseksi lähivuosina. (Kohdekortti 2016.) Kirkon ja hautausmaan yhteyteen tarvitaan lähitulevaisuudessa hautausmaatoimintoja palveleva uusi huoltorakennus, sekä kirkon yhteyteen toivotaan myös pientä kokoontumistilaa. (Kohdekortti 2016).

12.1 Tulevat muutostarpeet

Kirkon naapurissa sijaitsevan Seurakuntasalin rakennuksen kunnan vuoksi alueelta puuttuu käyttökuntoiset seurakuntalaisten kokoontumistilat. Aiemmin vuonna 2021 oli suunniteltu uuden huoltorakennuksen rakentamista kirkon parkkipaikan itäreunalle, jossa olisi ollut huolto- ja teknisten tilojen lisäksi myös kokoontumistilaa, mutta tämän toteuttaminen näin isossa kokoluokassa todettiin liian kalliiksi. Nykyinen suunnitelma on muokata kirkon tiloja palvelemaan ympäriviikkoista toimintaa ja luoda kirkkoon parempia tiloja ihmisten kokoontumiselle. Kokoontumistilat edellyttävät nykyaikaisen wc-tilan rakentamista kirkkoon sekä esteettömyyden parantamista. Kirkon sakastiin on suunnitteilla sen kaipaama perus- ja sisäilmakorjaus, jonka yhteydessä sinne luodaan haluttu kokoontumistila ja wc-tila. Kirkkoon tarvitaan myös esteetön sisäänkäynti, ja optimaalisin paikka sille olisi muokattavissa lännen puoleisesta sisäänkäynnistä. Tällä hetkellä kaikilla sisäänkäynneillä ja ulko-ovien edessä on kiviportaita, sekä myös sisäpuolella porrasaskelmia.

13 POHDINTA

Teiskon kirkko on kokonaisuutena hyvin säilynyt ja arvokas kirkonrakentajien taidonnäyte. Se on ainutlaatuinen Tampereelle, sillä se on kaupungin ainoa 1700-luvulta peräisin oleva säilynyt kirkkorakennus. On ollut mielenkiintoista päästä tutustumaan Teiskon kirkon tarinaan aina sen synnyinsyistä nykyhetkeen saakka. Teiskon kirkon parissa tekemäni tutkimustyö oli laaja ja opettavainen prosessi. Syventyminen kohteen historiaan oli mielenkiintoista ja silmiä avaavaa.

Rakennushistoriaselvityksen tekeminen on tarkkaa ja järjestelmällistä työskentelyä, jolloin lähdeaineiston kokonaisvaltainen kartoittaminen ja huolellinen analysointi oli työssä tärkeässä roolissa paikan päällä tehdyn inventoinnin lisäksi. Eri lähteistä löydetyn tiedon kokoaminen yhdeksi kattavaksi paketiksi on ollut erittäin palkitsevaa.

Laaja kirjallinen lähdeaineisto työkuvauksineen ja piirustuksineen auttoivat hahmottamaan tarkan kuvan kohteen historiasta joiltakin osin. Toisilta aikakausilta tietoa ei juuri löytynyt, joten niistä on kerrottu niukemmin. Lähtötietojen laajasta etsinnästä huolimatta, joitakin tietoja on varmasti jäänyt puuttumaan, sekä luultavasti kaikkia suunniteltuja korjaustöitä ei olekaan pystytty toteuttamaan aiotusti. Raportti siis sisältää varmasti myös olettamia ja arvailua, sillä osa tiedosta on jäänyt historiaan ja on nykyisin tavoittamattomissa. Teiskon kirkkoa tutkitaan jatkuvasti lisää, eivätkä uudet tiedot ehdi mukaan tähän selvitykseen. Tulevaa remonttia suunniteltaessa tullaan luultavimmin löytämään lisää tietoa kohteesta. Suuri osa lähdemateriaalista on peräisin Tampereen seurakuntien arkistoista. Paperisten arkistojen huolellinen läpikäynti vaati tarkkuutta ja aikaa. Kohteesta onnekseni löytyi runsaasti kirjeenvaihtoa, piirustuksia ja erilaisten kokousten pöytäkirjoja. Kohteesta on myös 2023 laserkeilaamalla tehty Matterport-pyörähdysmalli, jota hyödynsin työssäni.

Historian tutkiminen avaa näkökulmia eri aikakausien ominaispiirteisiin, ihanteisiin ja tarkoitukseen. Rakenteet myös heijastavat aikansa rakennustaidon tasoa ja säilyttävät historian jälkiä. Rakennushistoriaselvitys on keskeisessä osassa suojellun rakennuksen restaurointiprosessissa. Se hyödyttää niin rakennuksen omistajaa kuin muutostyön suunnittelijaa ja toteuttajaa oikeanlaisten ja historiaa

kunnioittavien suunnitelmien laadinnassa. Tavoitteena selvityksessä onkin näiden eri aikakausien kerrostumien tunnistaminen ja dokumentointi, jotta ne voivat ohjata päätöksentekoa ja suunnittelua. Opinnäytteen päämäärä oli luoda kattava kuva Teiskon kirkon historian eri vaiheista, säilyneistä ominaisuuksista ja nykytilanteesta, erityisesti korostaen sen ainutlaatuista asemaa Tampereen kirkkojen joukossa.

LÄHTEET

Kirjalliset lähteet

Arajärvi, K. 1954. Messukylän-Teiskon-Aitolahden historia. Teiskon vanhemmat kirkkorakennukset, Teiskon nykyinen kirkko.

Arajärvi, K. 1979. Teiskon satavuotinen kunnallishistoria 1865-1971. Teiskon sotaveteraanit ry.

Haapio, M. 1978. Suomen kirkot ja kirkkotaide 1. Lieto: Etelä-Suomen kustannus Oy.

Haapio, M. & Luostarinen, L. 1980. Suomen kirkot ja kirkkotaide 2. Lieto: Etelä-Suomen kustannus Oy.

Helin, M. 1988. Teiskon kirkon juhlakirja. Tampere: Teiskon seurakunta.

Helin, M. 1992. Tampereen kirkot ja hautausmaat. Tampere-seuran julkaisuja 65. Tampere: Tampere-seura.

Lindberg, C. 1934. Suomen kirkot.

Järmistö, A. 2017. Suomen evankelis-luterilaiset kirkot. Kustannus Oy Arkki

Klemetti, H. 1927. Suomalaisia kirkonrakentajia 1600-1700 -luvulla. Porvoo, Werner Söderström Osakeyhtiö.

Klemetti, H. 1936. Suomalaisia kirkonrakentajia 1800-luvulla. Porvoo, Werner Söderström Osakeyhtiö.

Saarela, A.K. 1960. Teiskon seurakunnan vaiheita.

Silfverhuth, V. 2013. Tampereen seurakuntahistoria 2. Tampereen evankelis-luterilaiset seurakunnat vuodesta 1945 vuoteen 2010.

Somero, S. 2013. Ulkomaille Teiskoon. Teisko-Seura.

Suomaa, V. 1928. Teisko (Pitäjänkertomus)

Tampereen Aitolahden ja Teiskon kulttuuriympäristöselvitys. 2015. Tampereen kaupunki. Kaupunkiympäristön kehittäminen. Maankäytön suunnittelu 2015. Juvenes Print-Suomen Yliopistopaino Oy.

Tampereen seurakuntien Yliopistonkatu 56 B arkiston lähteet

Kertomus Teiskon seurakunnan tilasta v. 1927-1931, 1932-1936, 1937-1941, 1942-1946, 1947-1951, 1952-1956, 1954-1958, 1957-1961. Tampereen seurakuntien arkisto.

Kirkkohallintokunta. Tampereen seurakunnat. 1973. §268 Teiskon hautausmaahan laajennussuunnitelman hyväksyminen. Ote pöytäkirjasta 9.5.1973. Tampereen seurakuntien arkisto.

Kirkkovaltuusto. Tampereen seurakunnat. 1971. §24 Teiskon seurakunnan liittymissopimuksen hyväksyminen. Ote pöytäkirjasta 2.12.1971. Tampereen seurakuntien arkisto.

Teiskon seurakuntakertomus. Teiskon seurakunnan vaiheista muutamia piirteitä v. 1959-1964. Tampereen seurakuntien arkisto.

Yhteinen kirkkoneuvosto. Tampereen seurakunnat. 1980. §126 Teiskon kirkosta tulevien pesuvesien johtaminen. Ote pöytäkirjasta 3.4.1980. Tampereen seurakuntien arkisto.

Yhteinen kirkkovaltuusto. Tampereen seurakunnat. 2006. §14 Teiskon hautausmaahan hautausmaakaavan ja käyttösuunnitelman muutos. Ote pöytäkirjasta 23.3.2006. Tampereen seurakuntien arkisto.

Tampereen seurakuntien Näsilinnankatu 26 arkiston lähteet

Ehdotus perusparannustöistä 1961, B. Strömmer. Tampereen seurakunnan arkisto.

Energiakatselmus ja PTS-kartoitus. Teiskon kirkko. 19.2.2020. EcoReal Oy

Kiinteistö- ja puistolautakunta. Tampereen seurakunnat. 1979. §217 Teiskon kirkon paloturvallisuus. Ote pöytäkirjasta 7.12.1979. Tampereen seurakuntien arkisto.

Kiinteistökortti. Teiskon kirkko. Tampereen seurakuntien kiinteistöpuolen arkisto.

Kirjeenvaihto Tuomiokapituli 1901-1906. Tampereen seurakunnan arkisto.

Kirjeenvaihto 1950-1955. Tampereen seurakunnan arkisto.

Kohdekortti. Teiskon kirkko. 2016. Tampereen seurakuntien kiinteistöpuolen arkisto.

Lämpökeskuksen työselitys 1959. Tampereen seurakunnan arkisto.

Muutostyöpiirustukset 1961. Arkkitehtitoimisto Bertel Strömmer. Tampereen seurakuntien arkisto.

Mäenpää, J. 1965. Teiskon kunnan satavuotishistoriikki 6.12.1965. Tampereen seurakunnan arkisto.

Rakennusurakkasopimukset 1961-1964. Tampereen seurakunnan arkisto.

Ruumishuone-ehdotus Teiskon kirkon tontille 1959, B. Strömmer. Tampereen seurakunnan arkisto.

Sopimus maalaustyöstä 1869. Tampereen seurakunnan arkisto.

Tarkastuslausunto, vesikatot. 1936. Tampereen seurakunnan arkisto.

Teiskon hautausmaa, lisäalue. Käyttösuunnitelma 1973. Tampereen seurakuntien arkisto.

Työselitys Teiskon kirkossa tehtävistä korjaustöistä sekä kustannusarvio 1902. Tampereen seurakunnan arkisto.

Työpiirustukset 1905. J. Stenbäck. Tampereen seurakuntien arkisto.

Urakkakontrahti allekirjoitettu 1905. Tampereen seurakunnan arkisto.

Urakkasopimus Teiskon hautausmaalaajennuksen ympärysvallin korottamisesta 1943. Tampereen seurakuntien arkisto.

Yhteinen kirkkovaltuusto. Tampereen seurakunnat. 2006. §14 Teiskon hautausmaan hautausmaakaavan ja käyttösuunnitelman muutos. Ote pöytäkirjasta 23.3.2006. Tampereen seurakuntien arkisto.

v. 1906:n korjauksen interiööriväritys. Tampereen seurakuntien arkisto.

Lehtiartikkeli-lähteet

Erkiö, L. 1958. Teiskon kirkko varhaisemmassa asussaan. Teiskon Joulu-lehti. Teisko-seuran museon arkisto.

Jokinen, M. 2003. Puukirkkojen rakentaminen. Teiskon Joulu-lehti. Teisko-seuran museon arkisto.

Kirkonmaalaukset kuohuttaa mieliä Teiskossa. 8.5.1987. Aamulehti. Teisko-Seuran museon arkisto.

Lehtiartikkeli. Teiskon kirkkorakennus on pahasti sairas. 9.11.1984. Teisko-seuran museon arkisto.

M.S. 1980. Teiskon kirkon pelastuminen tulipalolta hiuskarvan varassa. Teisko-Aitolahti -lehti. Teisko-seuran museon arkisto.

Peitetäänkö uudelleen vai kunnostetaanko? – Teisko kummastelee kirkon ornamentteja. 10.5.1987. Aamulehti. Teisko-seuran museon arkisto.

Seurakuntatiedote: Hälytin pelasti Teiskon kirkon. 7.6.1982. Seurakuntatiedote.

Internet-lähteet

Arkkitehtuurimuseo. Bertel Strömmer. Luettu 10.4.2024. <https://www.mfa.fi/koelmat/arkkitehdit/bertel-strommer/>

Jaakola, J. 2008. Tampereen Aitolahden ja Teiskon rakennuskulttuuri. Luettu 25.2.2024. Tampereen kaupunki, kaupunkiympäristön kehittäminen, Tampere. https://www.tampere.fi/sites/default/files/2022-05/rakukirja_aitolahti_teisko_170908.pdf

Museovirasto. Finna-kuvakokoelmat. Luettu 22.4.2024. <https://museovirasto.finna.fi>

Museovirasto. 2009. Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY. Luettu 3.4.2024. https://www.rky.fi/read/asp/r_default.aspx

Museovirasto. 2010. TALON TARINAT – Rakennushistorian selvitysopas. Luettu 21.2.2024. <https://www.museovirasto.fi/uploads/Arkisto-ja-kokoelmapalvelu/Julkaisut/talon-tarinat-opas.pdf>

Oskari-karttapalvelu. Tampereen kaupunki. Luettu 25.2.2024. <https://kartat.tampere.fi/oskari/>

Rahanarvonmuunnin. Tilastokeskus. Luettu 20.4.2024. <https://www.stat.fi/tup/laskurit/rahanarvonmuunnin.html>

Siiri-tietokanta. Tampereen kaupunki. Luettu 10.4.2024. <https://siiri.tampere.fi/displayObject.do?uri=http://www.profiium.com/archive/ArchivedObject-3D67372D-E036-EA0B-F597-C6F9821C3EAB>

Tampereen kaupunki. 1999. Teiskon kirkonseudun osayleiskaava. Luettu 3.4.2024. <https://www.tampere.fi/kaupunkisuunnittelu/kaupunkiymparisto-uudistuu/teiskon-kirkonseudun-osayleiskaava>

Viitattut opinnäytetyöt

Kangasluoma, R. 2016. Pirkanmaan kirkkojen rakennetekninen kehittyminen. Tampereen ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö. Viitattu 25.2.2024 https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/115250/Kangasluoma_Riina.pdf?sequence=1

Muut lähteet

Eronen, Taisto. 2024. Vastaus sähköpostiin sammutusjärjestelmästä ja vedestä. Yksityinen sähköpostiviesti. 13.5.2024. Viestin saaja: Viivi Koski

LIITTEET

Liite 1. Listaus seurakunnan arkistojen materiaaleista

Seurakunnan digitaalisissa arkistoissa Teiskon kirkosta saatavilla olevat piirustukset:

- 1990 Ilmanvaihto- ja iv-konehuone- ja lämmityslaitteistopiirustukset. KL Team Oy.
- 1980 Teiskon kirkko ja seurakuntatalo, asemapiirros.
- 1973 Hautausmaan lisäalue. J. Moisio.
- 1961 Muutostyöt; Itäjulkisivu, eteläjulkisivu, pohjoisjulkisivu, alttari, virsitaulun numerot, sakaristo ja kuori pohjapiirustus, ennen muutostöitä leikkaus ja pohjapiirustus, B. Strömmer.
- 1961 Sähköpiirustukset, Sähköinsinööritoimisto Kalle Havulinna.
- 1960 Lämminilmälämmitys piirustukset, Insinööritoimisto Aeromekano Oy.
- 1960 Teiskon ulkomuseo, kirkkovenetalli- ja nuottakota piirustukset, asemapiirros. B. Strömmer.
- 1959 Luonnossuunnitelmat, ruumishuone Teiskon kirkon tontille. B. Strömmer.
- 1959 Vaihtoehtoiset suunnitelmat; Lämminilmälämmitys, Aeromekano Oy.
- 1946 Hautausmaan salaojitussuunnitelma.
- 1944 Teiskon kirkko ja hautausmaa-alue piirustus.
- 1905 Muutostyöpiirustukset; Alttari, länsijulkisivu, leikkaus, ulko-ovi, penkki, sisäkatto, pohjapiirros, ulkoporras ja tapulin julkisivu. J. Stenbäck.
- 1780 Intendenttikonttorin suunnitelmat; pohjapiirros, julkisivu, tapuli.

Seurakunnan arkistoissa Teiskon kirkosta vain paperisena saatavilla olevat piirustukset:

- 1990 Lämpöpaneelien periaatepiirustus, ilmanvaihto pohjapiirros. KL Team Oy.
- 1980 Pohjapiirros prjutattu B. Strömmerin piirustuksesta, asemapiirros.
- 1961 Uusi ulkoporras, sakaristo leikkaus, sakariston ovi, lämpökeskuksen sijoitus ja leikkaus, pohjoissivu luonnos, itäsivu luonnos, B. Strömmer.
- 1958 Kartta Teiskon seurakunnan alueesta.
- 1947 Teiskon sankarihautaehdotus. B. Strömmer.
- 1944 Hautausmaa laajennusehdotus. B. Strömmer.
- 1905 Ehdotus rauta uuneista.